

Vladan Čukvas

**Čovjek
koji je
ukrao
život
Todoru Tugi**

Epitaf

Nekada davno, dok ni vrijeme još ne postojale, zemljom je išla zvijer nalik ničemu drugom. Hodila je čas kao zmija, a čas kao krtica. Vodi nije išla jer bijaše odrođena od nje, a nebo ju je plašilo visinom. Hitrina joj bijaše izrasla iz straha te zbog toga bješe brža od mnogih. U hodu je nosila poniznost, pod miškom oznojenu sudbu paćeništva, a u šaci stežale nadanje vrapčijih krila. Bijaše ta zvijer čovjek.

O kako su je voljele druge zvijeri, kako su ljubile njenu sjenu. Kako su je gledale pogledom sažaljive blagosti i bljutave mučnine, izranjajući radoznalo iz gliba vlastitog slabičtva. Naslađivahu se te druge zvijeri gorčinom bola što je izbijao iz humki podavljenih i još nerođenih snova. Suzama od prašine razblaživahu ljutnju i pijahu to žuko piće u njenu čast. To bijaše njihova pasija i obvika sveta.

Učili su je da ponizno nosi breme strahovanja i da se učtivo klanja vlastitoj bojazni. Da ne zaviruje u dubinu srca i da nikada ne pita za ime onog kojeg ne smije sresti u sebi. Da u vatru baca odojčad koju hrabrost u njoj začne. Učili su je da hodi

pogureno, da baulja na sve četiri. Učili su je da bude kao i druge zvijeri. Bijaše ta zvijer čovjek.

Učili su je da u visine ne gleda jer visine pripadaju svevišnjem. Učili su je da ako dovoljno dugo kleči i puže, svevišnji će primiti njenu nadu, sići do njenog krtičnjaka i darovati joj milost. Učili su je da se ne uspravlja i da ne ište što njeno nije. Bijaše ta zvijer čovjek.

A onda jednog dana zvijer se uspravi i poče hoditi gordo, prisvajajući svaki korak svog puta volji svojoj. Prestade da se klanja strahu i okova ga u negve sulude hrabrosti. Dograbi čovjeka-slugu u sebi i raspori mu meku kožu oštricom porođajnog urlika. Iz njega se prosu teški zadah bojažljivog iščekivanja, kojim je punio svoj drob kao što se strašila pune slamom. Zamahnu mačem visoko iznad glave te isiječe međe nebeskog carstva. Od zvijezda načini putokaze snovima na koje uzjaha u trenu kad se proglasi gospodarom življenja. Zemlju proglasi carstvom svojim a beskraj svojim domom. U grudi umetnu dva srca jer morade sad živjeti dva života, jedan zemaljski čovjeka-cara, a drugi božiji čovjeka-boga.

Klesareva besjeda, Lice i Zločin

Kvrgavom šakom pridržavao je tešku granitnu ploču dok je dlanom druge ruke raspoređivao neispisana slova.

- Biće, gospon, da vam je ovo malo predugačko, mislim ovaj epitaf. Ovo vam je čitava besjeda. Neće stati sve na ovoliku ploču, evo vidite.

Žvakao je tih nekoliko riječi opsidijanskim zubima kao da bijahu komad stare kože. Uz to je coktao u pauzama govora, a govorio je sporo, teško, kroz tiho stenjanje unutrašnje boli koju je prije mnogo vremena zagrizao i izvještio se da je drži prignječenu

kutnjacima. Zamišljen, kao da govori sam sa sobom, preslagivao je strpljivo pasuse, ali slova su klizala niz hrapavu ravan obeliska i padala preko ruba.

- Evo, do ovdje bi došlo samo pola teksta. Ako se ukleše sitnijim slovima, onda uze epitaf cijelo lice ploče i ne ostade mjesta za sliku. A vi, gospon, hoćete i sliku?

Podiže pogled, pa ga onda nemarno spusti nazad na ploču, a sa ploče na dopola ispijenu bocu rakije. Zaigra jabučica na kratkom čekinjastom vratu i rakija oslobodi zubima priklješteni bol. Uzdahnu. Vidio je da ga promatram pa se obrisa dlanom i protrlja crne ploče u ustima.

- Mene, znate, zubobolja muči još odavno, otkad znam za sebe. Sve sam zube redom čupao kad bi me koji zabolio, a mnogi su i sami popucali. Slabi zubi, krti, škrbine jadne pa to vam je. Ove sam sâm načinio od opsidijana. Oštri, jaki, drvo oglodaše začas. Al' bole i iskreno da vam kažem, čini mi se da ih nisam dobro učvrstio. Ovi krajnji stalno hoće da ispadnu.

Moram povazdan nešto da grizem, zub o zub da gnječim, inače čim zinem, poletješe van.

Vidio je da me ne zanima njegova tužna priča o zubima, kao ni izgovor za njegovo hronično pijanstvo. Vidio je kako nemirno mjerkam gustinu tame prema slaboj svjetlosti uljarice obješene iznad njegove grugrave glave. Vidio je da mi noć izmiče i da mi se žuri. Vidio je, valjda, da sam jedan od onih kojima se uvijek žuri.

- Ja bih vam sliku rado stavio, ali morate mi reći kakvo lice želite. Jer, znate, ne ide baš svako lice uz svaki kamen i uz svaki tekst. Na primjer, neko kome je crni ženik došao kradom u snu, ko neki spasitelj ili podmukli lopov, ne prianja za svijetao kamen. Lice blaženog spavača začas se pretvori u blijedu pepeljastu mrlju jer mu nedostaje jasnoća crnih linija, znate onih crnih jakih linija u kojima se naslućuje ljudski karakter. Vi zapravo trebate da izaberete lice za smrt, baš kao što ste, pretpostavljam, imali neko lice i za život. Ali to smrtno lice, to posljednje lice u nizu, njega morate izabrati pažljivo. Znate, ima ljudi koji

vjeruju da će u smrti trajati duže nego u životu, pa zato više insistiraju na posthumnom licu. Neki čak misle da je ono vječno, trajno, baš kao neko značajno i neponištivo djelo. Misle čak, pomalo naivno moram reći, da su smrtnim licem dosegli neki za života neostvaren ideal, pa sad eto počivaju neizmijenjeni i kao okamenjeni u toj mermernoj ukočenosti svog lica. Sve je to naivno i nezrelo, sujetno prije svega, ali ako čovjek vjeruje, ako se daje zadovoljiti time, onda možda nije ni bitno. Osim toga, meni je svejedno. Ja vam u svakom slučaju stojim na usluzi. Ipak, usuđujem se reći, vi upravo to želite. Lice nad licima, lice koje ima ponešto od svih onih ranijih, ponešto od najboljeg, razumije se, ali koje ima i nešto više. To lice je prinuđeno da traje, da se ne mijenja, da bude kao neka međa, orijentir, vaša lična pramjera, da tako kažem, pa onda, pretpostavljam, ne želite da se takva stvar prepusti slučajnostima. Ja te stvari znam iz iskustva. Ja sam, zapravo, vrstan poznavalac lica i karaktera koja odlaze s onu stranu Stiksa, a ne žele da otplove niz Letu. A sve vam ovo govorim iz najbolje namjere, kao što pretpostavljam već

naslućujete. Jer, da skratim, problem je što ja vaše lice sad, ovako u polutama i ne vidim, pa ne znam ni od čega da počnem.

Govorio je, zapravo, objašnjavao tu svoju psihološko-filozofsku spoznaju o licima, o ljudima i karakterima, a ja, mada nisam više pažljivo slušao, neprestano sam mislio o njegovoj tvrdnji o dva lica, životnom i smrtnom, da ih tako nazovem. Da budem iskren, nije mi se nimalo svidio taj tip, taj glomazni, usporeni klesar. Sve je na njemu bilo nekako nezgrapno, sirovo i prenaplašeno, uključujući i kiselkasti zadah kruškovače kojim je natapao trougao kudeljastog prostora između nas. Nikad nisam volio ništa sirovo i grubo, a on je izgledao kao komad odronjenog kamena. Uz to je bio i nekako bezbrižno vulgaran, kao otkopčan šlic. Ali čini mi se ipak da mi je najviše smetala njegova samoubijedenost, njegova gruba i kao dim zagušljiva arogancija, od koje jedva da sam disao. On je znao sve i imao mišljenje o svemu. Uskogrudi panhistoričar. Pravi balvan-filozof, koji je slijepo vjerovao u svoju pronicljivost, špartajući nadmeno kusavim pejсаžem svog

životnog iskustva. Iako nismo ni govorili o drugome do o tom epitafu i nadgrobnoj ploči, on je začas proširio temu i započeo čitavu jednu teoriju ili bolje rečeno nauku o licima. Rustična, intelektualna nadobudnost prštala je na sve strane iz brojnih pretpostavki, koje su bile više nego kategorične tvrdnje. Bile su to istine, samo suštastvo stvari. Prštala je ta nadobudnost ne samo iz njih veći i iz čitavog nasilnog nastupa samozadovoljstva koje je izbijalo čas iz njegovih usiljenih grimasa svečane ozbiljnosti, čas iz nekog rastezljivog smiješka kojim je podebljavao svoje pretjerano sigurne pretpostavke. A ja sam uvijek smatrao da je pretjerana sigurnost u najboljem slučaju opasna iluzija. U stvari, to je za mene bio najviši oblik idiotizma. Ja sam nekako oduvijek i prilično instiktivno razlikovao između idealnog i realnog oblika umnosti. Idealna umnost je imala dva stepena, od kojih je prvi bio prosta, nesavršna glupost. Nju sam zamišljao kao romantičnu nevinost, kao nešto posve bezazleno i čak plemenito. Drugi stepen je bio pamet, zapravo više od toga, mnogo više. To je bila jedina prava i istinska sloboda ili barem

nagovještaj slobode, njeno prećutno obećanje. A većinu ljudi, to jest sve od reda, svrstavao sam u onaj treći, realni oblik umnosti koji je bio zaglibljen negdje između te dvije idealne kateogrije. Svrtavao sam ih u umjereno pametne, u sigurne, ubijeđene, to jest, u savršeno glupe.

Sad me je, uprkos svemu tome, zaokupila ta njegova tvrdnja. Bolje bi, zapravo, bilo reći da me je dirnula jer se ticala mene, moga lica. Ja sam u stvari i htio da to kameno lice na ploči bude više od puke muskulature mišića, više od hirovitog rasporeda kostiju, dlaka, kože i očiju. Htio sam nešto više, nešto svečanije, značajnije. A on je sad tako grubo i snishodljivo, bez imalo poštovanja, (s podsmijehom, da dodam) mlio o toj mojoj potajnoj želji kao o nečemu prozirnom, otrcanom, bezvrijednom i smiješnom. Užasno bezobzirno je mlio i meni se njegov govor sve više osjećao kao zadah čovjeka koji je progutao čučavac javnog klozeta. Zamišljao sam, blago usplahiren i zanesen, svoje vječno lice kako na crnom uglačanom obelisku putuje kroz vrtove vječnosti. Njega je na tom

putovanju pratila svečana ćutnja prepuna poštovanja i tihog divljenja. A klesarev vonj samohipnotisane sigurnosti me je konstantno ometao, i to me je strašno nerviralo. Možda sam ja previše osjetljiva duša. Možda sam čovjek tananih osjećanja, pretjerano senzitivan. Kako god, činjenica je da mi nije prijalo da jedna cjepanica od mudraca tako brutalno poništava moju intimnu privrženost vječnosti. Osim toga, u tom naponu mojih povrijeđenih osjećanja žuljalo me je kao trn saznanje da je on bio tip kojem se nije moglo suprotstaviti. U njegovom krajoliku duha koji je poharala pretjerana sigurnost nije bilo mjesta za bilo šta drugo. Nije bilo mjesta ni najsićušnjem optimizmu, jer je sve bilo prenatrpano gromadama sigurnosti. To je, vjerovatno, bila jedina stvar u koju smo obojica bili sigurni. A, osim toga, ja nisam imao vremena da započinem diskusiju, još manje preobrazbu. Meni se žurilo.

Pogledao sam preko stola. Savijajući se ispod žmiravog konusa prašnjave svjetlosti pogled mi je grozničavo sjekao gustu mrčavu avgustovske noći. Učinilo mi se da vidim kako se

nešto u daljini pomjera. To me je uznemirilo. Nisam htio da me ovdje zateknu. Bilo bi užasno glupo i nepoetski da me uhvate baš ovdje u klesarevoj prašnjavaoj čatrlji. Bila bi to pakosna smicalica usuda i gruba nepravda kad bi se sve završilo na ovako ispraznom i prostom mjestu. Ja bih ispao smiješan, žalosno ruglo, kao bajoslovni nepobjedivi junak kojeg je vječnost zatekla u obavljanju velike nužde. Ovo je bila moja tajna misija. Moja posljednja misija pred veliko finale. Delikatna i uzvišena stvar, odveć značajna da bi se završila u nekoj rupi pretrpanoj ukislom filozofijom i kamenčinama.

Nije bilo mjeseca i to me je radovalo. Mrak je već dugo vremena bio moj saveznik, moj jedini prijatelj. Prostorija u kojoj smo sjedili bila je šupa pokrivena crvotočnom šindrom. Okno prozora iza klesarevih leđa, krivo i iskrzano, nalik na pukotinu, povremeno je popunjavala njegova glava. Pod samim plafonom neka čudna alatka obješena o čvorugavi stub bacala je na zid sjenu u obliku sove. Ta sova me je uporno gledala. Svud oko nas kamene ploče u raznim

veličinama, mahom neobrađene. Čutljive kao i ja, ali strpljive za razliku od mene.

Klesarev monolog se nastavljao. Slijegale su se riječi kao kamena prašina po mom ćutanju i po nijemim obeliscima. Na njima još ne bijaše uklesanih lica, lica koje je klesar „vrsno poznavao“. Te noći čuli smo njegove riječi samo ja i ta crna sova. A niko, osim možda baš te ušare na koju sam od početka sumnjao, nije čuo tihi govor mojih misli. Njihovi glasovi nisu, doduše, ni izlazili olako na površinu jer ih je vir unutrašnje bure neprestano vukao u dubine i saprtije moje tajne misije. Nisam siguran da li je to bilo ispravno niti šta je bio pravi razlog, ali čuvao sam ih ljubomorno u gluvoj samoći kao u šatuli.

A svakojake misli su mi se vrzmale po glavi. Bio je to čitav mali vašar misli. Prava oluja u šoljici kafe, ujedno i nestvarna i stvarna, poput zubobolje izvađenog zuba. A u tom pijačnom metežu ono lice je neprestano iskrsavalo u prvi plan. Znao sam da je to lice bilo važno, najvažnije. Čuvalo je u sebi rješenje zadatka, završni čin jedne titanske borbe, odgovor na

izazov, odstupnicu za slučaj da stvari krenu loše, ključni momenat, početak i kraj čitavog jednog postojanja, koje je, kako sam duboko u sebi osjećao, imalo u sebi još mnogo toga neizrečenog. Ja sam zapravo mogao misliti o tom licu mnogo smirenije u nekoj drugoj situaciji, ali onda ni to lice ne bi imalo značaj kakav je imalo sad. Sad mi je bilo prijeko potrebno jer mi je vrijeme izmicalo. Prestravio sam se od pomisli da je ovo bila možda posljednja noć i da je zajedno sa njom isticalo vrijeme kojeg, kao što već rekoh, nikad nisam imao dovoljno. Potjera predvođena patuljkom bila mi je za petama. Znao sam to vrlo dobro. Razlog što me još nisu našli bio je, vjerovatano, što ova noć bijaše sačuvala dosta od podnevne vreline u koju bi se zaglibilo i najužurbanije koraćanje. Osim toga, bio sam odvezao skelu i pustio da je odnese rijeka. Morali su ići skroz okolo, na gornji most. A na vrhu mog nemira, koji je na trenutke prijetio da se pretvori u kaumu, stajao je klesar i njegov poučni solilokvijum. Težinom slona prisjeo je na moju muku sa svojom paradom golemih ljudskih saznanja, što su marširala po tom mom

posljednjem komadiću precizno proračunatog vremena. Nije ni pokušavao da me sluša, a ja se iz nekog čudnog razloga nisam usuđivao da ga prekinem. Vjerovatno zato što nisam bio sasvim siguran šta da mu kažem, a možda i zato što sam čitavog života bio mazohistički strpljiv. Ta moja strpljivost do bola, taj delirijum pokornosti davljenika koji pristojno i nenametljivo čeka na red da bude spasen, to me je peklo čitav život, a naročito sad. Ne znam kakao je uhvatio to moje unutrašnje komešanje jer sam sve vrijeme sjedio mirno kao bubica, ali u jednom trenu me je prenulo njegovo pitanje i ponovo se zatekoh usred one parade.

- Dakle, šta biste vi htjeli da zadržite od tog vašeg sadašnjeg lica, od te, da to grubo kažem, vaše omiljene krinke? O kojim stvarima hoćete da mermerno lice ćuti, a o kojima želite da ponosno svjedoči? Ali pazite jednu stvar. Izbor je delikatan ne samo zato što je to posljednji izbor i na neki način neponištiv. Delikatnost je takođe u onome što vi zapravo želite, u čitavoj smislenosti same stvari. Želite li da ništa od ovih biljega i ožiljaka ne bude na kamenom licu? Želite li da

ono bude, recimo, potpuno novo? Ili pak želite u suštini ono isto lice koje ste većinu vremena pokazivali, lice vašeg glavnog glumca, tako da kažem, samo malo uljepšano i dotjerano? E, pazite sad. Ovo prvo, bojim se, neće moći. Poznajem dosta ljudi koji su upravo to željeli. Hmm, vraška je stvar ta sujeta - otpuhnu razočarano i podiže značajno kažiprst. - Znate, to vam je kao da ste živjeli kao jedan čovjek, a nakon smrti poželite da se rodite s onu stranu kao neko sasvim drugi. Tada se, međutim, kidaju veze, pucaju užad vremena, briše se svaka osobnost i čovjek se nađe u istovjetnom problemu, samo u malo drugačijim okolnostima. Zapravo, čovjek se tako vraća na početak onog istog problema. Granice se brišu, krug počinje iznova. Pitanja na koja ste već jednom odgovarali ponovo su se postrojila pred vama. Drugim riječima, niste ništa značajno postigli. Obje noge vam tonu u Letu. Vi niste više čovjek kojeg neko može da zna, još manje da prepozna, jer ste raskinuli vezu sa vječnošću, a ona se pruža s obje strane Stiksa. Razumijete li me? Smrt pa život, život pa smrt, sve vam je to na nekin svoj način

dio postojanja. Jedno, naravno, uvijek dođe prije drugoga i nameće neki svoj red i običaj. Govore vam kakvi trebate biti, pripovijedaju svaki svoju priču. Ali za mene koji stojim na granici tih dviju priča samo vječnost igra bitnu ulogu. Ja vam izdajem propusnicu za vječnost. Vi ste za mene lik iz jedne priče koji prelazi u drugu i moje je da vam izdam valjanu ličnu kartu, uredne papire, da tako kažem, da biste mogli da nastavite da se krećete krugom. To je upravo vaše lice, to jest, vi lično! Zato ne vrijedi da vam sad falsifikujem dokumente i da se vi kao junak jedne priče najednom pojavite kao neko sasvim novi, šta ti ja znam, neki totalni neznanac... Nemojte misliti da vas silim. Moja dužnost je da vam ukažem na te stvari, a vi kako hoćete. Vi odlučujete i ja ću vam, ako baš želite, napraviti upravo takvo lice. Daću vam lažna dokumenta pa putujte inkognito kroz polja elizeja ili krugove pakla, jer, znate, i to sam naučio baveći se ovim zanatom - sve je na prodaju, pa i vječnost. Ali opet ponavljam, velika je cijena a nije sigurno da će proći. To varanje s vječnošću je Sizifova rabota. To trčanje ukруг i mahnito vikanje da krug započinje u nekom

ćošku u kojem ste se skrivali i iz kojeg ćete u pogodnom trenutku iskoćiti potpuno novi, to je na kraju ipak osuđeno na zator. U krugu nema ćoškova, nema skrivenih taćaka, sve je ćisto i vidljivo; svima pošteno i svima jednako, bez izuzetaka. Krug sadrži sve što je bilo i što će biti. Sve je izloženno u tom muzeju sudbina, u tom perivoju kojim se vjećnost šetka i stražari. Dakle, takav hirurški rez na licu vam ne bih savjetovao. To je iluzorno, ćista himera, loše izveden mađionićarski trik. Ako mene slušate, morate nastaviti sa istim tim licem koje ste okretali suncu sve ovo vrijeme do sada. Vi nosite svoju priću sa sobom i to vam je sav prtljag. Vas vaša prića ima kao predvodnika kolone, kao glavni spoj svih događanja. Vi ste ćvor u koji je ona zapletena zajedno s krajićcima mnogih tuđih prića. Vi ste njena zvijezda vodilja, njena utrta prtina, njen alir, njen biljeg, njena metafizićka niska koja se nastavlja, koja kruži. Ona je ulica kojom ste prošli, ali ulica koja ima stalnu adresu. Htjeli vi to ili ne, vaša prića želi da se nastavi. Ona se zapravo nastavlja, sviđalo se to vama ili ne i ništa je ne mođe odvratiti od te njene

namjere. To je njena narav. Kad ne bi bilo tako, onda bi sav svijet bio sazdan od mjehurića sapunice. Suludo je, dakle, da vi sad pokušate da ostavite svoju priču, svoju ulicu, da se pretvarate da ste stranac, da se skrivate u vlastitom životu, da ga špijate kao da će vam on tako otkriti nešto više, nešto tajno. Znete, to bježanje i skrivanje u beskrajnom krugu svijeta izgleda kao djetinjarija, kao da zažmirite i umislite da vas niko ne vidi. Dakle, vi treba, ako ćete mene poslušati, da zadržite podosta od onog što vaše lice sadrži jer u njemu je urezan dobar dio onog što ste vi. Osim toga, samo tako ćete biti sigurni da će vas vječnost jednog dana poželiti za svog paža.

Na ovo zadnje sam se naježio, a on je to opazio. Zapravo, čekao je na neku moju rječitu reakciju, neku grimasu koja bi potvrdila njegove pretpostavke i dala mu povoda da nastavi.

- A vidim vama kao da nije pravo. Kao da vam moj prijedlog ne zvuči primamljivo.

Otpuhnu tobože razočarano gledajući me ispod oka i začuta nekoliko trenutaka, pretvarajući se da je bio zabrinut.

- Znete šta, nemojte me pogrešno shvatiti, ali ja vam ovo govorim iz bogatog iskustva i s najboljim namjerama. Vječnost je ozbiljna stvar. Štaviše, to je opasna stvar, a sa opasnim stvarima se nije igrati. Zar ne? Vječnost ne podnosi prevarante i šaljivdžije. Njoj ne prija društvo spadala i hohštaplera, prosjaka i bosjaka. Vječnost zna biti gavan. Ona ne udjeljuje milostinju, ne pušta suze, niti joj prija hvala. Ona je stroga u svom sudu. Ona vam je kovačko ognjište na kojem su vrlinom i oštrinom darivani samo najtvrdi metali. Ona zna i da prezire, posebno udvorice i podrepaše, a vjerujte mi, od njenog prezira zaziru svi, pa i sam paklenik i njegova klika. Ona je surova i na neki svoj način sujetna i ljubomorna. Njeno srce se lako pretvori u ledenicu. Ako vas uhvati u prevari, ona će vas kao prokaženika prognati iz svoje svite. A znate i sami da šta god vječnost radi, ona to radi zauvijek. Zato, kažem vam još jednom, dobro razmislite šta želite da to vaše lice krije, a šta da otkriva.

Ponovo me prođoše hladne srsi, ali nisam bio siguran da je klesar ovog puta obratio

pažnju na to. Bio je siguran da me je čitao kao otvorenu knjigu i da ništa nisam mogao da sakrijem. Bio je zapravo kao taj njegov prokleti vječni krug, ubijeđen da sve vidi i da mu ništa ne ostaje neskriveno. Prekrajao je moje namjere, poništavao moje želje, držao se ispitivački i sumnjičavo kao kakav stražar. A sve je to činio sa najboljom namjerom u čiju dobrotu sam ozbiljno sumnjao. Osjećao sam da je navaljivao na moje lice, ali ipak nekako oprezno. Činilo mi se da nije znao sve. Taj sveznajući klesar nije znao šta ja hoću i zašto to hoću. Nešto je slutio, ali nije bio siguran. Barem sam ja to mislio vjerujući da mu se ipak potkrala neka nesigurnost. Zato toliko okoliša i odugovlači. Dok su zrnca tame oticala u pješčaniku varne ljetnje noći, sve sam čvršće vjerovao da on ne zna moju tajnu, da ne zna moje pravo lice. Zaključio sam odjednom s osjetnim olakšanjem, on ne zna moj zločin!

Odahnuo sam i gotovo istovremeno prestao da mislim na potjeru onako ognjičavo. Bio sam izračunao da im je trebalo više od ove noći da me nađu ovdje, a ja sam bio prilično dobar u računanju s vremenom. Taj proračun je,

uostalom, bio dio mog brižljivo skovanog plana. Polako mi se vraćao mir i disanje je postalo ravnomjernije. Bura se stišavala. Nisam više osjećao vrtoglavicu niti mučninu. Sve vrijeme te bure sjedio sam sklupčan na niskoj štokrlici potpuno nepomičan. Istina, nisam se micao, između ostalog i zato što je klesar bio spustio jedan poveći kamen na moje stopalo, koje više nisam ni osjećao od bola. Učinio je to tobože nemarno, ali siguran sam da je to bila smišljena mjera predostrožnosti s njegove strane. Možda se taj nakazni i pijani Kerber plašio da ne šmugnem kradom u vječnost ili šta već? U svakom slučaju, ja sam trpio bol u nozi i čini mi se da nisam ni treptao. Strpljiv, tih, prestrašen, sa hroničnim bolom u želucu, ukočen i umobolno ućtiv. Ali osjećao sam rasterećenje zbog te moje male privremene sigurnosti da ne zna sve, da ne zna najvažnije. Kleasreva predika se gubila u mom povraćenom miru. Eho njegovih riječi i škljocanje njegovog crnog, ručno rađenog, zubala je jenjavalo. Ja sam sad ozbiljno mislio o svom licu. A bio sam i daleko manje razdražljiv. Evo kako sam ja zamišljao to lice.

Bilo je u njemu, baš kao što je klesar insistirao, podosta od onih crta i sjena koje je već nosilo. A upravo su te stare vijuge i prelomi na bljedunjavoj koži zadavali muke. Iako sam ga vidio prilično jasno, stalno mi je izmicalo. Nekoliko treptaja okom i ono bi se izmigoljilo. Bilo je to jedno od onih lica koje i ogledalo mogu da prevare, dva ogledala da zavade. Prosto neuhvatljivo u bilo kakvoj prepoznatljivosti. Lice-priviđenje. Lice bez lika. Lice strpljivosti, koje čak i vrijeme mimoilazi da ne bi izgubilo ritam hoda. Lice koje je prošlost zaboravila i koje je budućnost previdjela u svojim proračunima. Lice bez sjene, bez pripadnosti, potpuno zaboravljivo, magleno, ništavno u najdubljem smislu te riječi. Moglo se na njemu nazreti, ako je čovjek dovoljno maštovit i blagonaklon, izblijedio odsajaj pripitomljenog i sputanog ponosa, kojeg je kao i svega ostalog na njemu bilo u pristojnoj mjeri. Lice je zapravo bilo prilično skladno, simetrično, pravilnih proporcija. Na neki lutkast način bilo je lijepo. Bez flagrantnosti i bez upadljivih šara, a ipak nježno, zategnuto, kao izliveno u fajansu.

Odisalo je finoćom i imalo je čak i nešto zavodničko u sebi, neki poput vinjete izvezen šarm u predjelu ispod očiju. Svjetlost je na njemu imala podjednake oaze na svakoj strani.

Od svega je na njemu bilo po identično dvoje, pa se čovjek tu nikad nije morao svađati, premišljati ili biti u nedoumici. Bilo je sasvim svejedno kako se u njega gleda, uvijek se vidi isto. I kompas je na tom licu brkao strane svijeta. Na njemu nije bilo nekih vidljivih poruka, misli, pa čak ni grafita. Bilo je uredno to lice bez dlaka i bez krljušti. Na njenu je postojao prefinjeni spektar crvenih nijansi, kojih nije bilo mnogo i koje su brzo nestajale ako bi se nekad i pojavile. Stidljivost je na njemu bila ružičasta, ljutnja blago crvena, radost je išla skoro na lila. Na njemu nije bilo tačaka, zareza, niti bilo kakvih putokaza, a ipak čovjek nije mogao zalutati na tom licu. Sve je tu bilo predvidljivo, uredno podšišano, sojaniranoⁱ. Pravi mali ružičnjak bez mirisa, lažan i prozaičan. Dosadan do ludila. Izgledalo je jednako i iz blizine i iz udaljenosti, a kada je bilo veselo, moglo je istovremeno da se pojavi i na prednjoj i na zadnjoj strani glave, pa

čovjek često nije bio siguran da li se ono u trenucima svoje radosti odmiče ili primiče. Sortirano po abecednom redu sadržavalo je čitav jelovnik mogućnosti, ali kako se nije mogao listati servirane su samo mogućnosti s prve stranice jelovnika, na kojoj je pisalo „jelovnik“ i „dobrodošli“. Jednom je neko, vjerovatno greškom, ostavio napojnicu na tom licu i ona se pretvorila u mladež na koji je to lice bilo neobično ponosno. Taj majušni kompliment od četiri ili pet novčića postao je ornament raskošnog sjaja zbog kojeg je lice uživalo izvanrednu reputaciju među ostalim voštanim krabuljama.

Bilo je to lice ravno i usrdno, poslužavnik zastrt uštirkanim miljeom, na kojem je obično stajala čaša ustajale vode i mlak vegetarijanski obrok. Bilo je sterilno čisto, bez barica znoja, bez mulja, bez spontanog rastinja, bez žućkastih tragova duvana, bez srdžbe, bez psovke, asfaltirano, nevidljivim koncem prišiveno za kalotu, bez... Bilo je to lice neobično mekano i kad bi čovjek tu sjeo da se odmori, obično bi ga spopao drijemež. Onome ko bi se zagledao u to lice izašle bi bore, podočnjaci,

dobio bi zauške i vjerovatno bi dugo patio od *colon irritabile*. A možda bi samo kihnuo, ispljunuo kandiranu gvalu užeglog šećera ili se rasplakao, a da ne zna zašto. Povremeno je bilo tako glatko da ni svjetlost nije prianjala za njega. To se najčešće dešavalo kad bi se smiješilo na svoj karakteristični sardonski način. Smijeh je na njemu izgledao jednoličan, doduše kaligrafski potpisan u uglu usta, ali zbog svoje skupocjene politure bio je neobično kratak i nedovršen. Inače, sve je na tom licu djelovalo neizrečeno ili nedorečeno. Premda je odimalo mirnoćom, ona se činila previše mirna, neprirodna, kao crtež na zidu. Zbog nje čovjek nije ni mogao očekivati mnogo od tog lica. Uprkos svemu, bili su tu neki stidljivi nagovještaji, neka jedva vidljiva drhturenja, pokušaji, slabi i nesigurni koraci dojenčeta, koji su obećavali nešto i nekad, a koje nije dolazilo.

Na tom licu čovjek je jedino mogao naći uvod u neku priču. Nikada zaplet, još manje nešto kao vrhunac, radnju, iznenadne preokrete i slično. Međutim, iako su ljudi nezainteresovano prolazili pored tog lica kao pored iscijepanih

starih oglasa, ja sam osjećao da u njemu ima nešto više. Ja sam osjećao i znao nešto više o tom licu. Osjećao sam zapravo da to lice može biti sam čin, događaj ili čak djelo. Mislio sam da je moglo dosta toga reći. Osjećao sam često njegov spužvasti jezik kako se iza dvostrukog reda zuba koprca kao otkinut rep guštera. Htio je taj rep da zaurla, da zareži, da učini bilo šta drugo osim da se zagrcne gutajući čitave grudve neizrečenih ludosti, bezbrižnosti, radosti, radoznalosti, zanosnih ushićenja, skarednosti, pakosti; jednom riječju, svega što bi moglo skliznuti niz taj jezičak, da nije bilo onog dvostrukog reda čvrsto stisnutih zubi presvučenih tjenom sardonskog osmješka. Znao sam da se iza te pljosnate ljepote, iza te glinene usrdnosti krije obična ljudska muka, koja želi da izađe, da eksplodira, da se razlije po travi, po trotoaru, po reveru nečijeg kaputa.

Za mene tu nije bilo tajni niti mistike. Sve je bilo tako obično ispod voštanog epitela, tako prosto i jednostavno da me je istovremeno tjerovalo na smijeh i na jauke. Kakva beznačajna prevara, kakva opsjena, kakva jadna i sažaljenja

vrijedna pobjeda nad nasamarenom publikom, koja je ili čvrsto spavala ili već davno napustila predstavu. Oni nisu znali, a ja sam znao. Oni su mislili, oni su tražili nešto više, naslućivali, oprezno nagađali, odgonetali, prodirali u tajne i dubine, psihološki analizirali, naučno raspravljali o pravoj prirodi mog ćutljivog lica. Oni su svašta nešto pokušavali, a ja sam se slatko smijao iza kulise. Oni u svojim udobnim sjedištima, ja sakriven iza paravana, a između nas kosmička zagonetka vijeka – bezlično lice.

Kroz prazninu lažnih očiju mog lica virio sam kradom u te njihove rasprave i dispute, koje nipošto nisu htjele da se odreknu vjere da to lice ima čitav jedan svemir u sebi, dubok i nedokučiv, čitav jedan božanski kutak brižljivo i vješto upakovan u finu ljudsku kožicu. Moram priznati da sam vireći radoznalo kroz očne proreze svog lica u šarenu, uskomešanu publiku, koja se silno zabavljala, uživao u tom trenutku rane slave mog lica. A onda je prodavač ulaznica objavio kraj predstave. Ušli su čistači, pomeli ljsuske od košpica, pokupili zaboravljene rukavice i na pozornicu se spustila užasna samoća.

Publika je nastavila da se zabavlja na ulici. Zaboravili su na moje lice, a od čitave predstave ponijeli su sa sobom samo svoje ubjeđenje da ljudska lica ipak moraju skrivati neku kosmičku zagonetnku i božanski kutak. Mene su na kraju pomeli sa scene zajedno sa rasutim kokicama i poništenim ulaznicama. A ja sam i dalje vjerovao da su oni bili u pravu, barem djelimično.

Možda je moja mađioničarska tačka trebalo da bude razotkrivena, možda je trebalo biti iskren i prekršiti sveta pravila iluzionističke zabave. Možda je trebalo da iznenada iskočim iza svog lica i stanem pred tu veselu bratiju ustoličenu u svojim redovima, manirima, kastama, nivoima i svakolikim ubjeđenjima; da stanem pred njih potpuno go i kažem – eto to je to. Ništa naročito, nikakva tajna, nikakav svemir niti purušaⁱⁱ. Jedan običan čovjek pokušava da živi iza tog plastificiranog omota. Jedan bijednik trguje svojim jadima pokušavajući da nadmudri trgovce vječnošću. Bijednik kao i vi, bezbrižna i vesela gospodo! Heroj bez daimonaⁱⁱⁱ rođen u trinasetom znaku horoskopa, general bez ordenja, patuljak na štulama, sanjar koji pati od

nesanice, zmaj koji pati od žgaravice, lopov u čijem je zavežljaju okrnjeni komadić vječnosti i kojeg šikucija građanskog moralizma uporno progoni. Mana bez greške, sifilitični čir na unutrašnjoj strani lica... Ali nisam to učinio. Ostali su nasamareni, a ja sam ih plemenito poštedito takve jedne prevare, to jest, takve jedne istine. Moje lice je otčutalo taj izazov. Ostalo je pljosnato, lijepo, zaglađeno i prividno šire. Ostalo je neizrečeno.

Nekako od tada, a to je bilo poodavno, počeo sam da gubim to lice. Počeli smo da se udaljavamo jedan od drugog, da idemo svaki svojim putem. U stvari, lice je išlo svojim putem, a ja sam, odbačen od svog vlastitog lica, sve češće tračkarao za njim, sve više zaostajao za njim. Od tada je i počela ona muka sa njim. Dosjetio sam se jednom da ga naslikam. Išao sam najčuvenijim slikarima, ali nisam bio zadovoljan onim što su činili. Jedan mi je čak priznao da nikako ne može da uhvati to lice na vrh kista, da mu stalno izmiče, i koliko god se trudio nije mogao da makne dalje od kružića u kojem su jedna crtica i dvije tačkice predstavljale sav sadržaj. Bilo ga je i

pomalo stid zbog toga, kako je nerado priznao, neobjašnjivog neuspjeha i vratio mi je pare. Lice je već bio zaboravio. Htio sam tada da kažem nešto u odbranu tog lica. Htio sam da načinim neki gest, neku grimasu, ali ništa se na mom licu nije pomjerilo. Ukočena amorfn masa stajala je čvrsto razapeta između mene i razočaranog slikara.

Praznina se nastavljala. Neizrečenost se širila i popunjavala tu prazninu. A onda je slijedilo otkriće panaceje^{iv}. Genijalnost bolesnog uma današnjice u punom zamahu. Popunjavati prazninu šupljinom, popunjavati ćutnju neizgovorenim riječima. To sam radio. Čitava raskoš dekadencije jednog vremena i jednog pokoljenja zablještala je u tom otkriću, u tom pronalasku najsavršenije i najuniverzalnije laži. Eureka postojanja! Moj nasljedni grijeh u rapsodičnom naponu! U znak protesta zbog uskraćene slave počeo sam da ćutim s obje strane svog lica. A tada je ono, vjerovatno i ne sluteći, prvi put postalo istinito. Barem jednom svojom polovinom. Većom polovinom, ljepšom polovinom. Istinitom polovinom. Ironičnom

polovinom. Ironija je, valjda, tamna strana istine. Ako nju ugledate prvu, onda znate da ste promašili istinu za nekoliko svjetlosnih godina, što na kraju krajeva i nije tako veliki promašaj.

Ja sam, dakle, odlučno bojkotovao život koji je trebalo da bude moj, a koji je moje lice htjelo da živi u moje ime. Moje lice nije htjelo da se nasmije, pa onda nisam ni ja, baš uzinat, htio da budem radostan. Kad nije htjelo da plače, ni ja nisam htio da žalujem. Kad je samo mirno stajalo, ukočeno kao herme, ni ja nisam htio da se maknem s mjesta. Stajali smo tako dugo dureći se, tvrdoglavi i nepopustljivi, ja i moje lice. Bio je to surovi i nemilosrdni štrajk stajanjem u mjestu dok sve drugo juri pored nas. A ono je tada po drugi put (ponovo bez namjere) postalo istinito. Pošto sam uporno odbijao da se maknem s mjesta, onda ni ono nije moglo da izgleda drugačije nego baš onako kao i ja - zaustavljeno. A ja sam, još duboko uvrijeđen i nerad da oprostim, previđao tu njegovu istinitost.

Posvađan sa svojim licem ja sam, dakle, odbijao da bilo šta učinim, jer bi to onda nepravedno bilo pripisano njemu. Ako bi to lice i

pokušalo nešto na svoju ruku, ja sam te pokušaje sistematski sabotirao. Potkopavao sam njegov ugled i autoritet. Osjećao sam da je ugled i autoritet pripadao njemu, da su sve zasluge nepravедno pripisivane uvijek samo njemu, a da se od mene očekivalo samo da radim kako lice zahtijeva. Mene, čovjeka-glistu, vjernog i poslušnog psića, svi su gazili i gnječili pritom se klanjajući i diveći se mom licu. E ja sam tada rekao „dosta“, doduše prilično diskretno, plašeći se da ne napravim scenu. Ratovao sam sa svojim licem iz inata, odbijajući svaku poslušnost. A taj rat se vodio gluvim barutom. Na površini se ništa nije dalo primijetiti. Kako bi i bilo moguće primijetiti zbivanje koje se ne zbiva? Rezultat je bio, barem sam ja to tako vidio, da sam još više nestajao i gubio se iza tog lica. Osjećao sam da sam bio potpuno u njegovoj vlasti. Osjećao sam da gubim bitku. Ono nije nikome govorilo o mojoj pobuni, ono nije htjelo da se promijeni, da me posluša, a čak i kad je bilo istinito, to su bile samo one istine koje su išle njemu u korist. A ja sam to doživljavao kao dodatno poniženje, to jest, kao potpuni trijumf mog lica nada mnom.

Isplaženi jezik, ispljuvak u jelu, opušak ugašen o čelo, likovanje koje mi je zarivalo nož u grudi. Od toga sam povremeno dobijao histerične napade gušenja. Jed, jed i jed! To je bila agonija mog poraza. Bolovao sam zbog svog lica, zbog njegove nadmoći i moje nemoći da bilo šta učinim.

Njegovu ljepotu su i dalje hvalili. Ono je i dalje bilo u centru pažnje. Preko njega su pokušavali da me ucijene, da utiču na mene, da uguše moju bunu, iako nisu ni slutili da negdje duboko, zatrpan lavinom njihovog oduševljenja za mojim licem, ja zapravo vodim ogorčeni rat protiv njega. Htjeli su da me preoblikuju, da me dovedu u red kako bih bio u skladu sa jednim pristojnim i smjernim licem. Da budem naočit i ugledan gospodin, baluster svoje građanske vrste, žrec i glazirani mediokritet. Pokušavali su da me održe u tom agregatnom stanju isparenja u kojem sam ja polako iščezavao. To me je ljutilo. Ta njihova uglađena i dobronamjerna nasilnost me je strašno jedila. Međutim, istovremeno sam to prihvatao kao sasvim normalnu stvar. Oni su

takvi, oni su oduvijek bili takvi. I ja sam pomalo takav, pomalo „oni“.

A lice sam mrzio. I ne samo mrzio, nego, pogađate, bio sam ljubomoran! Da, upravo tako, osjećao sam užasnu ljubomoru. Ja, ugaženi ljudski kljuk, plašljivi troglodit, lažni isposnik, hronično oštećena strana s upaljenom džigericom, evnuh i obična uholaža, čiji je jedini trenutak paroksizma bila ta bolesna ljubomora, ja sam ga mrzio iz sve duše. I što je bilo najsmješnije, nije bilo tako loše. Jer, ja sam osjećao! Kroz tu mržnju mogao sam napipati komadić života i osjetio sam da mu kora nije bila sasvim ledena. Kroz tu ljubomoru na svoje lice ja sam bio sâm sa sobom, pun zgusnute srdžbe, pun ogorčenja na nepravdu, ali pun. Nepogrešivo *ja*. To moje *ja* bilo je, doduše, kao ovlažilo kresivo, koje bi tek tu i tamo bacilo koju slabašnu iskricu, ali i to je bilo dovoljno. Mogao sam napipati vlastiti puls. Još sam bio živ.

Onda sam skovao ovaj plan. Ovaj prevrat, moju ličnu revoluciju. Tajnu misiju svrgavanja lica s trona i uspostavljanja novog poretka moći. Plan je bio jednostavan. Napustiću

ovu priču i pojaviti se u novoj sa potpuno drugim licem. Tu počinje moja antropopeja, moj drugi uzlet ili sunovrat, svejedno. Možda nikada nisam imao hrabrost viteza, ali sad sam barem imao ludost kockara. To mi je bilo dovoljno. To i malo sreće. Naravno, trebala mi je i trulež jednog ofucanog pozorišta kao i malo ljudskog čapurja, malo uštirkanih ljubitelja glume sa perutićima i potkožnim ranicama. Ali to me nije brinulo. Toga je uvijek bilo napretek. Njima ću ostaviti svoje staro, nevjerno lice, pod kojim je kao pod otiračem ležao ugarak moje prikrivene patnje. Ostaviću im moje balzamovano lice zbog kojeg sam veći dio života bio kao oduzet, a koje su oni cijenili zbog njegove finoće i spokojsva svojstvenog kakvom muzejskom eksponatu. A ja ću biti kao nov, potpuno preuređen. Biću rođen iz vakuuma jednog potisnutog sjećanja, iz prislinog zaborava koji je njima donosio olakšanje i iluziju dostojanstva; iz prisilnog zaborava koji je bio njihova građanska vrlina, njihova građanska dužnost. Ja ću možda biti rođen kao njihova sramota ili neprijatnost, kao priča koje se gnušaju i u čiju autentičnost

sumnjaju, ali ja ću svoje novo lice nositi izvrnuto naopačke. Ono će gledati samo u mene, a na njegovoj poledini, to jest, na osojnoj strani, pisaće: dvonožna luda ili demijurg^v-otpadnik. A možda mi neće ni trebati.

A patuljak i njegova svita su mi došli kao naručeni. Čitava ta istraga i saslušanje, praćenje i raširena sumnja koju su, kako sam vjerovao, svi odreda već bili prihvatili kao gotovu stvar. Sve mi je išlo naruku. Po prvi put uspio sam da prevarim i publiku i svoje lice. Ostao je još samo ovaj klesar. On mi se nekako potkrao u mojim proračunima. Njega je trebalo obraditi prije nego se oni pojave. Trebalo ga je ubijediti da uradi onako kako ja želim ili barem na prevaru izvući od njega ono što mi je trebalo. A vjerovali ili ne, sjedeći mirno, sklupčan i pričepljen teškim kamenom, ja sam upravo to i radio. Čekao sam pogodan trenutak da nastupim. U mojim rukama vrijeme je bilo neobično rastezljivo i ove noći sam ga vjerovatno nategnuo do maksimuma. Strpljenje krokodila, to je bila moja omiljena strategija. Neka ga, neka govori, neka se izjada, na kraju će popustiti kad

vidi s kim ima posla. Niko nije mogao čekati dugo kao ja, pa neće ni ovaj neotesanko s medvjedićim šapama. Od ove pobjedničke pomisli navrla mi je krv u grudi. Likovao sam prituljeno i u jednom trenutku ushićenja nisam izdržao pa sam diskretno mahnuo repićem. Satjerao sam te u ćorskokak svojim ćutanjem i pretvaranjem da slušam. Šta ćeš sad, rugobo, pomislih oholo.

Uzavrelih dvorištem prolomi se odjek prdeža. U svoj svojoj zaoukpljenosti licem i pravilnim primjenjivanjem strategije beskonačnog čekanja, nisam ni primijetio da je klesar bio izašao. Njegova glavurda, umotana u raščijanu šubaru crne kose, stajala je s vanjske strane prozora, dok je ostatak tijela bio zaklonjen trošnim zidom. Pišao je po suvim izjedenim daskama i motrio čas mene, čas svog pimpeka. Predavanje nije prekidao.

- Pa, kao što rekoh mladi gospodine, vi mi djelujete malčice neodlučni. Ovo je bitan trenutak, svečan i važan kao polaganje zakletve na vjernost državi. Možda još i važniji od toga, usudio bih se reći. Mnoge stvari se odlučuju sada i ja ne želim da vas požurujem. Uostalom, vi mi

izgledate kao neko ko ne želi naprečac da odluči o tim stvarima. Vi ste pedantan čovjek, vidi se to. Ništa ne prepuštate slučaju. Vispreno! E pa da znate, ni ja. Prema tome, mi ćemo se razumjeti oko jedne stvari. Vi ćete meni ispričati ono najvažnije o tom vašem dosadašnjem licu, da ga tako nazovemo, i ja ću onda da vidim šta se tu može učiniti.

Primakao se blizu s tim „najvažnijim“ o mom licu. Znao je taj lisac kud ide. Ali išao je baš tamo kud sam htio da ide. Namignuh krišom sovi, a ona ostade u čudu.

- Jer znate, ja sebe smatram nekom vrstom umjetnika. Ovo što ja radim je više od zanata. Više od puke vještine. To je nauka i više od nauke. To je, to je...ne mogu da nađem pravu riječ. Pomozite mi, molim vas, vi razumijete. To je, više kao, magija. Ezoterija jednog duboko razvijenog osjećaja za prepoznavanje unutrašnjeg određenja vječnosti. E, to je to. Osjećaj za tananost granica ljudskog obogočovječenja, početak antropoteizma ili nešto što barem liči na to.

Ove zvučne atribute svog posla i svog znanja sipao je zajedno s vrućim mlazom kroz otkopčan šlic. Dok se gegao nazad na svoju stolicu, koja bijaše nadgrobni spomenik neke babe, primijetih da, iako je bio gorostasan, njegove debele noge bijahu nesrazmjerno kratke, kao ukradene s nekog zdepastog debeljka. Ponudi me rakijom, ali ja uljudno odbih uz smiješak. Valjda je to bio smiješak. Valjda je ono bila rakija. Nastavljao sam svoju kataleptičnu taktiku. Ništa me više nije moglo omesti. TONUĆI sve dublje u ubjeđenje da upravljam čitavom situacijom, nastavio sam razmišljanje o licu.

Mislio sam o drugoj mucij svojoj borbi s licem. Ona je zapravo bila redovni gost mog životnog samopreispitivanja, moje autocenzure. O njoj sam mnogo više razmišljao zadnjih dana, baš kao i danas dok sam išao prema klesarevoj šupi. To je bio moj zločin koji mi je, kako se kasnije ispostavilo, poslužio kao providenje.

Često sam razmišljajući o njemu pokušavao da rekonstruišem redoslijed događaja koji su me doveli do njega. Mislio sam da među tim zbivanjima postoji neka jača veza od one

obične hronološke, vremenske. Mislio sam da su nekako proizveli jedni druge i da sam se ja tu sasvim slučajno zatekao. Kao da sam greškom obukao nečiji kaput, a zapravo je to bio kaput ubice kojeg juri policija. U kaputu su našli dokumente i ispostavilo se na moju nesreću da ličimo jedan drugome, i to je bilo to. Uhvaćen i osuđen da zauvijek budem iza rešetaka jedne grube slučajnosti. To je bilo logično, racionalno i potpuno trezveno objašnjenje zločina. Moje omiljeno objašnjenje. A u tom nizu isprepletenih zbivanja nekoliko njih su bili ključni. Zapravo, postojali su ključni elementi u tim zbivanjima.

Kao prvo, bila je to ona moja ljubomora od koje sam prvo posijedio pa potom očelavio i na kraju su mi izrasli rožići kao u teleta. Bila je to, valjda, okoštala izraslina moje muke. Činilo mi se da ti rožići nisu bili vidljivi na mom licu, mada sam ih mogao napipati. Duboko potresen nevjerstvom svog lica i prožet sumnjom u granice stvarnosti, odlučio sam isprva da ne vjerujem ni u tjelesne preobražaje koji su mi se svakodnevno dešavali. Međutim, kako nisam bio siguran ko je stvarniji, ja ili moje lice, odlučio

sam da za svaki slučaj danju ne izlazim napolje. Osim toga, tako mi je odgovaralo jer sam mogao neometano raditi po danu. To je bilo privremeno rješenje. Moje omiljeno rješenje.

Kao drugo, bio je tu onaj moj rat objavljen licu s odvažnim poklicem „dosta“, rat u kojem sam iz skoro svake bitke izlazio modar, potpuno deklasiran, shrvan i često malodušan. To dvoje išlo je skupa, pridržavajući jedno drugo kao što čine pijani ljubavnici.

Zatim, bila je tu Tonka i Tonkine sise, ramena, zadnjica ili, bolje rečeno zadnjice jer se nekad činilo da ima dvije; njena noga, cipela, smijeh, poskakivanje obrašćića i vratnog sala, drsko očijukanje, nehajnost, vulgarnost, razvrat, opušten trbuh, izgrizeni nokti, sirast zadah, ustalasio meso, ulaštene stidne dlačice, crvena perika, podočnjaci, izazovno pjenušav prezir i sve što je išlo uz njenu požudnu pojavu. Takođe je uz Tonku išla i kafana prepuna bijednika u kojoj je Tonka bila kraljica koja sjedi raskrečenih nogu na prijestolu od pivskih gajbi, koje je ispijala na eks. Kada je pjevala promuklim glasom za raštimanim klavirom, ja sam u njoj

prepoznavao opersku divu. Kada je teturala do klozeta, pretvarala se u zanosnu trbušnu plesačicu. Kada je gađala goste svojim dotrajanim cipelama jer joj nisu aplaudirali, ja sam te cipele primao kao milostinju. Kada je klincima pokazivala sise i puštala im da zavlače ruku ispod suknje, ja sam u tome vidio dobronamjerni čin školske pedagogije. Kad nas je kasno noću izbacivala metlom, ja sam strepio da li će me pustiti da sutradan ponovo zauzmem svoje mjesto ispod stepeništa. Kad nas je tukla i pljuvala po nama, razaznavao sam u tome majčinsku brižnost. U mome svijetu Tonka je bila etalon strastvenosti i čulnosti. Žena zbog koje je čitav jedan kvart živio veselo na rasklimanim krevetima po kojima su bili tragovi Tonkinih uzdaha, noktiju i znoja. Žena koja je s lakoćom baletskih pokreta žonglirala čitavu silesiju pohotnih fantazija, iz kojih je cijelo jedno pokoljenje crpilo snagu i virilnost. Tonka je bila žena koja je izazivala drhtaje i suze, otimala uzdahe, bosom nogom otkopčavala šliceve i smijala se, grizla zubima, ponekad davala na veresiju i hranila se inadžijski kletvama

zaobiđenih udavača. Tonka je spavala u postelji ubice, koji je prije mnogo godina istrunuo u nekom dalekom zatvoru. U njegovoj sasušenoj ruci našli su polovinu Tonkinog srca. Tu je svenula njena mladost i zajedno s mladošću nabujalo povjerenje u bezbolnost življenja. Drugom polovinom srca ona je osjećala bol, ali je taj bol vremenom postao tako blag i milostiv, da je Tonka mogla s njim da dodiruje milje života, da ga zagrlji i smjesti u središte svoje urušene tvrđave. Učinila je to strogo, bez trunke zahvalnosti ili ogorčenja, jednostavno zato što je tu još bilo mjesta za sve nas i mnogo više. Na dnu bureta iz kojeg nam je točila piće čuvala je uspomenu na tog opakog srcokradicu, ali mi se nismo sjećali njega, već smo vjerovali da se ona ponekad kupa u tom buretu. Tonka je bila svirepa kada se napije, blaga kada pada kiša, dva puta godišnje se smijala. Ostatak vremena je bojala međunožje u crveno i tim usijanim, vlažnim šrkipom istjerivala je jauke, jecaje i đavole iz naših bludnih života. Njoj je to bio način da nas mrzi, da se sveti svom istrnulom ubici i da kažnjava svoje odbjeglo srce, a nama je

to bio način da živimo. Nama je to pričinjavalo neopisivo zadovoljstvo. Pričalo se da je Tonkino tijelo izvajao neki vajar kojeg je raznijela bomba i ona ga je uporno tražila među nakazama iskopanih očiju i iskrzanih rebara, a mi smo se radovali jer je uvijek pronalazila nas. Tonka je zbog toga bila nesrećna, ali se nije ljutila na nas i mi smo joj bili zahvalni zbog toga. Tonka je, kratko rečeno, bila žena nad ženama.

Poslije Tonke slijedila je simfonija. Najduža i najveličanstvenija simfonija ikad napisana, na kojoj sam grozničavo radio niz godina. Ta simfonija je bila napisana notama načinjenim od glava maslačka koje su se raspadale nakon što bi bile odsvirane. Zbog te svoje gradivne krhkosti čitav taj magični komad muzike mogao je biti izveden samo jedanput. To je bio razlog što sam neprestano odgađao njenu izvedbu, čekajući pogodan trenutak za porođaj tog velebnog stvaralačkog momenta. Plašio sam se da nije bila potpuno dovršena ili savršena. Da joj početak nije sasvim dobar, da je zapravo nepriličan, potpuno pogrešan. Bojao sam se da će se prekinuti na jednom od onih ključnih mjesta,

na nekom uzvišenju, na samom vrhuncu s kojeg se mogla čitava sagledati. Pribojavao sam se i da će iznenada umuknuti, da će joj ponestati glasa, da neki od instrumenata nije dobro uštiman, da će biti preduga i nezanimljiva, da neće izazvati divljenje i da će je uvesti u knjige pod pogrešnim imenom. Bojao sam se da ću odsvirati njen kraj i da se neće ništa desiti. Zbog toga sam čekao i brižljivo je dotjerivao do u najsitnije detalje.

I na kraju bila je tu gazdarica. Debela, ukisla usjedjelica. Grdobina sa znojnim flekama pod pazduhom, sa zubima crvenim od rastopljenog ruža, s debelom nogom punom oteklih vena koju bi prepriječila preko stepeništa kad god bih naišao. Bila je ljubazna i susretljiva. Izmišljala je razloge da bi se uvukla u moju sobu na mansardi. Znao sam da je imala običaj da pretura po mojim stvarima kad nisam kod kuće i da viri kroz ključaonicu kupatila kad se kupam. Upadala je često bez kucanja, lagano obučena i znojava. Otvarala je prozore, pravila propuh, smješkala se koketno i nudila me nekom odvratnom pitom od zelja. Najmrže od svega na toj rumenoj prasici bile su mi njene ispružene

nožurde na mom stočiću na kojem sam jeo. Zabadala mi je ponekad nožne prste pod rebra dok sam radio i kikotala se na moje ljutite grimase. Nije gotovo nikad govorila. To je bilo mutavo čeljade koje je na neki svoj retardirani način bilo veoma zadovoljno sobom i koje je rasipnički i lakomisleno uživalo u tom samozadovoljstvu. Ne znam šta je tačno htjela od mene, vjerovatno polovičan snošaj, ali sama pomisao da bih se jednom probudio ispod tog pihtijastog šinobusa prijetila je da mi izazove hroničnu impotenciju. Ja sam u njoj vidio odvratnost s mlohavim udovima, prekrivenu mnoštvom buljavih očiju, koje su se neprestano kolutale u mjestu. Međutim, nju nije ni najmanje pogađala moja hladna uzdržanost, kao ni moje više nego vidljivo gađenje na čitavu njenu pojavu. Meni je dodatno smetalo to što nije imala ni ponosa, ni dostojanstva, ni mjere, ni osjećaja za moje granice intimnosti niti bilo šta ženstveno i mistično. Smetalo mi je što je bila tako prosta i direktna, bez tračka senzualnosti i povrh svega nepokolobeljiva kao krpelj. Bila je, zapravo, prava napast, a kako je s vremenom naučila da

ignoriše moje odbojno držanje, imao sam silne muke s njom i njenim debelim mačorom Figarom.

U prvobitnoj verziji događaja (tu sam verziju kasnije odbacio iz razloga koje ću docnije objasniti, razloga navedenih u drugoj verziji) ja nisam ništa imao s tim zločinom. Nisam bio ni na koji način povezan s njim, i čak sam mislio da se nije ni desio. Kada sam naišao stepeništem, vrata su već bila odškrinuta, ostaci žućkaste kaše bili su već razmrljani po pragu i vratima. Miris hlora se blago osjećao jer ga je raznosilo slabo strujanje vazduha. Kako ništa od toga nije bilo kada sam prethodno prošao stepeništem, zaključio sam da to nema nikakve veze sa mnom, pošto se desilo za vrijeme mog odsustva. Pozvao sam hitnu pomoć, a zatim policiju, iako nije davala znakove života. Donio sam čašu vode i ponudio je ljekaru. Taj sitni čičica, slabog srca, oznojen i zadihan, pokušavao je više od deset minuta da prevrne njeno tijelo tuljana na leđa i da joj ukaže pomoć. Ja sam to gledao s vrata svog stana i čitava ta scena mi je djelovala pomalo komično. Oblijetao je nespretno oko nje, zatim pokušavao da se

podvuče pod nju kao hrčak i kad je skoro uspio, dobio je napad gušenja te je neko vrijeme ležao dopola prignječen njenim trbuhom, stenjući i pokušavajući da povрати dah. Zaklonjen ulaznim vratima, tiho sam se nasmijao tom prizoru u kojem su se njegove kratke noge i njegovo špicasto dupence grozničavo batrgali ispod gazdaričine nepomične trupine. Zaječao je neartikulisanim glasovima u namjeri da dozove šoferu ambulantnih kola, ali nagluvi krakonja s tijelom bogomljke i nonšalantnim pokretima dovršavao je nezainteresovano svoju cigaretu u dvorištu. Taj pokušaj spasavanja je potpuno propao i starčić je čak ostao bez lijevog rukava, koji se zakačio za neku čiviju na podu. To je bio trenutak kad sam donio onu čašu vode, na koju mi se zahvalio iskapivši je u dušku.

Policiji sam dao podatke, doduše prilično uopšteno, preskačući pojedine detalje našeg odnosa. Mislio sam da nisu bili relevantni. Naposljetku sam čak vrlo uvjerljivo izrazio moje žaljenje i nevjericu zbog tog tragičnog događaja. Mislím da mi policajac nije povjerovao, ali nije bilo ni bitno. Ponudio sam se velikodušno da

obavijestim rodbinu, mada sam dobro znao da nije imala nikoga. Ponudio sam se i da pregledam stan i zaključam vrata, eventualno skupim stvari od vrijednosti, ali on je odbio. Ja sam zapravo tražio razlog da se ušunjam u stan i da vidim šta je bilo sa onom prokletom mačketinom zbog koje je sve i počelo. Policajac, međutim, nije bio voljan da me pusti, navodeći sijaset propisa i zahvaljujući se s onom istom usiljenom usrdnošću s kojom sam se ja nudio. Ja sam, da budem iskren, bio iznenađen njenom smrću i nisam je u prvi mah ni povezivao s mojim obračunom s Figarom. U tim prvim trenucima bilo mi je lako da izigravam empatičnog podstanara jer zaista nisam uviđao vezu između njene iznenadne smrti i Figarovog nestanka, koji je bio moje djelo. Istovremeno sam osjećao izvjesno rasterećenje jer se neka nelagodnost iz mog života najednom sama uklonila. Kao da je neko ubio u kupatilu otrovnog pauka, zbog kojeg se čovjek osjećao nelagodno dok sere. Stepenište i moja uredna sobica pod krovom bili su konačno bezbjedna zona.

Nedugo potom zaboravio sam na taj događaj i nastavio kao da se ništa nije desilo. Povremeno sam mislio o uzroku njene iznenadne smrti. Mislio sam da je to vjerovatno bilo slabo srce. Bilo je to čak i logično jer je bila gojazna i slabo se kretala. Možda su razlog bile one debele vene koje sam redovno viđao na njenim nehajno razgolićenim bedrima. Zamišljao sam da je imala takvih po čitavom tijelu i da je sigurno jedna od njih eksplodirala prilikom nekog naglog čučnja ili tako nešto. A možda je jednostavno umrla od prekomjernog znojenja, mislio sam pakosno.

Jednom sam sreo onog policajca koji je izvršio uviđaj i pokušao sam da izvučem od njega uzrok smrti, ali on je bio još službeniji; bio je poput tenka obložen debelim slojem propisa, koji mu nisu dozvoljavali da iznosi pojedinosti vezane za istragu. Učinio mi se nekako hladno uzdržan i podozriv. Nije ga omekšala moja srdačnost i poziv na piće, niti je odgovorio na moju ponudu da ponekad navrati. Na kraju tog kratkog uličnog susreta promrljao je samo da se još ništa pouzdano ne zna i da policija obavlja svoj posao savjesno. Tada mi to nije zvučalo kao

upozorenje, ali kasnije kad sam doznao pojedinosti vezane za njenu smrt, često sam mislio o toj njegovoj opasci. A pojedinosti sam doznao sasvim slučajno jedne večeri sjedeći u Tonkinjoj kafani i posmatrajući krišom njene bucmaсте prste kako se igraju vrhom pivske boce.

Pričalo se u povjerenju da je umrla od trovanja. Zapravo, nije se pouzdano znalo šta je bio uzrok smrti, ali je onaj matori ljekarčić zaključio da se najvjerojatnije radi o trovanju. Odmah su poslali uzorke u glavnu regionalnu bolnicu, koja nije bila u našem gradiću. Za ispitivanje tih uzoraka trebalo je vremena i svi su sad nestrpljivo čekali rezultate obdukcije. Međutim, u kafani su gotovo svi bili ubijeđeni da je posrijedi neki zločin iz najmračnijih pobuda i da će se još mnogo toga razotkriti. Napustio sam kafanu te večeri jako uznemiren. Nisam otišao pravo kući, već sam neko vrijeme hodao duž obale rijeke i mislio o svemu. Već tada, gacajući kroz plitku riječnu izmaglicu, uviđao sam da ona moja prvobitna verzija nije bila dobra. Uviđao sam da je postojala mogućnost da sam mnogo

ozbiljnije upleten u gazdaričinu smrt nego što sam prvobitno mislio. U jednom trenutku tog razmišljanja probola me je kao hladno sječivo pomisao da sam ja ubica. Prestravio sam se. Čitave noći sam se vrtio u krevetu. Nisu mi pomagale ni tablete za spavanje niti bucmasti Tonkini prsti, koje sam zamišljao kako igraju po naborima mojih pantalona. Tada sam počeo da razvijam drugu verziju zločina.

Ta druga verzija, moram priznati, bila je pravo malo remek-djelo isljedništva. Za razliku od prve, u drugoj verziji zločin se odista desio, a glavni osumnjičeni bio sam ja. Ukratko, ona je išla ovako. Moja odluka da se jednom zauvijek riješim debelog mačora dovela je do smrti gazdarice. Taj mačor bio je kruna svih mojih patnji koje sam imao sa gazdaricom, i ne samo sa njom. On je bio njen mezimac, njena jedina prava ljubav za kojeg je imala napretek razumijevanja, saosjećanja, pažnje i strpljenja. Ta od debljine izobličena i ohola životinja bila je zaštićena kao ikona u crkvi. Jedini predmet obožavanja moje gazdarice, jedini uživatelj njenih najdubljih emocionalnih stanja, koja, kako

sam čvrsto vjerovao, nisu prelazila ni dubinu ulične lokve. To je, dakle, bio mali dlakavi kumir, čije sam dlačurine redovno nalazio svukuda po sobi. A ja sam ga mrzio jer je radoznalo vršljao po mom špajzu, otvarao tegle i jeo moju hranu, vršio nuždu u moje cipele i povremeno ostavljao napola pojedene pacove u mojoj postelji. A pri svemu tome gazdarica je ne samo tolerisala njegovo ponašanje već se često oduševljavala njegovim nestašlucima. On je bio njen lični zabavljač, njen mali tigrić-cirkusant, čija je omiljena tačka bila prožderati nekog iz publike, a ona je tu tačku obožavala. Dakle, ja nisam morao trpiti samo njeno oznojeno dahtanje, promaju i raskvašeno tijesto njene pite već i sve te odvratnosti njenog mezimca Figara. S vremenom je njegovo ponašanje postajalo sve gore i sve nesnošljivije te sam na kraju odlučio: Figaro mora umrijeti.

Svako je prinuđen da nekad u životu povuče neku granicu, da isprazni zdjelu pomirljivosti i strpljenja, da ako treba na vlastitu taštinu navuče nimb. Drugim riječima, čovjek je s vremena na vrijeme primoran da nekim gestom

označi svetost svoje autonomije, makar se radilo i o mačoru. To sam tada uradio ja. Uklanjanje Figara bio je moj gest autonomnosti. Možda je ta odluka bila prijeka i odudarala od karaktera strpljivog i blagog čovjeka, kakav sam bio ja, ali od trenutka kad sam pomislio na nju, ja sam bio gotovo siguran da je Figaru bilo odzvonilo. Znao sam, ja sam osjetljiva duša, podlac koji pamti, jagnje sa očnjacima, a Figaro je bio prevršio svaku mjeru. Uklanjanje je trebalo da bude prilično jednostavno. Otrov sam kupio u prodavnici sanitarija. Kod kuće sam izabrao jednu od tegli za koju sam znao da je bila njegova omiljena jer ju je često otvarao i lizao. Nekad sam u njoj držao kajmak, a sada su tu obično bile korice hljeba i ostaci gazdaričine zeljanice. Natrpao sam otrov u teglu, sve dobro promiješao i napravio smrtonosnu žućkastu kašu. Vratio sam teglu u špajz i čekao. Sad je sve bilo pitanje vremena. Međutim, Figaro kao da je predosjetio da se nešto sprema i sljedećih nekoliko dana nije dolazio u moju sobu. Nisam ga uopšte viđao ni na stepeništu niti u dvorištu zgrade. Srećković, pomislio sam, kad sam peti

dan zaredom našao žućkastu teglu potpuno netaknutu na polici. A onda sam poslije podne tog tragičnog petog dana, penjući se stepeništem, zatekao odškrinuta vrata gazdaričinog stana i ugledao žućkaste mrlje na vratima, pragu i na zidu neposredno kraj dovratnika. Ostalo je bilo nepromijenjeno iz moje prve verzije. Pozvao sam hitnu pomoć, policiju, dao izjavu i posmatrao kad su odnijeli njen leš. I u drugoj verziji sam se krišom iza vrata smijao ljekaru, ponudio mu čašu vode i izigravao dobričinu pred policajcem.

Međutim, kako sam u ovoj drugoj verziji zločina ja bio vinovnik i neposredni krivac, dakle ništa manje nego ubica, morao sam objasniti još poneke stvari da bi se sve uklopilo u smislenu cjelinu. Morao sam objasniti kako je tegla dospjela do gazdarice i zašto je ona jela iz nje. Ovo drugo nije bilo teško objasniti jer je ona imala običaj, baš kao i njen mačor, da jede skoro sve što bi joj došlo pod ruku. Kako skoro da nije izlazila iz kuće, često je znala tražiti hranu po sobama drugih podstanara, a njih je osim mene u kući bilo još šest. Međutim, ostalo je još da se objasni kako je tegla sa otrovnim sadržajem

stigla do nje. Posumnjao sam na Figara. Možda je on na neki čudan način odnio tu teglu do njenog stana, a onda se ona halapljivo (uvijek je jela halapljivo i prilično glasno) najela otrovne kaše. Ali to je bilo tako malo vjerovatno da čak ni pravila službe ne bi dozvolila onom policajcu da povjeruje u takvo naivno objašnjenje. Postojala je mogućnost da je gazdarica iz nekog čudnog razloga uzela teglu i odnijela je u svoj stan. To objašnjenje imalo je dvije mane. Kao prvo, ja nisam pouzdano znao da li je ta tegla ikada bila u njenom stanu. Čak i kad bih se uvukao u stan i utvrdio da je nema, možda je to samo značilo da je policija zaplijenila i poslala na analizu. Žučkaste mrlje na vratima ukazivale su na takvu mogućnost, ali istovremeno nisam mogao biti posve siguran. Druga i mnogo veća mana tog objašnjenja sastojala se u činjenici da je tegla još bila u mojoj sobi. Našao sam je sedmicu ili dvije nakon njene smrti na dnu špajza, na sasvim drugom mjestu od onog gdje je bijah ostavio za Figara. Kaša u njoj bila je skoro sasvim pojedena. Čak su bili vidljivi tragovi prstiju kojim je sadržaj strugan sa dna. Dakle, ako je pojela otrov u mom

špajzu, odakle onda one mrlje po vratima? Ako je možda odnijela teglu kući, pojela sadržaj, kako je onda moguće da se s tolikom količinom otrova u tijelu uspela do moje sobe (čitava tri sprata) i vratila teglu nazad u špajz? Osim toga, tegla je bila na pogrešnom mjestu, a to nije ličilo na gazdaricu. Ona je u svojim sitnim krađama i vršljanju po tuđim stvarima bila prilično pedantna. Mislim čak da je u svoj svojoj maloumnosti bila ubijeđena da niko od stanara i ne sluti da ona radi tako nešto. Opterećen svim tim sitnim pojedinostima koje se nisu podudarale niti uklapale u čitavu priču i misleći dodatno da sam bio ključ za razjašnjenje čitave stvari, morao sam prihvatiti pretpostavku da sam ja lično odnio tu teglu u njen stan. To je izgledalo sasvim logično i vjerovatno. U svakom slučaju, izgledalo je kao nešto u šta će policija posumnjati prije ili kasnije. Ali meni je za tako nešto trebao motiv, motiv koji je bio jači od mržnje prema mačoru.

Tada su na scenu ponovo stupili moja ljubomora, moje lice i rat koji sam vodio s njim, kao i ona simfonija. To je značilo da sam tu drugu verziju morao preinačiti iz slučajnosti u

nužnost, iz nehata u predumišljaj. Morao sam u svoj psihi pronaći motiv, i ne samo motiv već čitav niz svjesnih i podsvjesnih stanja koja su me dovela u situaciju da tako perfidno i hladnokrvno počinim ubistvo. Dodatni razlog da to učinim bio je i onaj policajac koji je napravio zapisnik gazdaričinog ubistva. U međuvremenu sam uspio saznati njegovo ime. Zvao se Spasoje Strožnik. Izuzetno visok i suv čovjek, duguljastog ispijenog lica sa finim naborima glatko izbrijane pepeljaste kože s obje strane neobično špicastog nosa. Hodao je gordo, gledao strogo, uniformu nosio besprijekorno čistu i opeglanu. Bio je pravi policijski jedek na paradi građanske pravičnosti. Uniformisani uobraženko izoštranih čula i kockastih shvatanja ljudske naravi. On je bio zadužen za naš kvart pa sam ga zbog toga često sretao na ulici. Nije ga bila puno razmekšala moja srdačnost i moji više nego prisni nastupi u tim kratkim susretima. Ali uprkos njegovoj poslovičnoj nerazgovorljivosti, uspjelo mi je da iščupam iz njega nekoliko važnih informacija. Kao prvo, on je lično bio zadužen za gazdaričin slučaj. Kao drugo, u tim

njegovim uštogljenim saopštenjima, koja je cijedio s visine gledajući negdje daleko preko moje glave, dalo se naslutiti da se slučaj zakomplikovao te da je prerano bilo šta tvrditi. Postojale su, kako je on to sročio, višeznačne indikacije da je u pitanju opasan kriminal te da nije u interesu istrage da se bilo šta iznosi u javnost. Riječ „višeznačnost“ nekako je stršala i nije se uklapala u tu njegovu nabubranu rečenicu, koju je nosio brižljivo u futroli i potezao je svaki put kada bih uspio da ga navedem na razgovor o slučaju. Mučila me je jer nikako nisam mogao da odgonetnem na šta cilja s njom. Ipak, nagađao sam da višeznačnost znači da postoje razne sumnje i razne teorije i da trenutno ne postoje pouzdani dokazi da se presudi u korist neke od njih. Ono što nisam mogao zaključiti niti na bilo koji način pročitati na njegovom licu bilo je to da li se ja pojavljujem u nekoj od tih teorija. Pretpostavljao sam na osnovu njegove nezainteresovanosti za mene i moja zapitkivanja da vjerovatno nisam bio na njegovom spisku osumnjičenih. A možda je suvi lisac bio glumčina, mislio sam zabrinuto u trenucima

kada bi mi moja vlastita teorija djelovala prozirno poput zavjese. Prošlo je već nekoliko sedmica od gazdaričine iznenadne smrti, a naša igra tobože slučajnih susreta i čačkanja po detaljima slučaja se nastavljala. Ja sam bio uporan, a on je bio tvrd kao bukovina i slabo šta se dalo odlomiti od te njegove zapupčane tajanstvenosti. A onda se desio proboj. Desio se ne baš sasvim slučajno, ali je došao sa neočekivane strane. Barem ja nisam, zatupljen pomalo vlastitom naivnošću, očekivao da korisne informacije dođu do mene okolnim putem.

Naš kvart je bio relativno mali, baš kao i čitava naša varošica, te su tu poznanstva išla i ukруг i poprijeko. Svako je na kraju znao nekog ko je znao nekog, ko je znao nešto o nekome trećem. Tako se ispostavilo da su moju gazdaricu na prilično posredan način poznavali neki od redovnih posjetilaca Tonkine kafane. Tih nekoliko pijandura, koji su imali stalno mejsto za šankom na kojem smo im mi ostali „ćoškaši“ zavidjeli, odlično su poznavali Spasoja i još neke ljude iz policijske stanice. Tako su iščeprkali od revnosnog Spasoja da su rezultati istrage

potvrdili ljekarevu sumnju na trovanje i da se sad iz nekog razloga smatra da je ključ za pronalaženje ubice bi niko drugi do Figaro. Istraga, to jest potraga, bila je preusmjerena na mačka. Čuvši to, ja sam se najednom sjetio da mačorčinu nisam vidio sve vrijeme otkako sam bio postavio paklenu zamku u špajzu. Isprva me je to čudilo, a poslije sam potpuno zaboravio. Uvijek sam vjerovao da je ta životinja bila neobično samosvojna i razmažena te da je otkrivši nestanak gazdarice jednostavno odlučila da potraži drugi masni kutak. To što je nisam viđao onih pet dana dok je paklena kaša čekala na njega u tami špajza, to sam pripisao njegovoj mačijoj sreći. To što ga nisam viđao otkako su odnijeli gazdaricu nije me ni najmanje čudilo ili uznemiravalo. Vjerovatno je uživao jedan od svojih preostalih osam života u nečijem tuđem špajzu.

Grupica povlašćenih pijandura za šankom prepirali su se oko Figarovog imena. Vikali su, upadali jedan drugome u riječ i lupali šakama. Pljuštala su jedna za drugim svakojaka imena, mahom životinjska, a mene je u početku

začudilo što je jedan od njih uoprno tvrdio da se mačak zove isto kao i ja. On je jednostavno pobrkao mene s mačkom. To me je, da budem iskren, zabolilo. Doživio sam tu zamjenu identiteta kao još jednu nekažnjenu Figarovu podlost. Nisam izdržao i umiješao sam se. Doviknuo sam sa svog mjesta pod stepeništem da se mačak zove Figaro, ali nisu me čuli. Njihova bučna prepirka se nastavljala nesmanjenom žestinom. Doviknuo sam još nekoliko puta, ali bez uspjeha. Nisu uopšte primjećivali moje prisustvo. Tada sam ustao i prišao šanku. Kucnuo sam jednog od njih po ramenu. Okruglo lice sa nekoliko slojeva sala, masno kao uštupak, raširilo je tanku pukotinu usta u prilično glupav izraz. „Zove se Figaro“, ponovio sam važno i malo glasnije nego što je bilo neophodno. Nastao je trenutak tišine. Svi četvorica su me nijemo gledali. „Ko se zove Figaro?“, upitao je bradonja u okračalom kariranom kaputu nakon skoro dvominutne pauze. „Pa mačak“ - rekoh - „mačak se zove Figaro. Taj mačak o kojem pričate, kojeg policija traži“. Gledali su me i dalje nijemo, u početku s

nevjericom. Protéklo je tu nekoliko mučnih trenutaka. Nisu odgovarali na moju tvrdnju, nisu ništa govorili, samo su me gledali. Zapravo su me odmjeravali i proučavali moju pojavu zaogrnutu isparenjima hmelja i duvana. Jedan od njih je čak napravio pokret prstom prema meni kao da će nešto da kaže, kao da se nečeg sjetio, ali samo je skupio ionako sitne svinjske oči i nastavio me promatrati kao da gleda neku rijetku biljčicu. Okrenuo sam se i sjeo nazad na svoje mjesto, prilično zbunjen ali zadovoljan. Tada je debeljko povikao, a ostali se pridružiše uglas, „Eeej, pa to je šišmiš ispod stepeništa.“ Tada mi je sinulo. Oni su sve vrijeme pokušavali da se prisjete odakle me znaju. Osjetio sam kako mi dah najednom postaje gušći. Čini mi se i da se stolica ispod mene malčice zatresla od bijesa što je navirao nakon prvobitne šokiranosti. Zapjenio sam i zajapurio se u licu zbog tog njihovog bahatog i omalovažavajućeg uzvika. Ustao sam i napravio korak prema njima, ali sam odjednom stao. Testerasti rub stepeništa zaklanjao mi je donji dio lica pa nisu mogli da vide kako mi je gornja usna podrhtavala. Vjerovatno nisu ni

vidjeli moje grčevito stisnute pesnice, niti su čuli kuckanje cipele koje se nastavilo čitavih pet minuta tu pod stepeništem. A ja sam mogao jasno da ih vidim kroz procijep između gelendera. Kiptio sam od bijesa, a oni su bezbrižno nastavljali raspravu uz kuckanje flaša. Debeljko je tvrdoglavo insistirao na mom imenu. Iskočio sam najednom iza stepeništa, prišao im i stao tik pored njih. Nisu me odmah primijetili, ili su se pravili da me ne primijete. U svakom slučaju, prošlo je još nekoliko dugih minuta prije nego se jedan od njih ponovo zagledao u mene i s oholim smiješkom rekao: „E, baš nije Figaro.“ Rekao je to namjerno da me povrijedi. Ja sam tad potpuno izgubio kontrolu, što mi se inače rijetko dešavalo. Propeo sam se na vrhove prstiju, nagnuo se blago prema njima i dreknuo iz sveg glasa: „E baš jeste Figaro!“

Mislim da ih je moj urlik potpuno zapanjio, kao između ostalog i većinu gostiju. Svi su sad gledali prema nama iščekivajući daljnji razvoj. Ali ništa značajno se nije desilo. Ja sam stajao još nekoliko trenutaka na vrhovim prstiju, tresući se kao u groznici i uživajući u

zaglušujućem ehu mog uzvika. Oni su takođe sjedili mirno, piljeći zabezegnuto u mene. Jedino im je oholi osmijeh na licu zamijenila pažnja i vidna napetost. Čitavu scenu prekinula je kao led hladna voda, što je pljusnula po nama s vrha stepeništa. Bila je to Tonkina taktika. Ljutita, energična, odlučna, pravi majstor za situacije koje su prijetile da se pretvore u nešto mnogo gore. Ispjunula je zatim opušak na nas, zavitlala praznu kantu prema šanku i procijedila „napolje“, s neskrivenim gađenjem.

Žureći kući ja sam konstatovao da se cijela epizoda okončala dobro po mene i čak sam bio prilično zadovoljan čitavim ishodom. Mačak nije dobio svoje pravo ime nazad, mada sam se, sasvim protivno svojoj želji, svojski potrudio da ispravim tu nepravdu. Ali ono što je bilo najbitnije je da sam saznao nešto važno vezano za slučaj ubistva. Tražili su Figara, a to je značilo da je mačketina vjerovatno još živa. To je dodatno zamrsilo moju teoriju i nakon cjelonoćnog razmišljanja zaključio sam da ga moram pronaći prije policije. Ta dodatna informacija nije rasvijetlila mnogo toga, ali je

ipak bila korisna. Ako je gazdrica umrla od otrova iz tegle koju sam ja postavio tamo, onda je pronalazak Figara mogao da ubistvo poveže sa mnom. Nisam tačno znao kako i zašto, ali te noći vjerovao sam da bi nenalazak Figara mene oslobodio sumnje. Kasnije sam razmišljajući o značaju Figara sve manje vjerovao da bi mi njegov pronalazak mogao pomoći i da bi se time išta razjasnilo, ali znajući da policija traga za njim, mislio sam da je ipak najbolje da ge ne nađu ili da ga barem ja prvi pronađem. Tako je započela moja potraga za Figarom.

Ja nisam čovjek kojeg je slučajnost mazila, niti sam ljubimac srećnih spletova okolnosti. Meni gotovo nikad stvari nisu išle naruku i nisam mogao računati na neku iznenadnu pomoć. Ali u slučaju potrage za Figarom to moje bolno i poražavajuće životno iskustvo bilo je potpuno opovrgnuto. Na Figara sam naišao nakon svega tri dana traganja. U stvari, on je sam došao. Zatekao sam ga, vjerovali ili ne, u špajzu kako pokušava da otvori upravo onu teglu sa ostacima smrtnog sadržaja. To je valjda bila ironija sudbine te sadističke životinje

bez imalo kućnog odgoja. Iako u tegli gotovo da i nije bilo otrovne kaše, ipak je bila predodređena da mu dođe glave. Primakao sam se pažljivo praveći se kao da želim da ga pomilujem. Za trenutak je odvojio pogled od tegle, izvukao njuškicu s tufnom bijele dlake i zagledao se u mene. Pitao sam se poslije da li je naslutio šta mu se sprema i da li je na neki svoj mačiji način predosjetio da mu upravo ističu posljednji trenuci njegovog devetog života. Bilo kako bilo, Figaro nije reagovao, ako ne računam tu ukočenu zagledanost u moje lice. Čučnuo sam pored njega, obuhvatio lijevom rukom poklopac tegle, a desnu sam polako spustio na njegovu meku glavu. Kliznuo sam rukom niz sjajnu dlaku kao da ga milujem i onda zgrabivši ga naglo odstraga ugurao nasilu u teglu i zavrnuo poklopac. Njegovo savitljivo tijelo popunilo je teglu i kroz debelo staklo izgledalo je nekako deformisano i zdepasto. Grebao je šapicom po glatkom staklu i mijaukao, ali to mijaukanje je zbog čvrsto zaklopljenog poklopca bilo bezglasno. Izgasio sam svjetlo i zatvorio špajz. Ta je stvar bila okončana. Mada sam se osjećao na neki čudan

način prljav i srce mi je ubrzano lupalo, ipak sam nakon kraćeg razmišljanja zaključio da je to bilo neophodno. Poslije više od pola sata otvorio sam vrata špajza, ali nisam upalio svjetlo. Samo sam osluškivao, a kako nisam bio siguran da je gotov, priškrinuo sam vrata i legao nazad u krevet. Mislim da nisam bio spreman da gledam njegov smrtni hropac i njegovu divlju borbu da se iskobelja iz tegle.

Ja sam tu borbu zamišljao kao divlju, ali ne i čisto nagonsku. U njoj je osim šoka, panične iznenađenosti i urođenog mišićnog refleksa bilo još i kivnosti, pizme, gnjeva, zlobe, omraze i mnogo toga što je išlo na moju adresu. Osjećao sam da, dok tako u mračnom i tjesnom prostoru tegle halapljivo guta posljednje oblačke vazduha, on zapravo misli na mene sa nekim posebno silovitim osjećanjem zloće, koje je bilo tako snažno da je izbijalo kroz zatvorena vrata špajza i širilo se po sobi kao kužno isparenje. Lebdjelo je po sobi i namještaju kao lelujavi tračak dima i zgušnjavalo se iznad mog kreveta. Zamahivalo je rđavim šiljcima prema meni, a ja sam se sve dublje uvlačio u krevet. Drhtao sam,

skretao pogled, pokrio se jorganom po glavi i ostao u tom položaju čitavu noć. Povremeno sam škiljio kroz rupice na prekrivaču i provjeravao da li se oni šiljici, što su ličili na mačije kandže, još pružaju prema meni. Vjerovao sam da je to zlobno osjećanje iz kojeg su kapale crne suzice bilo tako žilavo da je vjerovatno izdahnuo tek sat vremena nakon mačka. Možda je poživjelo još čitav jedan dan. Tako sam ga zamišljao.

Ja sam u njemu skoro mogao opipati zastrašujuću opakost i uskiptjelu malicioznost, nešto tako dijabolično da se ne može ni zamisliti, osim ako čovjek nije na prevaru zatvoren u tijesni prostor kakve tegle. Zamišljao sam, ležeći nemirno u krevetu, kako ta njegova nijema agonija ima neki viši zadatak, neko predskazanje prokletstva, neki otrovni čin osvete, neku hudnu kob koja se priziva iz najmračnijih dubina zloće kako bi uspostavila ravnotežu pravde i nepravde. Ja sam zapravo osjećao krivicu, krivicu koju, pretpostavljam, osjećaju ubice nakon počinjenog prvog ubistva. A krivica mi je dodatno izazivala strah i to dvoje su se preplitali kao zmije u činu parenja.

Moj zločin je širio nesnosan smrad raspadajućeg leša i osjećao se kao malaksalost u udovima i glavi. Ja sam u stvari ležao nepomično jer nisam ni imao snage da se pomjerim, nisam imao snage da se izvučem ispod jorgana i onog zgusnutog otrovnog oblačka nad krevetom što me je pritiskao kao nakvašena ilovača. U tim dugim i užasno sporim trenucima na um mi je pala i gazdarica. Zamišljao sam kako je izgledala njena samrtna borba, ali sasvim čudnovato, zamišljanje te njene posljednje predstave nije na mene ostavljalo isti utisak kao Figarova smrt. Bio sam čvrsto uvjeren da nije imala pojma šta ju je ubilo, još manje ko ju je ubio, pa samim time ni ti potonji momenti njenog beznačajnog života nisu bili ispunjeni razmišljanjem o meni, barem ne kao o nekom krivcu ili zločincu. To me je oslobađalo jer je uklanjalo grozomorniju polovinu zločina, polovinu u kojoj kletve umirućeg brišu posljednji trag nevinosti, tražeći ustuk za počinjenu gnusnost. Pošto je zločin bio slučajnost, barem sam ga ja tako objašnjavao sebi u drugoj verziji, i pošto je objektivno gledajući na mjestu krivca stajala nepopunjena praznina,

onda nije ni bilo razloga da zakoračujem u tu prazninu i da je popunjavam. Ja sam sad ionako bio preslab da se krećem, preslab da budem kriv, preslab da molim za oprostaj, da se kajem, preslab da budem posljednja misao umirućeg ili da budem čak i zaboravljen. Mene je, ležeći tako u krevetu sa nadolazećom drhtavicom, nosila oluja sumnji i bacala me s jednog kraja sobe u drugi, a ja sam bi preslab da se branim, da ustanem iz kreveta i da otvorim onu teglu. Uvidio sam, tako ispružen, s obamrlim udovima uvezanim u čvor i sa srcem koje je na trenutke panično skakutalo, da Figaro nije umro zbog moje odlučnosti, niti zbog moje povrijeđene autonomije, moje zgažene sujete, zbog mog ratničkog pokliča „dosta“. On nije umro ni zbog moje podlosti ili osvetoljubivosti. Figaro je umro zbog moje slabosti. Ja sam mu, tresući se u košuljici ledenog znoja, već bio oprostio. Ja sam zaista htio da ustanem i da ga pustim iz tegle, ali bio sam jednostavno preslab.

Rezultat je bio da sam se oslobodio jedne napasti, koja mi je svakodnevno zagorčavala život. Ujedno sam se bio rasteretio

dobrog dijela sumnje koju je Spasoje možda potajno gajio prema meni. Ali istovremeno sam osjećao, barem tih prvih dana, da sam sad još više bio u milosti mačka. On je potpuno vladao mnome. On se bio uselio u mene, zauzeo jedan kutak u mojoj glavi i tu zadovoljno preo. Iz tog ugla on je pratio svaki moj pokret, presretao svaku moju misao, zarivao oštre čaporke u moje želje kad bi kradom pokušale da se prošunjaju pored njega. Ja sam bio Figarov ubica, a ujedno i njegov mišiji obrok. Zbog toga mi se i pojavila na licu ona mrlja. Bio je to žig zločina. Bila su to vratašca kroz koja je mačak ušao u mene, njegov nadgrobni spomenik u bezličnoj ravnicu moje savjesti. Bila je to sramna pukotina na sredini čela u koju ni sâm nisam smio da zavirim. Taj ožiljak, crvenkast kao ožeglina, opipljiv i hrapav, učinio me je nakaznim kao kakva gadna krasta.

Bolovao sam skoro punu sedmicu i za sve to vrijeme nisam otvarao vrata špajza. A onda, vjerovatno gonjen glađu, ustao sam iz postelje i izišao na ulicu. Godio mi je svjež vjetar što je klizio niz rijeku i donosio miris vrbovine. Razmotao sam šal i pustio mu da klizi niz

naježenu kožu. Iako je napolju bila prilično svježa pozna jesen, ja sam uživao u tom sumornom danu. Hodao sam dugo gradom i na kraju sam sjeo u mali bistro da jedem. Izuzetno mi je prijala topla čorba od kelja i nakon nekoliko sati provedenih napolju osjećao sam se skoro kao nov. Osjećao sam neprestano Figarovo prisustvo, ali nisam mario. Ustupio sam mu velikodušno taj kutak u mojoj glavi. Uostalom, osjećao sam da ima pravo na njega. Ustupanje tog kutka, to jest, moja spremnost da trpim njegovu češljugavu prisutnost, bilo je moje stidljivo izvinjenje, moje mučaljivo kajanje, koje mi je donosilo potrebnu mjeru spokoja. Vjerovao sam da ću tako lakše izmoliti oprost, možda čak i zaborav. Ostatak večeri držalo me je prilično dobro raspoloženje i na kraju sam završio u Tonkinoj kafani.

Tamo je sve bilo nepromijenjeno. Manje-više ista lica raspoređena na istim mjestima. Sadržaj njihovih čaša, pogleda, razgovora i ćutnji, mučna tajnovitost njihovih savjesti, odjek njihovih plakanja, urlanja i bolova, zveket njihovog smijanja, sve je to bilo isto. Možda čak malo zbunjujuće izmiješano, pa su

neki plakali iako su im čaše bile pune i savjest čista, dok su se drugi zabunom smijali iako su im utrobu razdirali bolovi. U svakom slučaju, oni su po navici činili isto i kad nisu imali prave razloge da bilo šta čine. Moje mjesto pod stepeništem niko nije zauzeo. Naručio sam pivo, ali oznojena čaša je dugo stajala netaknuta. Sjedio sam prožet nekim neobičnim ushićenjem što je sve izgledalo nedirnuto i neporemećeno mojim zločinom. Svijet se gegao kao autobus, hvatao zalet niz padinu i prikupljao snagu za sljedeću uzbrdicu. To kretanje je bilo jednolično i konstantno, nenarušeno ničim što se pojavljivalo na putu. Čak ni putnici, koji su se ukrcavali i iskrcavali, nisu mijenjali taj tok. Njima je trebao taj autobus da načine svoj mali pomak kroz vrijeme i prostor koji se pružao između stanica. Bilo je nešto uzvišeno i dirljivo u toj učmaloj kafani i njenom zadimljenom svijetu koji je drijemao kao u peleni, sklupčan na klupi autobusnog stajališta. Bilo je nešto optimistično i rasterećujuće u tom nenarušenom kretanju života kroz nužne redoslijede pukih slučajnosti. Isijavalo je majestetično osjećanje uljuljkane mirnoće,

osjećanje slično onome kad čovjek ni izbliza nije svjestan opasnosti ili vlastite krhkosti; umirujuće osjećanje bezbrižnog neznanja kojim se zastiru kolijevke i od kojeg se dobro spava. Zbog tog osjećanja ja sam u mom ćošku zastrtom rebrastom sjenom stepeništa tiho uzdisao kao poslije dugog plača. Puštao sam da me kao u hamku^{vi} blago zanese to opojno saznanje da je opasnost prošla, da su užasi i jeze iščilili, da je rijeka isprala svoje obale i da je autobus i dalje vozio redovnom linijom. Smješkao sam se sažaljivo, ali ujedno i vedro. U zagušljivom špajzu, u kojem su se sad plele paučine, jedna hermetički zatvorena tegla grčevito je čuvala čitavu jednu strahotu koju svijet još nije vidio i koji je zbog tog neznanja mogao mirno i lakomisleno da grezne u svojim kolotečinama. Taj svijet je bio bezbjedan jer je sva omnioznost^{vii} bila pravilno uskladištena i dobro zaptivena. Djelovao je čak i dobar. Bahanal se nastavljao na bijelim stolnjacima. Bio je, kako i dolikuje, ukrašen vatrometom oduševljenja, alkoholom, nestrpljenjem, bezazlenim lažima, surevnjivošću

i zlobom koja, kako se meni činilo, nije sezala dublje od članaka.

Pio sam s lakoćom razvodnjeno pivo uživajući u njemu. U zagušljivom prizoru obojenom u sivožutu kafansku plijesan sve je izgledalo tako vedro i životno, kao tek rođeno ili oprano svježim proljetnim pljuskom. Opipao sam fleku na čelu i učinilo mi se da se potpuno povukla. Tragovi zločina su blijedjeli pod naletom mog dobrog raspoloženja i svježeg noćnog vjetra. Otišao sam u klozet da bolje pogledam lice. Crvena mrlja se zaista bila povukla većim dijelom i bila je vidljiva samo na jakom svjetlu. A ja sam htio da uklonim i taj posljednji sramotni trag. Izvukao sam nožić i vješto, kao da sam to učinio bezbroj puta ranije, zasjekao sam od ruba kose prema obrvama, praveći blage zavoje po površini mrlje. Potekla je uska trakica krvi, koju sam brzo zaustavio. Tanka roskasta posjekotina djelovala je više nego zadovoljavajuće. Učinilo mi se da je neko ušao u klozet i zatekao me u mom krvavom obredu, ali u tom trenutku nisam mario. Mrlja podle svireposti i kukavičkog kolebanja pretvorila se u

ožiljak ponosne surovosti kakav su na licima nosili antički ratnici. Osmjehnuo sam se zadovoljno i moje buntovničko lice, kojem nisam vjerovao, nije više moglo da me oda.

Ono početno stanje fizičke slabosti i nesigurnosti zamijenila je skoro opipljiva euforija. Svakim danom ona je postajala sve snažnija, pa mi se katkad činilo da u hodu preskačem neparne korake i da koračam dvostruko brže nego ostali ljudi. U takvom ubrzanom stanju sreo sam Spasoja Strožnika. Ovog puta sam s ekvilibrističkom odvažnošću balansirao na granici nametljivosti gledajući ga dugo i ispitivački u oči. To je valjda ostavilo utisak na njega pa sam uspio saznati da se slučaj gazdaričinog ubistva još više zakomplikovao od prošlog puta i da će uskoro u naš gradić doći neki viši istražitelj, koji je imao iskustva s tako zapetljanim slučajevima. Dolazak tog višeg inspektora zvučao je kao zanimljiva stvar, ali mene nije brinula. Mačka, za kojeg sam vjerovao da mi je bio najneposrednija opasnost, više nije bilo i samim tim smatrao sam da je situacija pod kontrolom. To što je čitav slučaj policiji izgledao

dodatno zakomplikovan djelovalo mi je takođe kao očekivan slijed stvari. Nedostajao im je ključni dokaz, Figaro, i sada se naravno moralo poći od nule. A Spasoje očigledno nije bio dorastao zadatku, pa su pozvali nekog iz vana, vjerovatno nekog iz prestonice.

Međutim, kako sam kasnije uvidio, pravi razlog za tu moju iskrenu smirenost i komociju u neprestanom čačkanju po slučaju ubistva gazdarice bilo je upravo moje euforično stanje. Ja sam najednom iz ucvjeljene i trome odore duha, što je često bila na granici stupora, najednom preskočio u stanje obijesti. Ja, koji sam bio krotak i blag čovjek, postao sam osion i gotovo raskalašen. Ja sam najednom bio čovjek sa jako puno prostora u sebi, prostora koji sam spremno čuvao za još mnoge Figare ako bi mi se ispriječili na putu. Bilo je to čitavo prostranstvo u koje sam mogao smjestiti sav krtog stogodišnjeg grešnika, a da se pritom ni najmanje ne osjećam slab ili težak od prekomjerne zasićenosti. Ja sam bio kao Mitridat, otporan na sve gube i otrove. U mojim žilama kružio je protivotrov načinjen od zločina zapakovanog u teglu. Iz tog mog

prostranstva povremeno bi se digla silna vjetrušina, na kojoj sam lebdio visoko iznad stvarnosti, nedodirljiv i neuhvatljiv. Žestina tih salaukovina, koje su divljale prostranstvom moje preuveličane otpornosti, bila je izvan moje kontrole, ali ja ih se nisam plašio već sam odvažno i prkosno stajao u njima, uspravljen i viši nego prije. Čak sam i zahtijevao da se češće dešavaju. Mislio sam da imam pravo na njih, pravo na tu porciju hiperbolične snage volje, na taj uzvišeni trenutak trijumfalne oholosti u kojem sam čas bio prijek čas milostiv, čas zao čas velikodušan. Smijao sam se iz trbuha, nisam treptao, nisam se ni trijeznio. Ponovo sam bio redovan večernji gost Tonkine kafane.

Ja sam se rađao uz jeku grmljavine u mom šišmišnjaku ispod stepeništa. Društvo mi je svake večeri pravilo hladno pivo i osjećaj da udarcem ruke ili sa nekoliko riječi mogu da srušim sve iluzije na kojima počiva dobrota svijeta. Kako je volšebno da jedan kafanski zapećak i jedna tegla u špajzu kriju ključna saznanja o stvarima od kojih je sazdan brežuljak ljudske sreće. Ali ja sam bio dovoljno plemenit

da to ne učinim. Ja sam te večeri negdje na cesti ili možda čak u mom krevetu ostavio svlak, tužnu uspomenu svog pačeništva, za koje sam nekad naivno vjerovao da je u nekoj nedokučivo dalekoj perspektivi možda ipak bilo pravično. Ja sam se rađao brzo i silovito, kao vulkan. Prošavši kroz deveti krug pakla, ja sam sad kao topovsko đule jurio u visine. A tamo, na najvišoj tački svijeta, ja ću pobosti zastavicu u moje pravo. Sačiniću čitav jedan moral koji će biti planina na čijoj se najvišoj kresti pravednički i zasluženno vijori moja zastavica. Ja ću biti gospodar dobra i zla, gospodar koji će podariti život tim siročićima, tim najčešće svojatanim i odbacivanim kukavcima. Ja ću vaskrsnuti izumrlu tradiciju epskog herojstva, ja ću biti mitski feniks, glineni demijurg, čovjek sa dva srca. Moja simfonija će biti muzika moje antropopeje. Ja ću biti sin....

Ali moram im reći. Moram im objasniti. Oni ne pitaju, oni sve znaju, oni leže umrtvljeni u svojim humkama sigurnosti. Ustao sam i prišao jednoj grupici koja je nešto živo raspravljala. Zateturao sam se, ali ne od huje ili

uzbuđenja, već od žustrine mojih koračaja, od nestrpljenja i gotovo mladalačkog oduševljenja. Oslušnuo sam. Raspravljali su o nečijoj krivici, o tome da li je ona bila ili nije, da li je krivac zaslužio svoju kob i tako dalje.

- Slušajte, gospodo – započeh svečano i uljudno jer nisam htio da ih odmah omalovažim, tamaneći njihove sigurnosti kao vaške. Moje srce se u tim kasnim noćnim satim prelivalo od plemenitosti i dušebriženstva.

- Ne pitajte krivca da li je kriv, da li je krivica njegova. Šta vam on tu može reći? Ništa, gospodo, baš ništa, jer on i ne nema pojma šta je krivica. Kada ga pitate da li je kriv, vi njemu već govorite da je kriv, govorite mu da ga smatrate krivim. Kada ga pitate da li se osjeća krivim, vi njemu usađujete osjećaj krivice. A da li je on uistinu ima ili osjeća, to ni on sam ne zna. On ne zna šta treba da osjeća jer on ne zna šta je krivica. Kako da je razluči od ostalih osjećanja, kako da zna da to nije stomačna tegoba, gušobolja, glad ili nešto sasvim drugo? Jedino što on zna i što vi hoćete da vam kaže je to da su jedan i jedan dva. Vi ste, gospodo, njemu dali svoje svete knjige u

kojima je svetost vaše uobrazilje, knjige u kojima je spisak vaših želja i katalog vaših ukusa, a u kojima su zataškane i prećutane vaše skarednosti, neistine, vaše licemjerje i degenizam, vaša oholost i gordost. Potom ste mu pokazali kako se kod vas sabira i oduzima, kako se misli i osjeća, i sad zahtijevate da on to sve nabuba, da usvoji, da se preobliči, da sam sebe izračuna i odredi prosječnu vrijednost svoje mjere, da izabere svoj omiljeni ukus, svoju omiljenu boju i broj. Kad ga pitate da li je kriv, vi njega gospodo pitate da li zna da računa po uputama vaših svetih knjiga. Ako se utvrdi da zna i da je potom pogrešno izračunao, onda ćete povikati: „Kriv je!“ To je sve, ta vaša krivica, ta vaša magija brojeva i računa. Vi kažete: „On treba da zna šta je red i šta se smije i ako odlomi nešto od tog reda, jer je možda loše računao, onda je kriv baš zato što je loše računao.“ Ali čovjek nije računalo, čovjek o kojem vi snatrite i blebećete, dična gospodo, on ne zna da računa i to je ta njegova muka s krivicom. On se često zaračuna i onda bude kriv. A on ne zna da računa jer njemu račun nikad nije ni trebao. To je

potpuno strano njegovoj prirodi. Čovjek ne računa. Čovjek uzima onoliko koliko mu treba i kad mu zatreba. Čovjek daje onoliko koliko može da dâ, pa čak i preko toga, upravo jer loše računa. Čovjek daje i ono posljednje bez čega ni davanja ni uzimanja više ne može biti, a to ne čini jer je dobro računao, jer nije htio da bude kriv. Čovjek je u biti velikodušna zvijer, bez imalo smisla za matematiku, redove, ugovore, logičke slijedi, istoriju i slično. U svojoj prostoj i neiskvarenoj čistoti on je rođen bez krivice i umire bez krivice. Ako i umre kao kriv ili pak od krivice, on nikada ne sazna od čega je umro ili kakav je bio kad je umro. On nikada ne sazna šta je krivica niti za šta je kriv. Čovjek je oteo svoj obrok, pojeo ga, podijelio ga ili ga dao nekome, sasvim slučajno, iz ćeifa, jer mu se tada to učinlo zanimljivim, ili iz ćudi, ili zbog estetskog utiska. On u svemu tome nije računao da će uzimajući ili dajući obrok nešto zaraditi. On je nakon što je dao posljednji obrok, vjerovatno već i zaboravio da ga je dao. Za njega je pamćenje oblik glavobolje. On već sad jede drugi obrok, a vi ga progonite zbog greške u računanju, zbog toga što

se zabrojao u obrocima, pojeo jedan više ili uskratio sebi jedan. Vi, gospodo, kad vašem čovjeku dajete krivicu, vi tvrdite da mu dajete nešto više, nešto najsvetije što ga čini čovjekom. A ja kažem, gospodo, da ste ga prevarili. On je već bio čovjek, on je već uzvišen, on je već i dobar i rđav, i surov i nježan, i vjerovatno se i ne sjeća kada je bio jedno od to dvoje. On je, prije nego što je zakoračio u vaš purgerski moralizam s džepovim prepunim krivice, već bio negdje gdje se dobro klopa, gdje se gladije, veseli, gine, pjeva, jebe i boluje bez imalo gorčine i indigniranosti. On je već bio tamo gdje niko nije i ne može biti kriv, gdje niko ne vodi knjigovodstvo etičkih parametara. Taj ne-krivi čovjek, taj kreativni iskon što ne zna sabrati dva i dva već je vjerovatno pojeo četiri, i sad se pred vama, seržantima morala, vama pijačnim računđijama, zbunjeno osvrće oko sebe pokušavajući da nađe četvorku da bi dobio ispravan rezultat svoje radnje.

Gledali su me kao skamenjeni i nije bilo sasvim očigledno da li išta od toga što ja govorim dopire do njih. Ali mene u tom trenutku

to nije nimalo obeshrabrilo. Nastavio sam svoju tiradu povišenim glasom, zanesen kao u transu. Stajao sam uspravljen i oslonjen koljenima na stolicu i nadnoseći se nad njima gotovo sam zavikao.

- Prostor je bitan, gospodo, prostor! Moral, kvalitet, vrlina, ljudskost, plemenitost, sloboda, sve to traži prostor. Veliki nesagledivi prostor, u kojem ima mjesta za cjelokupnu fantaziju ljudske kreacije, za mirijade hotimično stvorenih osobenosti. Za moral i krivicu potreban je čitav svemir u kojem se vrte i sudaraju galaksije duhovnih tvorevina, u kojem se svijet iznova rađa uz zaglušujuću jeku eksplozija sukoba ljudskih ćudi. Sve to mora stati u prostor čovjeka prije negoli je on u stanju da prodiše i da zatrepće očima. A šta ste vi, gospodo, učinili od vašeg krivca, od vašeg osakaćenog čovječuljka koji se koprca na vješalima jer je krivo računao? Vi ste mu oduzeli prostor, vi ste ga sputali, svezali mu noge, u grudi mu ubrizgali izduvne gasove vaših trulih ukusa. Čovjek je htio da voli, da jede i da se ne sjeća razloga svoje ljubavi i količine onog što je pojeo. U njegovom prostoru

bilo je mejsta i za grijehove, za oprostite i za zaborave, za sve uzvišeno i nisko, za sve ljudsko. Njegov prostor je njegova ljubav i zato on može da voli svom svojom veličinom i da voli sve što je u njemu. A šta ste vi učinili sa vašim kantarima i mjericama? Vi ste njegovo srce isjekli na kockice i trokutiće, na podjednake mjere u kojima je njegov prostor užasno skućen i njegova ljubav tako kusava i nakazna, tako neukusna i ništa da se njemu samom muči od vječite strpenje da li će imati dovoljno, da li je odvagao dovoljno, da li će voljeti dovoljno, da li je dao previše, volio previše. On sad nosi u novčaniku komadiće svog srca kao izlizane novčiće. Njima on trguje, a oni se polako troše svaki put kada se zaračuna i zbog neke urođene mane, koja je za vas prostakluk i skandal, plati preskupo ono što voli. Vi se gnušate na tog krivca koji tako nesmotreno rasipa svoje dragocjene novčiće ljubavi i dobrote, koji troši svoj isparčani prostor na tako neracionalan način. On u činu svoje krivice ne misli trezveno. On prvoj stvari koju zavoli poklanja čitav svoj prostor, istresa kesicu sa svojim žetonima dobrote i onda biva kriv, jer je

preplatio neku od stvari iz vašeg kataloga, jer je varao u računanju, jer je uzdrmao i potkopao vaš sistem vrijednosti, precjenjujući neku pojedinačnu stvarčicu i potcjenjujući ostale. On nije rasporedio i ostavio za svakog po malo, svakome po paru. On nije brižljivao čuvao i ekonomisao svojom dobrotom, nije je štedio, već je štedro i impulsivno, kao pravi ljubavni i pohotni halapljivac, kao manijakalni sladostrasnik prosuo sve na prvi impuls strasti, koji ga je prožeo čitavim njegovim bićem. On je monoman, socijalna zvijer, koja je u prvom uzdahu svog rođenja potrošila čitav okean kiseonika. On je zbog toga, tvrdite vi, kriv. I sad se raspravljate oko njegove krivice i kolika je ona bila. Mala ili velika, osrednja, bezazelna ili pak vrlo ozbiljna. I raspravljate šta treba da osjeća on, vaš krivac, vaš degenerisani kasator vrlina. Kajanje, grižu savjesti, ogorčenost, odvratnost, bol. On treba da moralno pati, kažete. A ja kažem da je taj podli krivac paćenik vaše uštrojene dobrote. Taj vaš farisej bezmudić, taj kopun sjajnog perja i uzdignute moralne kreste, taj šepuravi i od svih svojih patnji zbog lošeg

knjigovodstva trbuhobolni nikogović, on je na naslovnoj strani vaše svete knjige pravednika. A on u stvari nije nigdje. On je tako nemilosrdno ograničen i potkresan. On ima svoje hermaforditsko *za i protiv* za svaku pojedinačnu situaciju. On je hronično neopredijeljen u svojim kalkulacijama dobročinstva, hronično zabrinut za konvertibilnost svojih sićušnih porcija ljubavi. On je bolno uzdržan i škrt.

Mislim da su mi u tom trenutku iz usta prštale varnice ili je to možda bila pljuvačka. Svejedno, ja sam rastao baš kao i moj glas i moje ubjeđenje. Ja sam se rađao. Tu na kafanskom stolu, zastrašujuće osion rikao je kao lav čovjek kakvog niko od tih bijednika nije vidio niti mogao zamisliti. Čovjek prostora. Ja sam rastao zajedno s tim čovjekom, držeći ga za rukav kaputa, za rub njegovog krila. Obojici su nam iz očiju žarile buktnje i kresovi na kojima se slavilo nešto veličanstveno, nešto nadljudsko. Obrisah rukom pljuvačku i dodah još ovo.

- Kakav uspjeh, gospodo! Kakva bijedna slava. Kakva pokisla laž leži sklupčana kraj nogu tog vašeg ljubavnog žonglera, tog

vašeg raznovrsnosti svjesnog šarlatana. On je pravi, kažete, jer posjeduje odlike. On je svojstvenost, individualnost, on u svojim zdjelicama čuva začine od kojih se mogu načiniti najraznovrsnija jela na gozbi ljudske sujete. On neprestano pronalazi nove čovjekolike oblike i dodjeljuje im odgovarajuće porcije dobrote. On u svojoj kuhinji čuva recepte za neandertalce, čovjekolike majmune, ponosne dvonošce, sangvinike, mudrace, revolucionare, govornike, vojskovođe, razbojnice, čudotvorce, šaljivdžije, velikane, nikogoviće, žrtve, pobjednike i još mnogo šta. On brižljivo bilježi njihovu prosječnu vrijednost, propisuje im količinu prava na novčiće ljubavi, provjerava njihove računske sposobnosti i kontrolisanim gušenjem liječi ih od nagona za krivicom. A negdje usput on je izgubio recept za čistog čovjeka, čovjeka s nedernutim prostorom.

Zastao sam za trenutak zadihan, ali još vatren i obuzet ushićenjem. I dalje su me gledali kao skamenjeni. Ta preplašena i zabezeknuta trupa bezveznjaka, koja usred svoje dosade i životne praznine raspravlja o krivici kao o žetvi,

nije progovarala, kao ni ostali gosti kafane, čije sam poglede osjećao na sebi kao žaoke. Kako su mi izgledali mizerni i sićušni dok sam lebdio nad stolom, strašan i mrk u licu kao gradonosni oblak. Čutao sm i uživao u sveopštem muku, kojem se vjerovatno prvi put pridružila i Tonka. Bog zna šta se u tom trenutku njima vrtjelo po glavama i kakve su im misli strujale kroz lobanje ispunjene isparenjima alkohola. Ja sam čutao i činilo mi se da su svi očekivali neki završni gest, neku zvaničnu odjavu čitave predstave, možda i naklon. A možda su samo strepili hoće li se iz tog gradonosnog oblaka sasuti po njima užareno grumenje ili zavitlati munje kao dimiskije. Možda pokoja čaša ili stolica preko leđa.

Oni su bili publika, nestvarna kao i njihova krivica. Nestvarna kao njihova tričavi svijet. Ako su ikad iskreno vjerovali u taj svoj svijet, onda su to činili iz prostog sujevjerja. Za njih ništa nije moglo biti stvarnije od vage i kantara, od piva i dokolice, od pičke i novčića. Za njih sam ja bio samo jedan harlekin i petominutna zabava za stolom. Neukusna šala jednog neuračunljivog šišmiša. Tačka je bila

završena, ali zbog svoje groteskne uvjerljivosti, zbog svoje iskrenosti, nije izazvala aplauz niti ovacije. Samo sleđenost, zbunjenost i učtivi prezir zbog ispada u kojem su bili prinuđeni da gledaju svu golotinju jedne napaćene i ponovo rođene duše. To je bio odbrambeni instinkt, mislio sam pravdajući ih pred vlastitom srdnjom, mada nisam vjerovao u to opravdanje. Mislio sam da je to uslovljeni refleks, koji je bio na djelu svaki put kad bi pred te oprezne degustatore života iskočio kao drumski razbojnik kakav razgoljeni paćenik i zarežao iz tame svog uzvišenog očajanja. Da budem iskren, moja očekivanja su bila nešto veća. Iako je iz njihovih života izbijala teška zapara licemjerstva, hronična uvelost fantazije i kao sapun klizava patvorenost, ipak su kod Tonke dozvoljavali sebi da plaču, da grizu nokte, da cijede kapljice iskrenosti, da ispovijedaju grešne misli kroz otvor na glaviću. U Tonkinjoj kafani svi su barem jednom ostavili svoje lice na čiviluku kraj ulaznih vrata i veselo pili za stolovima, raskrinkani i laki kao perje. Tonkina veličina i Tonkina prostornost ih je razoružavala i umirivala. U širini Tonkine

gvozdene duše svi su se prije ili kasnije kupali goli. Svi su tu dobili jednu besplatnu rundu nježnosti i ljudskosti zbog koje su bili veseli i bezbrižni kao mala djeca. Drugim riječima, kod Tonke su svi barem jednom dozvolili sebi da budu istiniti.

Sad su, međutim, svi odreda sklanjali poglede pred mojom istinitošću, pred tim nepristojnim izlivom intimnosti. Zgledali su se i tražili obilazna objašnjenja čitave te mučne scene. A ja sam koračao svečano prema svojoj čađavoj logi, prema svom šišmišnjaku, riješen da dovršim svoje pivo i tek onda napustim tu učmalu grobnicu. Na stolu sam im ostavio napojnicu i ono moje nevjerno lice kao još jednu zagonetku. Naprezali su svoje cirozne mozgove da objasne sebi kako jedno takvo blago i pitomo lice može najednom da se preobrazi. Kako se ovca najednom prometnu u alu.

Osjećao sam da je silina s kojom sam nastupio bila primljena kao nečuvena drskost, kao uvreda. Pa ja im nisam ni dao mogućnost da govore. Ja sam vikao, drao se kao ludak. Bez imalo obzira i poštovanja ja sam zapišao njihova

ubjeđenja kao heravu komšijsku tarabu. U njihovim očima ja sam bio još jedan krivac, moralno premjeren i odvagan, osuđen na smrt ludilom. U njihovim glavama čitav slučaj je po kratkom postupku spaljen na lomači na kojoj su spaljivali sve što je potkopavalo njihovu uljuljkanu i baršunastu stvarnost. U mojim očima oni su bili sjenke, utvare koje mogu proći jedna kroz drugu a da se ne sudare. U mojim očim oni su bili moj svlak što se bljelasao pod stolom u šimišnjaku Tonkine kafane. U njihovim očima ja sam bio fatamorgana, opsjena što kopni, mora iz koje se bude. U mojim očima oni su bili opipljivi ožiljci mog starog *ja*. Oni su bili stanovnici mog prostora. Ili možda ipak nisu. U svom tom nepreglednom prostoru mog duha možda ipak nije bilo mjesta za njih. Možda sam ih ipak htio kazniti ili dodatno poniziti, odbijajući da ih primim u svoje ispolinsko srce. Možda sam ipak htio biti kriv na svoj plemeniti način. Meni je, uostalom, sve bilo dopušteno. Ja sam bio čovjek bez krivice. Čovjek s prostorom.

Ta moja dilema o veličini i širokgrudosti mog srca, s kojom sam napustio

kafanu te večeri, nastavila je da me lomi na dva dijela. Osim toga, podsjećala me je na one prve trenutke mog pećeništva, na trenutke dok sam bespomoćno ležao u krevetu naprežući se da čujem prazne mačije udisaje u tegli. Sedmodnevna malaksalost praćena mučninom, grčevima u stomaku i povremenim naglim jecajim koji su mi djelovali kao jecaji nekog drugog čovjeka, sad je već bila prošlost. Međutim, mene je to početno stanje iscrpljenosti dovodilo do očajanja čak i kad se više nisam osjećao tako. Samo prisjećanje na moje muke i patnje nakon ubistva ostavljalo mi je gorak ukus u ustima i zbog toga sam se silno ljutio na sebe. Zar ja da patim zbog jedne životinje? Zar sam zaista mogao da pokleknem, da budem tako blizu propasti zbog jedne takve stvari?

Vrtila su mi se ta pitanja po glavi kao roj pčela i nekako baš u to vrijeme osjetio sam jaku potrebu da nastavim rad na simfoniji. Ona je trebalo da bude moja lična osveta i moje izbavljenje iz tog mračnog sjećanja. Ja sam bio novi čovjek, dijete jedne nove zvjezdane konstelacije. U mom svijetu nije više bilo mjesta

slabostima niti sjećanju. Ja sam koračao naprijed uz pjesmu, uz simfoniju i u tom pobjedničkom maršu ja sam stvarao jedan novi krajolik. Prostranstvo tog krajolika bilo je nesagledivo. Bilo je veliko kao sloboda i ja sam se šetkao u njemu. Isprva bojažljivo, pomalo nespretno, ali sam hodao. Osluškivao sam njegovu dubinu, pokušavao da zamislim taj beskraj titravih i živih obrisa, naprezao oči i potajno se divio dubokim punim uzdasima. A duboko u sebi osjećao sam jezu što me je prožimala od hladnog dodira samoće. Prostor moje duše izgledao je tako veliki da je bilo nemoguće sresti nekog u njemu i pitati za pravac. Tu nije bilo ničega za šta se čovjek mogao uhvatiti ili pridržati. Sve je tu bilo tako ogromno i tako slobodno, tako teško i mučno, zastrašujuće i nepregledno. Bio je nestvarno prohodan. Kroz njega se propadalo brzinom svjetlosti, ako bi se čovjek usudio načiniti i najmanji koračić. Ja sam u toj pustoši bez obrisa i obzorja, bez rubova i sredine bio sićušan i bespomoćan kao embrio. Iz tog embrija trebao je da izraste jedan novi čovjek, veći od bilo kojeg prije, čovjek koji je trebao da popuni svoj prostor,

da bude veliki kao beskraj. Taj čovjek sam jednom trebao biti ja, ali takva pomisao činila mi se tada kao nečuvena drskost, kao arogancija i pretjerana samouvjerenost. Megalomanstvo u njamanju ruku, ali na neki svoj način zdravo i primamljivo megalomanstvo.

A Figaro, koji je sad gotovo postao moj mezimac, pratio me je vjerno. On je bio moja prečica u vječnost, žrtva prinesena mom oslobođenju. Mislio sam često i čudio se kako jedna uzvišena stvar kao sloboda može da nikne iz tako proste stvari kao što je bila ta mačija strvina. Pitao sam se da li sve uzvišeno niče iz prostih stvari, iz raspadnutih stvari. Na gazdaricu sam bio sasvim zaboravio. Ona je bila slučajnost i jedna kratka, neprijatna epizoda. Dvije nakratko namrštene obrve zbog prolaznog ljetnog pljuska na terasi neke primorske kafane. Ona nije bila dio mog uznesenja u prostor. O njoj simfonija nije sadržavala ni jednu jedinu notu. To beznačajno stvorenje potonulo je svom težinom u živi pijesak svoje beznačajnosti i grubom igrom sudbine isplivaće iz nje u za mene najnepogodnijem trenutku. Ali o tome poslije.

Ožiljak na mom licu je već bio zarastao. Tanak i jedva vidljiv nabor kože u obliku nedovršenog slova „S“ bio je potpis na priznanici mog otkrića prostora. Bio je kao majušna ključaonica kroz koju mogu mirne savjesti da zavirim u sebe. Bio je to prorez za moje kiklopsko oko u koje može da stane ono nesagledivo. Hodajući kasno noću opustjelim ulicama grada, gledao sam svojim kiklopskim okom u taj prostor. Za mnom je išao čitav orkestar i redao akorde moje simfonije, moje trijumfalne koračnice. Ja sam slušao ne usuđujući se da predugo boravim u njemu. Istovremeno, bio sam djetinjasto presrećan što znam da je tu, da je dio mene, da ga imam. Ja sam bio u tom prostoru i on je bio u meni. Ali iz navike, ili možda iz slabosti, iz nostalgije, skromnosti ili zbog nečeg sasvim desetog, odlučio sam da još malo sačekam. Otkriće je bilo od neprocjenjive važnosti, ali nisam još bio potpuno siguran da li da mu se potpuno predam. Za početak ću u njegovu čast dovršiti simfoniju. To je bila moja prva odluka, moji prvi stidljivi pokušaji da zavirim u prostor.

Te duge noćne šetnje i zavirivanje u prostor postale su moja opsesija. Bila je to priprema, generalna proba pred završnu svečanost, prve lekcije iz plivanja obavljene na suvom. Morao sam u tim pripremama da opišem ne samo prostor već i da zamislim onog koji živi u njemu. A on je morao biti tamo. Neko je morao imati pravo da bude u tom prostoru, vjerovao sam. Neko je morao dati sebi pravo da bude u prostoru, bio sam siguran. I neko, to jeste lično on, je uistinu bio tamo. Ja sam ga u tim noćnim šetnjama pratio na bezbjednom odstojanju i šunjajući se tako zabadao sam alemske riječi u njegove tragove. Ja sam pisao pjesmu njegovog kretanja, pajan njegovom postojanju, a ona se zvala *Šetač u ulici života* i glasila je otprilike ovako:

*Jednom
kresnu stoljetna noć
titraj u uglu oka
čovjek postade šetač*

*U naletu pjegavih sjena
jednom ili dvaput*

*suze kliznuše nebom
A tu, pod nama
ulica tame, tajna u njoj
i koraci naši
ja drhtim a tvoji prsti me vuku*

Da budem iskren, ja sam istinski vjerovao u tu pjesmu. Ja sam vjerovao do te mjere da sam osjećao kako mi ti prsti zabadaju nokte u meso. Osjećao sam ponekad da su svirepo hladni, da su nemilosrdni, nijemi, kao da pripadaju kandžama nekakve zvijeri koja me trga i vuče, a ne daje mi vremena da se priprelim, da kažem zbogom. Ponekad sam mislio da samo smrt može tako jako i nepopustljivo da vuče. Ponekad sam se bojao tih prstiju. Zato su alemske riječi u njegovim tragovima u želji da me utješe zasjale ovakvim stihovima:

*Jednom
kad više ne budemo
mrtvi
kad budemo
pjegavi heroji ulice bez kraja
šapnuće smrt
da nas čeka u pjesmi*

koju nikada nijedan heroj preživio nije

*Jednom, još samo jednom
gledaćemo
u ulici stoljetne noći
olupinu nade nošenu na dlanu
Slušaćemo
priču o nikome što se završila srećno
i ljubićemo
hiljadu puta više*

Ali meni to nije uvijek pomagalo. Ja sam tim
tragovim priznao da

*Dok drhtim
čekam
još jednom
da hladna kora sjeverca postane topla
Još jednom ili dvaput
poželiću
stotinu puta više
a biće hiljadu puta manje*

I onda sam se zanio, zajecao i rekao skoro plaćući
alemskim suzama

*Ulica duga
Ulica beskraja
Jednom ili dvaput*

*proći ću
kroz stoljetnu noć
i ako bude stotinu puta manja
poželiću je hiljadu puta veću
Jednom, još samo jednom
Pusti da lutamo skupa
Kroz ulicu tajni
Kroz stoljetnu noć
Jednom ili dvaput
postaću šetač
pjegava sjena u oku
ne ljuti se ako se umorim*

*Ja i ti
pjegave sjene
bez suza, bez razloga
u ulici tajni
na brijegu samoće
možda ću stati
oprosti se ako se uplašim*

A tragovi se nisu obazirali na moju jadikovku. Oni su blistali kao luče, smiješili s nekom blagošću punom razumijevanja, ali me nisu sažaljivali, nisu me umanjivali. Nisu me ni ostavljali, mada je sve oko mene zaudaralo na kolebljivost. Ti tragovi su me strpljivo čekali i ja

sam čuo kad su kao kakvim čudom izvukli iz mene obećanje koje je zvučalo otprilike ovako:

*Još jednom
reci
i ja ću poći
ulicom beskrajnih tajni
Kao ti
šetaću dugo
plaćući pred samoćom obećane tame*

*Dok drhtim
prsti pjegavih sjena čekaju
da krenemo
Još samo jednom
posljednji put
gledam
tajnu stoljetne noći
i uzalud se plašim ulice bez kraja*

Bila je to sićušna pjesma. Moje skromno uzdarje njemu, strasnom ljubavniku mojih najskrivenijih i najstrasnijih želja. Pjesma mi se neobično sviđala. Mislio sam da mu je pristajala, mada sam znao da njemu takav ures nije bitan. Bio je to, u njabolju ruku, jedan mali

ukrasni repić na tijelu kolosa, jedan o hiljadu, koji će možda jednog dana i da otpadne, a on to neće ni primijetiti. Uprkos svemu, volio sam tu pjesmu kao što sam volio njega. On je pobijedio i kaznio moje nevjerno lice, on je sa dva ili tri smiješka spalio onu bolnu ljubomoru, utrnuo žižu mržnje koja me je pekla. On se potpisao na moje lice ozarjem srećne i zadovoljne samodostojnosti, koja je bila tako ogromna da svaki put kad bih odlomio jedan njen komad i dao ga nekom jadniku, na tom mjestu izrastao bi još veći i još ljepši pupoljak te iste srećne samodostojnosti.

Dugo su trajale te moje noćne šetnje. U koračajima što su se lomili na raskršćima pustih, sniježnih ulica igralo se tiho ushićenje sa pahuljastim kovitlacima i ja sam ga udisao i izdisao sa svakim novim korakom. Prelazili su ti koračaji i preko mog lica, ostavljajući na njemu šare razdaragane i vesele bezbrižnosti. Pripadale su meni te noći i te ulice. Bile su moje, te staze dosanjane sreće i meki koračaji kroz beskraj.

A onda sam primijetio da me neko prati. U početku je to bio čudan osjećaj da je

nešto narušavalo moju kristalnu samoću. Kasnije je taj osjećaj da me neko slijedi postajao sve jači. Pomislio sam da je to Figaro. On je uvijek bio tu. U špajzu - jedan komad životinjskog krzna sa utrobom od praha. U mojoj glavi - počasni stanovnik mog prostora, zahvalnica s posvetom za otkriće podzemnog puta koji vodi u slobodu. Sumnjao sam, dakle, na njega, na njegov nečujni mačiji hod, koji je možda povratio nešto od svoje pređašnje podlosti. Međutim, moje sumnje na mačka su se ubrzo pokazale kao neopravdane. Naime, nigdje nisam viđao otiske šapica u snijegu. Čitava ta zima i čitav taj pejzaž urađen u bjelokosti nije imao nijedan mačiji detalj na sebi. Osim toga, sumnja na njega bila je potpuno otklonjena jedne noći kada sam naglo promijenio smjer i krenuo u pravcu gdje je bio moj nevidljivi pratilac. Dotrčao sam do ugla jedne trospratnice i skrenuo u uski sokak. Nisam vidio nikoga, ali sam ugledao niz stopa utisnutih u negažen snijeg. Bile su ljudske, ali neobično male, skoro kao dječije. Od tada sam postao oprezniji. Od te noći moje šetnje su prestale da budu onako bezbrižne i nepredvidive u svojim putanjama.

Osvrtao sam se često. Kad bih zamakao za ugao neke zgrade, stajao bih tu po nekoliko minuta u zasjedi, čekajući da uhvatim tu uhodu. Ali on je bio izuzetno vješt i izuzetno oprezan. Nije upadao u moje zamke, nije se dao nadmudriti. Bio je kao avet, nevidljiv i nečujan, i da nije bilo tih sićušnih tragova nalik na kozje brabonjke, ne bih ni znao da me prati. U glavi sam premetao razne sumnjivce, ali niko nije odgovarao slici tog uhode koju sam ja imao u glavi. Niko od kafanskih probisvijeta i dokoličara nije imao petlju za tako nešto. Još manje je bilo vjerovatno da bi se neko od tih plašljivih cmizdravaca naviknutih na zagrljaj furune usudio provesti noć na ovakvoj hladnoći. Oni su bili ljudi današnjice, a današnji čovjek živi u zavjetrini. To je njegovo veliko otkriće - zavjetrina.

Pomislio sam na policajca Spasoja, ali on je bio izuzetno visok čovjek s duguljastim stopalima te tragovi u snijegu nisu mogli pripadati njemu. Preturajući tako lica sjetih se najednom gazdarice, i to me prisjećanje stegnu neobično snažno oko grla. Skoro sam izgubio dah. Nisam znao zašto sam tako osjećao. Ona je

bila nestala. Ona zapravo nikad nije sasvim stvarno ni postojala, kao, na primjer, moje lice ili Tonka, kao Figaro, ljubomora i ostali stvarni elementi mog svijeta, mojih verzija svijeta. Ona je bila sasvim uzgredna dosada kakvu čovjeku može da priredi samo jedna zonzara. Nakaradna smješa bezbrižnog idiotizma i samozadovoljne bezosjećajnosti, bez imalo ponosa i samopoštovanja. Meni je bila nestvarna ponajviše zato što nije bila u stanju da prezire ni da bude uvrijeđena. Nije čak znala da prezire ni samu sebe. Zato sam u onim nerijetkim trenucima, kada bi mi njeno tusto i lakomisleno prisustvo išlo na živce, ja prezirao nju posebnom silinom i odvratnošću. To je bio moj plemeniti gest, moj gnjevni izliv učiteljske dobrote. Ja sam nju prezirao umjesto nje, u njeno ime. Ja sam to činio za njeno dobro. Ja sam tim prezirom htio da je uvrijedim, da joj povratim ljudsko obličje, da joj dam neko svojstvo zbog čega bi bila nezadovoljna sobom, zbog čega bi zamrzila samu sebe i pokušala da se ponosno uzdigne, da evoluirala iz tuljana u ženu. Ja sam od nje tako pravio stvarnost. A onda je ta polustvarna žena,

ta muvlja dosada, bila srećnim slučajem uklonjena jednom za svagda i svi tragovi koji su me povezivali sa tim uklanjanjem bili su izbrisani. Međutim, nešto u tom prisjećanju na nju i na njeno debelo povaljeno truplo izbačeno jednim dijelom na stepenište imalo je dodir noža. Taj nož je sjeckao i zarivao se sve dublje u moj mir i onda jedne večeri, načinio je dublji rez.

Pokušavajući da objasnim taj uznemirujući povratak već odavno uvelog sjećanja na nju, najednom se sjetih mog posljednjeg susreta sa Spasojem Strožnikom. To je bio onaj moj drski i odvažni juriš na ufitiljenu uniformu omotanu propisima kao bodljikavom žicom, a desio se u prvim danima mog rođenja, u vrijeme kad sam tek počeo osjećati silinu ozdravljenja. Sjetih se da je pominjao da se moj slučaj (on istragu ubistva gazdarice zapravo i nije zvao moj slučaj, već sam to ja tako pominjao, navodeći ga lukavo da otkrije da li sumnja u mene) zakomplikovao i da je u grad pozvan neki viši inspektor, koji je imao iskustva sa takvim zavrzlamama. Sjetivši se toga, najednom mi je bilo jasno da je uhoda upravo on, taj viši

inspektor. Pomislih kako je od tada prošlo dosta vremena i čak mi sinu pomisao da je Spasoje lagao o datumu dolaska tog višeg inspektora. Šta ako je Spasoje od početka sumnjao u mene? Šta ako se taj inspektor pojavio već odranije, od samog početka. Sjetih se tada, a to me je dodatno uznemirilo i čak mi izazvalo probadanja u predjelu jetre, da je ona moja tegla bila nestala pa se ponovo pojavila na pogrešnom mjestu. Sjećao sam se da je taj mistični nestanak i ponovno pojavljivanje tegle, a naročito njeno vraćanje na pogrešno mjesto, bio jedan od razloga što sam počeo sumnjati na sebe. Sada sam pomislio da su to tada možda učinili Spasoje i taj njegov „viši“, koji je za mene bio nevidljiv. Možda su oni vršljali i preturali po mom špajzu, uzimali teglu, slali je na analizu. Iz svih tih pojedinosti, koje su sad hrupile pred moje febrilno razmišljanje, najednom mi sinu rasterećujuća pomisao da je možda ipak nisam ubio. To u stvari i nije bila pomisao, već jednostavno jedan detalj u čitavoj toj priči, kojeg se ja zapravo nisam mogao sjetiti i koji mi je djelovao tako nestvaran. Ja se, jednostavno, nisam sjećao ubistva niti namjere da

ga počinim. Ja sam sumnjao u sebe, ali mi je to djelovalo pomalo šašavo jer sam negdje u dubini svog mira bio ubijeđen da ja to ipak nisam učinio. Ali ta dubina je bila nedokučiva i nalik na paučinu. Preplašen razvojem stvari, pomislio sam da od nje nemam mnogo koristi. Zaključio sam, doduše nesigurno, da sam je ipak ubio i da sad, jednostavno, trebam naći motiv.

Ponovo sam se sjetio svih onih stvranih i nesumnjivih momenata koji su prethodili tom ubistvu. Ponajviše sam mislio na ljubomoru, pa zatim na mržnju i na kraju na Tonku. Prevrtao sam ta tri dijela kao neku logičku slagalicu i u jednom trenutku sam shvatio ulogu tih elementa. Ljubomora na moje lice i mržnja prema njemu, koja je zapravo bila mržnja prema meni samom, bile su mračna strana, a Tonka je bila lijek koji ih je držao na odstojanju. Međutim, ja sam kroz ta mučna psihička stanja nezadrživo tonuo u kalež vlastitog ništavila i zbog toga sam mrzio. Ja sam bio ponosan, povrijeđen, prevaren, utučen kao jarac i nejak da se ispravim, da postojim. Ja u svojim očima nisam postojao, barem ne potpuno,

na zadovoljavajući način, i to je bila moja patnja i ujedno moj nepresušni kladenac mržnje. A gazdarica je bilo oličenje tog nepostojanja, te nestvarnosti. Samo što u njenom slučaju to nije dovodilo do stanja kroz koja sam ja prolazio. Ona je, prosto, bila takva, rođeni idiot koji nije poredodređen za postojanje. A ja sam bio nešto više. Ja sam trebao i morao postojati. To je bilo moje neotuđivo pravo, moja građanska dužnost. Zbog toga nisam mogao podnijeti da u takvoj ništavnosti jednog duha, u jednoj neukusnoj i poražavajućoj jednakosti mene i nje mi postojimo. Bilo je trenutaka kad sam bio spreman priznati da je ona možda bila moja neshvaćena sreća, najljepši dar koji mi je iko ikada darivao, a na koji sam se ja uvrijedio i koji sam bijesno razbucao. Ja nisam htio sreću, ne takvu sreću, sreću idiota. Ja sam htio da budem, da postojim kao drugi, ustoličen, viši, baš kao i moje lice, opravdan u svojim zahtjevima i potvrđen u svojim ostvarenjima.

Ta jednakost mene i nje morala je biti eliminisana. Ta neslana šala mog lica se nije smjela prepričavati. Gacajući sumpornim

dubinama svog podmuklog i oholog egotizma mislio sam da ono što je beznačajno ne mora ni da postoji. To je bila moja presuda meni i njoj, ali je kazna izvršena samo nad njom. Ja sam bio vredniji od nje. Ja sam u svakom pogledu bio važniji od tog besmisleno i bezrazložno radosnog idiota, od tog duhovnog prostaka otpornog na najprefinjenije bolesti današnjice. Ja sam imao prvenstvo postojanja. A sasvim je razumljivo da je moralo biti tako. Sasvim opravdano. Ako nestajanje nisam mogao oprostiti sebi, onda sam još manje mogao oprostiti njoj. To je bila istina, to je morala biti istina, mislio sam. Ja sam, znate, bio iskren. Ja se nisam plašio istine. Uz to sam bio solidno naoružan i opskrbljen adekvatnim riječima. Intelektualac s raskošnim frazarijem, koji je mogao da pronikne u tajne psihe, koji je mogao da nadjene podesna imena svojim mukama, da zakorači u samo jezgro istinitosti i tamo unese baklje prosvjetljenja. Ja sam takođe u biti bio pošten, ali meni nisu trebali istina i poštenje. Meni je trebalo priznanje, nagrada, orden i lenta. Meni je trebao neko da mi se divi, da mi se pokloni i da me obožava. Ja sam htio da

mi se vrati moje lice, to jest, da me ono ponovo prihvati kao svog. Meni je trebalo da me pohvali i zagrlji neko jak kao Tonka.

U svakom slučaju, zaključio sam da je to morao biti razlog što sam je ubio. To ubistvo je bila moja ultimativna uvreda, uzvišeni čin stvarnja. Ja sam bio podmukao i velikodušan, svirep i plemenit. Ja sam bio komad grozote u rapsodičnoj izvedbi i pinija milosrđa. U meni je bilo mjesta za sve. Čitava tušta i tma protivrječnosti koje sam nosio kao kolajne. Ali prvo je ona morala da umre. Ta sramotna egzistencijalna čahura puna jedre i rumene sreće kakvu su samo poznavali slaboumnici morala je da nestane. A činjenica što se nisam sjećao samog ubistva i što sam ga sad morao objašnjavati sebi kao nekom slučajnom prolazniku, to je bilo jednostavno zato što je gazdarica bila toliko beznačajna da se takvog sićušnog gesta dobrote i sažaljenja nisam mogao ni sjećati. Uostalom, ja sam oduvijek sebi objašnjavao sebe. Ja sam mogao da budem prislan sa sobom jedino ako je ta prisnost bila prethodno uspostavljena kroz neko razumljivo i suvislo objašnjenje. Ta

objašnjenja su držala na okupu sve moje naizgled bezrazložne i impulsivne postupke. Ja sam popunjavao sebe usavršavajući objašnjenja mene samog i ubjeđujući sebe u njihovu neprikosnovenu ispravnost. Dakle, ja sam nevjerovatnom minucioznošću ispleo čitavu jednu teoriju o ubistvu, koja je bila gotovo savršena. Sve je u njoj bilo tako dobro povezano, da se sitne praznine i nedostaci nisu ni primjećivali.

Preturao sam mahnito po glavi taj zamršeni splet razmišljnja i ne obraćajući pažnju kud idem. Najednom udarih u betonskih zid na kraju ulice, koji uopšte nisam primijetio, zateturah i potom padoh u nasip zgrnutog snijega. Ruka mi instinktivno krenu ka glavi i pažljivo opipah čelo. Činilo mi se da se mrlja zločina povratila. Obuze me panika. Oni još sumnjaju na mene, oni su zapravo oduvijek sumnjali na mene, od prvog dana. Onaj lukavi Spasoje je odlično odigrao svoju igru, ali u jednom trenutku je morao zatražiti pomoć. Ja sam bio tvrd orah, a on, mada priglup, bio je uporan kao mazga. To sam ponavljao tonući

polako u meki nasip i nestajući ispod tankog sloja pahulja što su se nečujno slijegale po meni. Držao sam se rukom za čelo, a ispod tog bijelog prekrivača uvuče se ono moje staro izdajničko lice sa mrljom ne čelu. Ledio sam se od straha, a s druge strane tog straha, u unutrašnjoj vatri raspaljenog očajanja, kovao sam plan kako da se riješim tog lica. Ono je bilo ponovo na meni, ono je ponovo zaposjelo moj uzani cjelac sreće. Pod njim se gušila bezbrižnost i svojom lažnom ugladenošću ono je potpuno zaklonilo moje kiklopsko oko i odvojilo me od mog prostora. Ja sam ponovo bio proganjan licem koje ne želim, licem koje mora da umre i koje ne smije da me pronađe u bespućima vječnosti u koja po drugi ili treći put ulazim kradom.

Pogledah ispred sebe. Ne znam koliko vremena je bilo prošlo, ali noć je još bila gusta i crna kao zift. Klesar je drijemao. Glava mu bijaše pala na grudi. Donja usna suva i debela, presavijana na dva mjesta, utonula u dlake i prebačena preko donje vilice. Ispod nje drhturio je zgnječeni debeli podvaljak. Hrkao je i smrdio kao tvor kroz otkopčan šlic. Pored njegovih bosih

nogu ležale su sad dvije ispijene boce. Po njima sam zaključio da je prošao sigurno sat vremena dok sam se duboko zamišljen o sudbini svog lica prisjećao druge verzije gazdaričinog ubistva. Sova se bila malo pomjerala i stajala je sad na sredini plafona, malo duguljastija i crnja. Kamene ploče razbacane bez reda, ćutljive i mrke. Plamičak u uljarici bio je pospan, savijen i gotovo sasvim klonuo. Tišina se prostirala od rijeke preko čitavog dvorišta i sezala skoro do vrata naše šupe. Dalje od nje sezala je samo vrelina duge avgustovske noći u kojoj se rješavala moja muka. Ostalo je sve bilo nepromijenjeno. Moje disciplinovano čekanje je još jednom odnijelo pobjedu. Nakašljah se glasno, pa zatim još glasnije. Klesar je spavao kao klada. Sad je bio trenutak, pomislih i pogledah na teški kamen koji mi je pritiskao stopalo.

*Saslušanje povodom slučaja ubistva gazdarice,
Rastanak s Tonkom i pogubljenje Todora Tuge*

— Ja sam viši inspektor Svetovid Sevast. Odsjekao je tu rečenicu vrlo oštro, službeno i bez nekih naročitih grimasa. Odsjekao je već kod vrata i pretrčavši polovinu sobice, tresnuo je na sto zajedno s plavim fasciklom. Gledao me je pravo u oči uporno i prodorno, stojeći kraj ruba stola, koji mu je sezao do ramena. Ja sam jedva uzdržavao erupciju smijeha zgrčivši usne i mršteći usiljeno obrve. Bio sam iskreno zatečen njegovom patuljastom pojavom u kariranom odijelu, kakvo nije bilo u modi već deceniju ili više. Bio je ćelav na

tjemenu, kovrdžav na sljepoočnicama, vitalan pedesetogodišnjak ili možda propao tridesetogodišnjak. Ne baš na sredini lica stajala je kvrgava jagoda nosa, na njoj naočale s različitim staklima, ispod potkresani brčići u ubliku slova M izvrnutog naopačke. Ispod lijevog oka, oštar kao strn, visio je veliki dlakavi mladež. Lakat oslonjen na rub stola sužavao je dodatno njegova ramena i pojačavao utisak neproporcionalnosti glave s ostatkom tijela. Iz blizine je njegova lakirana lobanja dominirala čitavim prizorom i negdje na dnu, ispod ukrojenog kariranog odijela, prekriveni naborima pantalona, nazirali su se vrhovi crnih cipela.

Iako sam sjedio na stolici, bio sam viši od njega za glavu. To me je donekle zbunilo, pa sam izbjegavao njegov pogled. Nisam htio da ga uvrijedim niti omalovažim zbog njegove fizičke deformacije, ali to obuzdavanje smijeha i izbjegavanje pogleda imalo je još gore dejstvo nego što bi možda imao smijeh. Naljutio se i ostao je ljut do kraja našeg razgovora. Vidio sam to jasno u njegovim očima i u tonu kojim je

progovorio nakon skoro dvije minute pomnog promatranja s ivice pisaćeg stola. Možda nije bio ljut na mene niti povrijeđen mojom spontanom reakcijom. Možda je čitav život bio ljut, još od vremena kad su ga svi njegovi vršnjaci prerasli za dvije glave. Od trenutka kad je shvatio da je kepec, da se tvorac iseknuo u ono mjesto na zemlji iz kojeg je on trebalo da nikne, da je njegovo tijelo rođeno u trenutku potpunog pomračenja Sunca i da je u tom mračnom zapećku ostalo zaboravljeno od strane bioloških zakona. Bio je vjerovatno ljut jer je u nedostatku pravog ljudskog tijela morao da nosi tijelo skrojeno od raznih komadića bajki, sujevjerja i primitivnih strahova, kojima se plaše mala djeca. On je bio predmet poruge, ljutito i zlobno strašilo koji skriva svoje otrovne bodlje i strpljivo čeka trenutak da bude totalno poništen, trenutak zaboravnosti i nepažnje da bi tada hitro kao škorpija ubrizgao svoju smrtonosnu osvetu. Ako je iko poznavao ljudsku oholost, glupost, strah i surovost, onda je to bio on. On je taj mučni teret čovječanstva cio život nosio na svojim minijaturnim nožicama. On je vjerovatno bezbroj

puta oprobao na svojoj koži kako se u ljudima osjećaj zahvalnosti (osjećaj koji je njegova pojava neizostavno izazivala) što su blagonaklonošću sudbe pošteđeni njegovih jada brzo pretvara u sažaljenje, a iz sažaljenja ponovo u strah i na kraju u ledeni prezir. On je više nego dobro znao da je ljudima bio potreban taj prezir kako bi svoj, nikad odagnani, strah držali na bezbjednom odstojanju. Ništa ne može tako dobro da prikrije strah kao oholost i osjećanje gađenja. On je bio gubavac koji se unosi u lice, koji ište poljubac, a dobija samo pregršt gnušanja i prijetnji. On je već jedom bio u svakom od nas i htio je da se vrati, a mi smo tjerali njegove gadne, blatnjave stope sa svilenog pokrova savjesti. Čitavi predjeli njegove duše bili su prekriveni ožiljcima od motki, vila i helebardi, kojim su ga gonili s kućnih pragova i avlija, sa svetišta i trpeza. A on se hranio batinama. On je odrastao u katakombama ljudskog licemjerstva. Svojim očima je gledao kada se iz kvarnog jajeta ljudske samilosti ispililo čitavo ledeno doba panične i bezosjećajne samodovoljnosti. Gledao je i kako se brzo prazne zdjele dobrote, strpljenja i saosjećajnosti, kako se

sposobnost da čovjek bude ganut brižljivo čuva iza strujne ograde sebičnosti. On je zano da je velikodušnost kojom su ga pokatkad darivali bila skupa, ustajala, izvučena iz neke slamarice i dobro proračunata; znao je da se njom kupovalo pravo na prezir ili se plaćala božja milost, ili se jednostavno dohranjivalo samoljublje. Kora njegovog života, zadebljala od silnih ujeda ljudske trpeljivosti i razumijevanja, postala je s vremenom neprobojna. To malo tijelo je bilo neobično žilavo. Bila je to najživotnija i najvitalnija žila kucavica, koju više nije moglo prekinuti, zgnječiti ni uništiti ništa na ovom svijetu. To je bila životnost u najneuništivijem obliku. Stvor koji živi iz inata, ili zato što je dovoljno jak, ili jednostavno jer je previše živ da bi mogao biti na bilo koji drugi način.

On je bio naš strah ili barem jedan od naših strahova, njegovo utjelovljenje, doslovno rečeno. Zbog toga ga je svaki njegov uzdisaj, u kojem nije bilo ni zlobe ni ljutine ni ogorčenosti, činio još strašnijim. Zato sam, vjerovatno, i ja tako brzo skrenuo pogled u stranu i gledao u gomilicu složenih papira na polici iza pisaćeg

stola. Ja sam se nasmijao, a zapravo sam se bio prestravio. Ja sam se bojavao tog patuljka jer je bio nešto najstrašnije što sam ikada vidio. Bio je kao neman iz priče koja je najednom oživjela i stoji tu preda mnom, užasna, vrela, opaka, istinita. Neman koja me može raščerečiti i smožditi kao uš. Aždaja koja se sprema da zarovi rukom po mojoj prošlosti i mom špajzu, i da tamo pronađe sve moje grijehe, podlosti, zločine i niskosti. Moju teglu! Onako sićušan mogao je da se uvuče u naskrovitije kutke duše, u najmanju pukotinu i da tamo iščeprka neku prljavu i vicioznu intimnost, potpuno zaboravljenu i zataškanu. On je znao da zelene sočne livade zastrte cvjetovima, leptirovima i umilnim mirisima kriju čitava groblja grijehova i on je ta groblja pronalazio u dušama ljudi, u mojoj duši. Vjerovatno je htio da nas otkopa, da vidi od kakve sramote smo još davno umrli. Htio je da zna iz kakve ugnjile rupčage je iznikao plastični pupoljak života iza kojeg se krijemo da bi nas sve odreda ponovo utjerao u ta raskopana groblja i držao nas tamo kao u kavezu nespokojsstva. On je šurovao s mojom savješću, sa mrljama u njoj i to je činio

neumitno, ali istovremeno nekako prijeko i hladno kao da je bio mnogo više zainteresovan za moju savjest nego za mene. Činio je to i nekako građanski učtivo. U njemu sam prepoznao svoje okrnjeno zrcalo istine, svog Radamanta. Dva minuta njegovog mirnog stajanja i drskog promatranja ispričali su mi to do u najsitnije detalje.

Nisam ja prestrogo sudio o njemu. Nisu bile u pitanju moje predrasude niti moja proizvoljna predubjeđenja. Ne! Ja sam se istinski prestravio i skamenio sjedeći na tvrdoj drvenoj stolici i osjećajući pogled tog kepeca kao usijani žarač na koži. Ja sam mislio da sam ga povrijedio i da je ljut na mene, ali nakon te beskonačno duge dvije minute, bilo mi je jasno da je ta pomisao bila moja strepnja. Ubrzo mi je postalo jasno da su tragovi ljutnje, koje sam prvobitno vidio na njemu, zapravo bile stope mog straha. Ja bih se bojao njega čak i kad bi bio blag, kada bi se smijao, a kamoli kad bi se naljutio na mene. Zauzeo je mjesto s druge strane stola, miran i opušten, nekako još sićušniji. Otvorio je fascikl i

zagledao se u jedan od papira. Iza gusto otkucane hartije dopirao je ujednačen govor.

- Vi znate da ja sad vodim istragu o slučaju pokojne gospođice Gugice Gruban i znate da ste danas pozvani da odgovorite na nekoliko pitanja. To jest, pozvani ste da razjasnite nekoliko stvari vezano za vaš odnos prema gospođici Gruban.

On nije ni završio taj uvodni govor, a ja sam već propadao. Prvo kroz drveno sjedalo stolice, koje je progorjelo od ognja koji je njegov teški pogled zapalio u meni. Potom sam propao kroz pod i virio neko vrijeme kroz uzanu rupu na podu, koju je zaklanjala njegova glava. Na kraju sam propao još dublje, kroz ilovaču, kroz crnilo laži, kroz samoizdaju i sramotu pravo u ambis nespokojstva. U tom propadanju kroz čmarnu rupu moje savjesti nije bilo ničeg za šta bi se moji nokti mogli uhvatiti. Nijedna laž nije više bila dovoljno čvrsta da bih se mogao za nju obisnuti. Dolje na dnu, u mrkloj tmuši moje unutrašnje bijede, dodatno iznerviran podrugljivim cerenjem moje kurate sreće, čekao sam sa zebnjom njegovo prvo pitanje.

A pitanje je iz nekog meni nepoznatog razloga kasnilo. Možda je patuljak bio iznenađen lakoćom mog survavanja. Možda je začuđeno gledao u lelujav oblačak koji je ostao od mene i koji je bio proizvod mog unutrašnjeg sagorijevanja. Ja sam ispario za dvije minute, to je bila činjenica. Taj oblačak je imao vonj truleži i da ga je neko dotakao plamenom, vjerovatno bi sagorio kao prdež. Bilo kako bilo, zakašnjenje tog pitanja dalo mi je dovoljno vremena da se prisjetim mog prostora i mog šetača.

Oni su bili beznadežno daleko i to me je bolno uštinulo za srce, osušilo mi grlo i otežalo disanje. Osjećali su se beznadežno nestvarni ispod debelog sloja kukavičluka, oklijevanja, kolebanja, gramzivosti, prokletinje, arogancije i ostalog prizemnog rastinja koje je neobično bujno raslo u meni. Ja sam im bio nevjeren i sad su oni iznevjerili mene. Došlo mi je da zaplačem od tog poražavajućeg saznanja, za koje sam htio da okrivim nekoga, a nisam znao koga. Šetača nisam mogao okriviti. On nije ni znao šta je krivica. Ja sam bio ucvjeljeni pokajnik na dnu čomora koji jeca i moli za pomoć, a kojeg niko ne

čuje. Niko osim patuljka, koji ćutljiv i odsutan, šilji svoju olovku i priprema pitanje kao dželat sablju.

Rastanak s Tonkom

To je bila moja novonastala situacija. Njoj su prethodile su nekoliko okolnosti koje je vrijedno pomenuti. Moje noćno lutanje pustim ulicama se nastavilo čitavo proljeće. Ja sam uhodio stanovnika mog prostora. Ja sam obilazio oko tog grandioznog predjela koji je polako zarastao u vrzinu. Ja sam stalno bio negdje s vanjske strane mog prostora ili pored ulaza u prostor. Ja sam se šetkao, pjevušio dijelove moje simfonije, dotjerivao ih, šminkao ih kao lutkice i redao jedan kraj drugog, premetao i ponovo ih ukrašavao. Ja sam se divio tim neugaženim poljima maslačka, divio se čovjeku u prostoru, zamišljao njegovu širinu, dobijao vrtoglavicu, udisao punim plućima jednu te istu grudvicu vazduha, išao na spavanje s prvim zracima sunca i ponovo odlazio u noćne obilaske moje tvrđave. Bio je to čudan odnos između mene i njega. Ja sam znao da je to moje, taj prostor, ta ujedno zastrašujuća i okrepljujuća veličina. Znao sam na prilično intiman način, kroz njegovo

namigivanje, kroz jezu što je ostavljao na mojoj koži kad bi me dotakao, po ehu njegovih treptaja koji su odjekivali čitavom dužinom mog gluvog oklijevanja; po svemu tome, i još po drugim stvarima, znao sam da je on tu u meni ili oko mene. Ali nikako nisam bio sasvim u njemu. Šetkao sam se mjesecima, možda i vjekovima okolo njega, čuvao ga u džepu kao adut za neki završni čin, baš kao i onu simfoniju. Možda sam čekao pozivnicu. Možda mi se učinio previše prost, podatan, kao nešto što se tek tako uzme bez pitanja i odobrenja, bez zasluge, bez vrijednosti. Možda je trebalo da mi neko prostre crveni tepih da bih se ja udostojio da uđem u svoj prostor. Možda me je bilo strah da presiječem pupčanu vrpцу sa mojim starim svijetom, s tim lažnim, bolnim, uvredljivim, ali sigurnim svijetom. U svakom slučaju, milion *možda* i trilion *ili* sputavalo me je i odgovaralo od tog mog konačnog prelaska. Šetnje su se nastavljale.

Stope u snijegu koje su me uhodile iščezle su zajedno sa posljednjim slojevima raskvašenog snijega. Više ih nije bilo, ali ja nisam

vjerovao da su potpuno nestale. Povremeno sam se okretao, postavljao zamke, ali bezuspješno. Vlasnik tih malih stopa se nije dao otkriti. Navikao sam se na njega. Znao sam da je to onaj Spasojev „viši“, zapravo sve moje sumnje bile su usmjerene na tog nevidljivog pratioca. Negdje početkom ljeta, u vrijeme kad sam se zbog sve češće noćne gužve na ulicama odlučio da konačno zakoračim u svoj obećani prostor, već sam bio zaboravio na njega. Ja, u stvari, više nisam ni bio siguran da on postoji, a ako je još postojao neki prutak sumnje, onda sam mogao da ne marim za nju, jer sam odlazio zastalno. Gledano iz ugla mog prostora, nevidljivi pratioci su bili beznačajna pojava. Možda čak i veoma česta.

Sam odlazak je bio, kao uostalom i sve drugo u mom životu, brižljivo isplaniran. Ja nisam mogao otići tek tako. Nisam mogao prosto nestati. Možda je to bilo moguće ili čak lako ostvarivo iz perspektive prostora, ali ja sam još pripadao vanjskom svijetu. Ja sam još bio dio uspostavljenog reda koji se dijelom oslanjao na moju kičmu. Ja sam se morao oprostiti, a moj

oproštaj je trebalo da ima nešto nostalgичno i sjetno u sebi, a ujedno je bio razlog za veselje. Pošto nisam imao prijatelja, odlučio sam da se oprostim samo od Tonke, jedine žene koju sam priznavao u njenom punom i jedrom biću. Međutim, kako nisam smio prići Tonki bez nekog posebnog povoda, odlučio sam da insceniram jedan takav povod, povod koji će njoj bit sasvim prihvatljiv. Dakle, trebala mi je pozornica i gomila statista. Sve sam to, naravno, našao u Tonkinoj kafani.

Nije bilo lako. Uprkos brižljivom planiranju, neprestano su iskrsavale nove pojedinosti i nepredviđene situacije, koje su me tjerale da odgodim epizodu mog dirljivog rastanka (nakvašenog potajno priželjkivanim Tonkinim suzama). Uz to, ja nisam bio vičan improvizacijama. Uvijek sam smatrao da su improvizacije odlika prostaka, da su neukusne i nakaradne. Barem sam ja tako djelovao sâm sebi kada bih se našao u ulozi koja je zahtijevala da se cilj vjenča sa neprikladnim i neprimjerenim sredstvom. To je za mene bio morganatski brak, strašilo sačinjeno iz očajanja. Uz to, što sam više

oklijevao i odgađao sve me je češće spopadalo osjećanje čežnje. Da, zvuči smiješno i apsurdno, ali iako nisam bio otišao, ja sam već osjećao čežnju i nostalgiju za tim ušljivim kutkom u kojem se taložila trulež vanjskog svijeta. Razlog što sam toliko oklijevao bio je možda i to što sam već duže vrijeme bio u miru sa svima. Od one kratke epizode kada sam odurlao svoje predavanja o krivici, nisam više zapadao za oko nikome. Bio sam tih kao sjenka, nečujan i nevidljiv, povučen u svoj šišmišnjak i zaklonjen gustim paravanom otužne samozaokupljenosti ostalih gostiju. Sjedio bih dugo prikovan za stolicu, osjećajući često dodatnu težinu u grudima od plišane sjete, koja bi me obuzimala kao u trenucima kad se čovjek prisjeća srećnih momenata djetinjstva, koji su bili daleki, naivni, prevaziđeni i dragi. U tom stanju ja sam bio gotovo umrtvljen pobjedničkim drijemežom od pobjeda koje sam sebi pripisao iako su tek trebale doći. Ja sam na neki svoj, polovan način već bio tamo, u mom prostoru, uzvišen i beskonačno raplinut. Osjećao sam se kao čovjek prostora, neobično lagan, a dovoljno otežao u svojoj

sigurnosti, da sam mogao dremljivo da sjedim i puštam da kroz vrata kafane vjetar nanosi na mene još deblje slojeve truleži vanjskog svijeta. Bilo je trenutaka kad sam bio u iskušenju da pomislim da je to bilo to, da je to sve i da ne postoji ništa izvan tog uobraženog i zamišljenog stanja, koje sam proživljavao kao da je bilo stvarno. Ja sam već bio pobijedio, uzdigao se, obavio svoj čin vaznesenja i transcendencije, koračajući po tepihu od mačijeg krzna, noseći pod rukom trofej preparirane hrabrosti. Ali kafana je imala radno vrijeme i nakon zatvaranja ja sam ostajao još usamljeniji, još raskrinkaniji i ujedno nekako mizeran zbog tog samoobmanjućeg trijumfalnog raspoloženja. Međuprostor stiješnjen između rubova šetačeve sjene i zamandaljenih kafanskih vrata stalno se smanjivao i postao je tako bolno uzak da sam se u njemu neprestano gušio. Znao sam da ću jednom morati da kažem zbogom. Znao sam da ću jednom morati da izaberem. A što sam duže puštao da me obuzima drijemež u šišmišnjaku, to sam više uviđao da je odluka postajala sve teža zbog svoje prividne isključivosti i hitnosti.

Znojio sam se, ali mi znojenje nije olakšavalo muku. Pio sam, ali mi ni piće nije pomagalo. Trebao mi je dinamit, jedna eksplozija, okršaj, jedan pravi mali rat ili možda čak pokolj, podrumaska revolucija, zemljotres, bljesak supernove ili smak svijeta. A nešto slično se zapravo i desilo, doduše u mnogo manjem formatu.

Bilo je ljeto, žega, prašina, epidemija omlitavjelih udova, ljepljiv asfalt, usijani bakar na krovovima i tišina koja umire kasno u noć. U njenom umiraju budio se život koji se bio rastopio i zaustavio u podne, pritisnut užarenom kuglom sa uglačanog neba. U tom buđenju često se orio bijes zbog ukradenog vremena, zbog pronevjere skupocijenog popodneva što se peklo po pustim ulicama kao u pekarskoj peći. Noć je donosila svježinu i okrepljenje. Povrh toga, noć je morala da sadrži sve neobavljene poslove, nedovršene jeremijade, nenaplaćene dugove, to jest, čitavo jedno ukradeno popodne koje je zbog vreline bilo rastegnuto u deceniju. Zato su noći sredinom ljeta bivale izuzetno žestoke i burne. Svaka je u sebi nosila dovoljno hysterije i jarosti

za još jedan svjetski rat ili barem dovoljno povoda za prekid mog trijumfnog drijemeža. A moja noć je započela naizgled sasvim mirno. Ništa nije nagovještavalo da će se nešto posebno razviti iz nje. Čak joj nije prethodilo jedno od onih mučno sparnih podneva, niti je taj dan započeo nekim posebnim svitanjem. Stigao sam nešto ranije u kafanu, još jednom riješen da se zauvijek pozdravim, još jednom spreman da odgodim rastanak. Sjeo sam za sto, podvio noge pod stolicu i zagrebao zapuštenim noktima po rubu čaše. Proticali su trenuci oklijevanja mlitavo i tromo kao rijeka neispunjenih želja. Gledao sam ih kako gmižu po podu, kako se zavlače u procjepe među trulim daskama, nestaju ispod vrata ili pod cipelama polupijanih gostiju. Razgledao sam čitav taj kafanski prizor i pomalo se čudio što otkrivam neke nove detalje. S vremenom je ta čađavo mračna kulisa polako srasla s mojim tijelom i nisam ni obraćao pažnju na pojedinosti u njoj. Oduvijek, zapravo od prvog dana kada sam zakoračio u tu zarušenu jazbinu prepunu ustajalog ljudskog jada, u taj zapećak ljudske nejači, osjećao sam da me to

mjesto privlači, da mi prijanja za kožu. Tu sam vidio istinu u crnoj odori kako se podrugljivo smješka dok se šetka od stola do stola. Svakome ko bi tu navratio bacila bi šaku crnog praha u lice i onda bi se ukazale sjene koje je ta ljudska grinja na javnim mjestima vješto krila ispod izvježbanih grimasa. Vani su svi bili koliko-toliko bezbjedni, ali u Tonkinom ćumezu, ispod prijeteći ugnutog svoda, sjekla je gospođa istina nemilice nožem po tim ljudolikim lutkama, bucala im meso i kosti i vadila iz utrobe ono što niko nije htio ni da ima, a kamoli da pokaže. Ona je iz nas vadila jad i stavljala ga na sto, na uvid svima, a ja sam osjećao da smo tako manje jadnici, manje lažni, a više srećni. Ona je bila svirepa, ali je bila i plemenita. Mi se njoj uprkos svemu nismo gadili, niti nas je prezirala. Ona je bila kao Tonka, rada da prašta ako je čovjek barem pogleda u oči. To je bila istina koja bi očarala svakog poštenog cinika

Sad sam ponovo pogledom obišao nepravilan krug po unutrašnjosti kafane i vidio sam čovjeka upakovanog u sasušeni ovnujski kožurak, starčića od pedesetak godina za kojeg

se nije pozdano znalo da li diše. Do njega su sjedila dva gorostasa, dvije krezube budale zakrvavljenih lica i tukli se oko iskrzanog novčića izgubljenog u nekoj sumanutoj opkladi. Ispod njih, na podu, sklupčan kao novorođenče, ležao je čovjek-pas, cvilio i virio kroz rupu u podu za koju je uporno tvrdio da krije njegovo stakleno oko, jedino na koje može da vidi. S druge strane te rupe cviljela je žena-krtica i gledala ga njegovim staklenim okom. Priljubljeni svaki sa svoje strane drvene truline, mogli su da vide samo jedno drugo. Mala kvarcna kuglica u mračnoj pukotini spajala je te grešne ljubavnike. Lažno oko je bilo njihova istinska sreća. Nasuprot tog zida, u ćošku pored klozetskih vrata, tužno je u prevrnutu pivsku bocu gledao sijedi harmonikaš i plakao nad svojim odsječenim šakama. On je i dalje nosao svoju harmoniku, ljutio se na nju, spavao i pričao s njom, proklinjao je, pokazivao joj svoje patrljke i plakao. Jednom je sanjao da su mu izrasle potpuno nove šake, a kako te nove šake bijahu užasno krute, nije mogao njima da svira. Od tada je bio neutješivo tužan jer mu je, kako je govorio

kroz jecaje, san bio strašniji od jave. Do njega su sjedile četiri žene i prele vunu, krišom pišale ispod stola, plesale gole, vrištale, smijale se i prodavale sise umotane u komadiće umašćene tkanine svakome ko je bio voljan da gleda njihova uvela tjelesa. Krak rešetkastog svjetla padao je s tavanice ukoso preko šanka i stapao u nerazlučivu masu čitav jedan red odijela s ulaštenim lobanjama. To je bila elita. Profesori koji su sav svoj radni vijek proveli u inkubatoru ili u penziji, a koji su u toj kafani ispravljali svijet. U njihovim razgovorima svijet je uvijek bio kriv, nedovršen, pogrešno shvaćen ili protumačen, a oni su brinuli da se ta iskonska nepravda svijeta prema ljudskom umu ispravi. U njihovim vatrenim diskusijama pucao je i najtvrđi beton dotadašnjih saznanja. Raspravljali su strasno mašući zastavama obećanih revolucija, određivali koliko života vrijedi napredak, a koliko zablude, odvagivali obično u svoju korist, veselili se jer su stajali bliže Tonki i buretu ukislog vina, koje je uvijek bilo na njihovoj strani, uvijek spremno da im povlađuje. Njihov svijet je bio ogroman, često nepojmljiv. Ličio je na

metafizičku žvakaću gumu koja se vješto napuhava ubrizgavajući značajne riječi pomiješane s vonjem trulih zuba. Ali oni nisu marili za proporcije niti za smisao. Kafana za njih nije bila kutak u kojem je taj mastodontski svijet odmarao svoj rep, već dlan sa kojeg se čitala budućnost i prošlost. A oni su to činili s preciznošću nebeskih mehaničara, potpuno nezainteresovani za tričave pojedinosti svakodnevnog života. Tonkine sise i bokal vina su već odavno razriješili sve egzistencijalne nedoumice. Ekstatični vrhunci njihovih spasonosnih korektiva završavali bi rukobludem u smrdljivoj intimi kafanskog čučavca. Propilej sazdan od njihovih veličanstvenih saznanja (ta saznanja ticala su se samo onih stvari što bijahu ili nevidljiva ili nedokučivo daleka u prošlosti za koju niko nije bio siguran da se desila, ili u budućnosti za koju je malo ko vjerovao da će se desiti) servirali bi obično na kraju šanka, a tamo je nezainteresovano sjedio čovjek sa svinjskom glavom i klempavim ušima, i sve to sa zadovoljstvom jeo. Neobično jako se znojio i podrigivao, a ispod njega pušila se uvijek svjež

gomilica govana. Za stolom tik do šanka sjedio je novovjenčani par, kikotao se, ljubakao zanosno, pravio planove i srkao čorbu od otrovnih gljiva. Do njih je sjedio slijepi kuvar koji je pripremao te otrovne čorbe i namigivao grbavcu pogrebniku, koji je neparnim danima radio kao dimnjačar. Njemu je obično pravio društvo veseli čovječuljak rošavog lica, po zanimanju dželat. U kafani je taj žovijalni kepec preuzimao na sebe obavezu da pušta muziku i uveseljava ostale goste, prepričavajući anegdote sa svog posla. Sada ga nije bilo i zato je atmosfera bila nešto tužnija nego obično. Iza njegovih leđa podnmljena, s prekrštenim maljavim nogama, sjedila je zamišljeno žena ljepotica i otkidala majušne krljušti sa grudi. Za nju su svi vjerovali da je nijema i zbog toga je sažaljevali, diveći se ujedno njenoj ljepoti. Ona je svoju ljepotu čuvala za nekog trofejdžiju koji je imao strpljenja da skine sa nje skupocjeno odijelo rusalke. Na kraju tog reda stolova, najbliže mojoj crnoj rupi, sjedio je sveštenik mišijeg lica i često nazdravljao baš meni. Predstavljao se ponekad kao serafim, ponekad samo imenom, pio je neobično mnogo,

pljuvao na pod, ljubio svoj krst, češao se po mudima, jedio se zbog jalovog prozelitizma, a meni se gadio jer sam čuo da se nikada nije okupao. Tako je izgledala Tonkina kafana te večeri.

Mene nisu pretjerano zanimali gosti, a ako me je neko i zanimao, onda je to bila ona gomila za šankom obavijena rojem emfatično izgovorenih fraza. Tu je bilo i najživlje te večeri, a tu je bila i ona četvorka s kojom sam se zakačio zbog Figarovog imena. Nisam zaboravio niti im sasvim oprostio njihovu drskost i snishodljivo držanje. Još sam im teže opraštao glupost, a njihova glupost je bila obrazovana, minuciozno i sistematski izučena. Ona je bila savršena. O, bože kako sam mrzio ljudsku glupost, kako sam mrzio obrazovane ljude, te sujetne, samozadovoljne bijednike koji su dobrovoljno i s ponosom nosili tvrdoprepečenu glinu u svojim nakaradno začušljanim glavama. Gadio mi se njihov zadovoljni smiješak i njihova arogancija, njihova samoproklamovana utemeljenost, koju su priznavali jedni drugima u tačno propisanim porcijama. Oni su sudili o svemu sigurno i

autoritativno, imali mišljenje o svakoj stvari. Htjeli su biti dobri, plemeniti i velikodušni. Bili su voljni udijeliti malo glinenog praha iz svojih lobanja, odati kakvu tajnu upakovanu u izmišljene riječi, uspostaviti red, zasluge i vrijednosti. S najboljom voljom nisam prepoznavao u njima ništa više od loših cirkusanata ili flogistonskih mudraca kojima ni vatra pakla nije mogla ništa jer nisu uistinu ni postojali. Tajna njihovog uspjeha sastojala se u specijalno konstruisanom sistemu ogledala kroz koja, kad bi posmatrali neotkrivena mjesta na mapi svijeta, uvijek su u tom novom parčetu znanja vidjeli svoje lice i divili mu se. To lice je bilo tražena konstanta, sveta mogućnost njihovog gledanja. A mi smo morali da nosimo na sebi dio tih njihovih njuški kao blagoslov, dio njihove gluposti kao prokletstvo. Oni nisu nikome davali za pravo, nikome nisu dopuštali da neodređeno i neosuđeno postoji, da jednostavno bude. Ta razroka avangarda prvo je ubila nadu.

Vikali su često uglas, još češće upadali jedan drugome u riječ. Osjećali su se ozlojeđeno

ako bi neko bio nadglasan zbog kašlja ili kakve druge trivijalne manjkavosti. Smatrali su da svako u njihovoj probranoj grupici ima pravo da ponešto doda, da u tu glasanjem uspostavljenju istinu ugradi jedan dio sebe, da joj da vlastito obilježje i proglasi je za svoju. Zbog toga je njihova istina meni uvijek izgledala kao Frankenštajn. Prava mala nakaza umotana u brokatnu ponjavu. A ja sam znao da se ti licemjeri najviše boje gužve i galame. Oni se plaše kada svi govore u glas jer se tako nesvrshodno troše njihove velike riječi i ometa njihova uzvišena rabota. Plašili su se da će se riječi ljudi oslobođenih i osposobljenih da budu niko i ništa razmnožiti kao brabonjci. Kad god bi se tako nešto desilo ili barem naslutilo, oni bi stali zatečeni i uvrijeđeni, ne znajući kuda da se djenu, plašeći se da ne stanu u nečiju tuđu riječ i ukaljaju svoje ulaštene mudrosti.

Često sam dobijao neodoljivu potrebu da im priđem i polupam taj njihov mrtvi svijet, koji se održavao u komadu još samo uz pomoć formalina. Ali nisam znao kako i nisam bio siguran da sam kadar za tako nešto. Ja sam na

neki izvrnuti način bio kao i oni. Ja sam zapravo bio sušta suprotnost njima, ali bolestan na istovjetan način. Oni su neizlječivo болоvali od sigurnosti, a ja od sumnje. Za njih je sumnja u najboljem slučaju bila kurtoazni gest, pritvorna poniznost ili zanimljiva anegdota iz života nekog priznatog velikana. Za mene je sumnja dugo vremena bila ono što me održava u životu ili barem ispod same površine života. Ja sam se sa sumnjom družio možda i previše, dozvoljavao joj da me potpuno očara i obuzme i zbog toga nisam znao od čega da počnem, još manje gdje da završim. Gdje god bih krenuo, sve je nakon izvjesnog vremena djelovalo sumnjivo. Meni je trebalo nešto više. Meni je trebao saveznik. Dugo me je taj saveznik-izdajica, taj nikad obistinjeni lik iz narodne poslovice, sputavao u mojoj namjeri da ih polupam i podavim u njihovim ubjeđenjima, da ih oslobodim njihove gluposti. A te kobne večeri najednom sam uvidio da više nisam sâm. Šetač je bio sa mnom. Ja sam imao saveznika i saborca ornog za ljuti boj.

Počelo je oko sasvim bezvezne stvari. Oni su u histeričnom napadu dobročinstva

zgrabili jednog od bijednika iz zadnjeg dijela kafane i pokušali da ga obrazuju, da ga preobliče, da mu otvore oči, to jest, prošire vidike, kako su rekli. Za mene je taj velikodušni čin izgledao kao pokušaj da svale u mogilu i uklone s lica zemlje još jedno nadanje, koje je u tom jadniku kucalo kao srce mungosa. Bio je to onaj harmonikaš bez šaka, koji je nespretno u snu dosanjao sebi još goru sudbu nego što ga je zadesila u takozvanom budnom životu. Njegova nevolja nije bila samo njegova sudbina, već i to što je žarko želio i jedno i drugo, i nove šake i stari život muzikanta. A oni su ga napali zbog te, kako su rekli, logičke apsurdnosti njegove želje. Tvrđili su da svijetom u osnovi vlada izvjestan red, da tim redom vlada broj jedan i da od njega sve počinje i u njemu sve završava. Objašnjavali su mu da postoji samo jedno vrijeme, smo jedan slijed stvari, samo jedna stvarnost, samo jedno oko (iako mnogi pogrešno misle da imaju dva oka), samo jedna suština, samo jedna istina, samo jedan kosmos, samo jedan trenutak, jedno poštenje itd. Prema tome, zaključiše uglas, njegov san je u toj prostoj jednačini svijeta

označen brojem dva, te samim tim drugorazredan, nesiguran i neautentičan, jednostavno, neistinit i nestvaran. Oni su neprestano ponavljali da su šake odsječene, da ih više nema, da su sigurno do sada već potpuno istrunule ili su ih pojeli crvi. Podizali su njegove patrljke u zrak kao zdravice i pokazivali mu ih s namjerom ga uvjere u njegovu pogrešku. Uvjeravali su ga u konačnost, u suženu sumu stvarnih mogućnosti kojima nije pripadao njegov san, samim tim ni njegove šake, još manje njegova muzika. Oni su ga urazumljivali i na neki perverzan način usrećavali. Oni su ga bodrili govoreći mu da njegova patnja nije stvarna, baš kao ni njegov san. Tvrđili su, izvijajući značajno obrvama, da je sve to izmišljeno u trenutku očajanja, da on pati zbog ničega ili barem zbog pogrešnog razloga, što je gore nego patnja s razlogom. Zbog toga je njegova patnja iluzorna i u suštini beznačajna. Ako čovjek o tome bolje porazmisli, onda on u stvari i ne pati već mu se to tako čini jer, kako su zadovoljno zaključili, on je u jednačini svijeta

zamijenio jedinicu sa dvojkom i tako pobrkao stvarnost sa nestvarnošću.

A harmonikaš je jecao, otimao se iz kandži njihovog ograničenog razuma i tonuo kroz zašivene rukave nazad u svoju muku. On je zapravo želio nešto više od šaka i muzike. On je želio da prosto živi u svom snu, potpuno ravnopravno i stvarno, bez razlike između stvarnog i imaginarnog, bez razlike između racionalnog i iracionalnog, jednostavno da živi do kraja svoje mogućnosti. Njegov san nije bio samo san. Nije bio samo jedna nestašna i neozbiljna igrarija trezvenog čovjeka, koji nepogrešivo zna da razlikuje strane svijeta, dan od noći, lijevo od desnog ili neku četvrtu prividnu suprotnost. Za njega je san bio isto što i život ili čak više od toga. On nikada nije razumio te bodljikave žice, palisade i drugo kolje pobodeno uzduž i poprijeko beskraj, potpuno proizvoljno i bez nekog posebnog smisla. A oni su ga napali zbog toga, zbog nerazumnog ponašanja, zbog dezorijentisanosti, obmanutosti, zbog te zablude i zalude. Oni su na svoj morbidni način bili neumoljivi i uporni, ali on se

nije dao. Plakao je, brisao suze, nakratko bi mu i koljena zaklecala, ali je odolijevao. Meni je čitava ta scena podsjetila ne neku staru sliku koja je oslikavala prizor mitske borbe usamljenog pustolova protiv nemani, koja je na toj slici zapravo bila predimenzionirani mravojed. Ali ja sam tu borbu želio da vidim kao strašniju i sa više dostojanstva. On je to bio zaslužio. On se u mojim očima borio protiv gigantske hobotnice. Dirnula me je njegova istrajnost da ostane vjeran sebi. Dirnula me je njegova sposobnost da se bez šaka i bez nekog posebnog objašnjenja čvrsto drži za grivu svog ubjeđenja. On je bio spreman da pati više nego što zaslužuje, bio je spreman da ispašta zbog svoje nespretnosti i krutih prstiju koji nisu mogli da sviraju. Bio je spreman na najgore, potpuno riješen da na svoj tihi način bude žrtva vlastitog sna, ali nije htio ili jednostavno nije mogao da se odrekne sposobnosti da sanja, makar i na svoju štetu. A onoj hobotnici za šankom sa pet ili deset ljepljivih pipaka to nikako nije bilo jasno. Za njih je takva tvrdoglavost bila neoprostiv grijeh,

moralno posrtanje, slabost duha, veliki kašalj u malom mozgu i ko zna šta sve još.

Gradom je vijugala krezava svjetlost polupanih ulični svjetiljki. Topao povjetarac zavlačio se u procjepe između betonskih grobnica u kojima su bezbrižno spavala stada marljivih trudoljubaca i njihovi kućni insekti. Tišina se klatila nad krovovima strogo kao pendrek i samo se čulo homofonično disanje onih koji će u svitanje još jednom zadovoljno umrijeti za parče neprekinutog hrkanja. Niko od njih neće znati za sudbonosni okršaj za šankom, koji je u mojim očima poprimao epski karakter. Sijedi harmonikaš je i dalje stajao na istom mjestu svog sna, na samom ulazu u taj raskošni čardak, koji je ubrzano disao, rastao i spremao se da primi u sebe hobotnicu isječenu na kolutiće. A grupa dobronamjernih urazmuljivača je polako gubila strpljenje. Skakutali su zajapureni i crveni, propinjali se na prste, tiho režali, odmahivali ljutito rogovima, škljocali prijeteći očnjacima i zalivali sve to ukislim vinom.

Meni je dugo te večeri u stomaku poigravala igla. Postajala je sve življa što sam

duže gledao u pravcu šanka. U jednom trenutku jedan od „elitnih“, izgubivši potpuno strpljenje, zgrabio je harmoniku, ljutito je tresnuo sakatom harmonikašu o grudi i dreknuo: „E, pa sviraj onda, nerazumni magarče! Ajde zasviraj, pa ćeš vidjeti da smo mi u pravu. Šâka nema i tačka.“ Tada je moja igla skočila iz stomaka u grudi i ja sam naglo ustao. Da stvar bude još gora, kad sam prišao kafanskom bojnom polju, vidio sam da je taj gnjevni dušebrižnik jedan od onih što je Figaru nadjenio moje ime. Šta sam ja u tom trenutku učinio iznenadilo je mene isto koliko i njih, mene možda čak i više. A ja sam se, moram priznati, osjećao čudno, kao u nekom svjesnom transu. Znao sam šta radim, mada mi se na momente činilo kao da to sve posmatram iz svog šišmišnjaka. Ja sam se tada, prišaviši grupici, okomio pravo na masnog debeljka, pljesnuo ga odstraga po ćeli, istina ne naročito jako, i dok se on zabezeknuto okrenuo, ja sam podigao harmoniku s poda. Prije nego što je uspio reagovati, rastegnulo sam harmoniku, nabio sredinu na njegov baburasti nos i stisnuo sve snage. Harmonika je proizvela neobično kreštav i

prodoran zvuk, koji se razlijevao kafanom i nakon toga nastupio je opšti tajac. Šok na njihovim licima bio je više nego vidan. Mene je začudilo što on nije zajaukao, barem ne odmah. Mislim da je njegova zapanjenost, jednostavno, nadjačala bol. Pomislio sam zlobno, negdje na sredini tog sveopšteg muka, da je on, baratajući ograničenim brojem mogućnosti, zasigurno bio nespreman za jednu ovakvu i to ga je potpuno zbunilo. Još nekoliko misli mi je prosto planulo pred očima, od kojih neke nisu imale neposrednu vezu sa čitavom tom situacijom. Na primjer, pomislio sam da bi se takav kreštav ton mogao iskoristiti u mojoj nedovršenoj simfoniji, možda na samom početku, kao uvod. Pomislio sam i da ću morati odgoditi svoj rastanak ili ga možda ubrzati. Takođe sam primijetio da jedan iz elite ima kraću nogu, a da drugi nosi mrežaste dokoljenke. Učinilo mi se i da sam vidio Figara kao izviruje iza naslaganih gajbi u uglu kraj vrata i preplašeno gleda u mene. Ta mačketina je vjerovatno prestravljena brutalnošću mog postupka strugnula iz moje glave. Možda zauvijek. Tišina je trajala sve vrijeme dok sam

držao priklješten njegov nos i gledao ga pravo u ukočene oči. Onda sam popustio. Harmonika je odsvirala onaj kreštavi glisando unazad i iz zgnječene hrsakvice navrla je krv. Tek tada je zajaukao, to jest, zacvilio. Sveopšta zbunjenost nije popuštala, barem ne u tim prvim trenucima. Čule su se meki udarci krvi o pod. A onda je neko od njih progovorio i upitao me šta ja to radim. Osmjehnuo sam se kriveći usne u nevjerici i preziru. Ja sam, zapravo, njegov nos oslobodio stiska tek kada me je neko od ostalih gostiju opomenuo da ga držim prignječenog već sedam dana. Drugi su ga pak ispravili, tvrdeći da je gnječenje nosa trajalo već mjesec dana. U svakom slučaju, opomenuli su me da ako nastavim, onda će to biti teško krivično djelo. Tek tada sam spustio harmoniku, pomislivši s nelagodnošću na gazdaricu i njenu mističnu smrt. Meni se nije činilo da je to trajalo tako dugo, ali iskreno nisam ni mario.

Ono što je, međutim, bilo zanimljivo je razgovor koji se poveo u tim dugim trenucima. Započeo je, kao što već rekoh, onim glupim i neumjesnim pitanjem „šta ja to radim“. Bolje

pitanje se nije ni moglo očekivati od takvog jednog uštogljenog bezmozgovica, ali u tom trenutku to nije bilo ni bitno. Ja sam privukao njihovu pažnju i to me je prosto osokolilo. Ja sam se razmahao, slično kao onda kad sam održao predavanje o krivici. Započeo sam svečanim tonom, što možda nije bilo baš prikladno u toj napetoj situaciji.

- A šta vi mislite da ja radim? Ja pokušavam da vam skrenem pažnju, da vam ukažem na neke temeljne propuste u vašem načinu razmišljanja, da vam ukažem na suženost u vašim pogledima.

Izgovorio sam to bez uzbuđenja, što je na mene ostavilo pomalo nestvaran utisak. Činilo se da se igla najednom umirila. Da li zbog zbunjenosti ili iz navike, ni oni nisu govorili uzbuđeno. Nakon kraće stanke, jedan od njih progovorio je izražajnim nazalnim glasom.

- A, tako? Propusti u našem razmišljanju. Ma nemojte! A šta smo mi to propustili? Pa zar vi ne vidite da je čovjek sakat i pritom je ili lud ili bolesno tvrdoglav? Zar vi mislite da treba da ga ostavimo u takvom stanju

samoobmane? Mi smo mu dužni pomoći. Vi ste mu takođe dužni pomoći!

- Zar ne vidite da taj jadnik živi izvan granica vaših zabluda, iza granica vašeg razmišljanja? Da li vi uopšte išta vidite? Kako mu to vi hoćete pomoći? Hoćete možda da ga osakatite i u duši i u glavi. Zar ne vidite da je on tako nedokučivo daleko izvan vaših ljušturica u kojima čuvate komadiće stvarnosti kao da su muzejski eksponati. On radi ono što može i što umije. Njemu je jednom pobjegao san i odnio sa sobom bolju polovinu srca, ali on nije klonuo niti se predao razumu. On je osjetio da je nakon toga bio beskrajno razvučen, da je bio na krajevima koji se nisu mogli spojiti običnim gledanjem u jednu tačku ili iz jedne tačke. On se nije prepao, gospodo. Ne, on je pokušao šakama, kojih više nema, da otvori kapije kroz koje se taj san odmetnik djenuo i krenuo je za njim. A to je upravo ono što vi niti umijete niti shvatate. Vi ne shvatate da je on kadar živjeti u svijetu gdje se može svirati bez šaka, pjevati bez grla, disati bez pluća, jer je svijet dovoljno veliki i dovoljno dobar da sve to u sebe primi samo ako je čovjek

kadar da sanja i da ne pita kako i zašto. U njegovom svijetu ima mjesta čak i za vaš razum, za tu vašu omču na kojoj se neprestano klate vaše urazumljene glavurde, ali vi to ne vidite.

Gledao sam ih pravo u oči. Ponadao sam se za trenutak da sam ih dokučio. Oni su nijemo gledali u mene, potom u harmonikaševe patrijke, pa u debeljkov nos, pa ponovo u mene.

- To hoću da vam kažem, to i on hoće da vam kaže, ali vama je to teško reći, teško je to...Meni je trebao dinamit, gospodo, da vas trgnem, da vas malo razdrmam. Razumijete? Zato ovaj nos, mada ja nisam mislio.....

- A, tako! - povikaše uglas.

- Vi mislite da nasilje vodi ka prosvjetljenju? - upitao je onaj u mrežastim dokoljenkama, izvijajući pritom značajno obrve.

To pitanje me je zateklo, u stvari šokiralo me svojom rožnatom tvrdoćom i upornošću. Razmišljao sam, možda i predugo. Ja nisam prosvjetljavao, nisam podučavao niti iscertavao putokaze. U mojim rukama nije nikada gorjela luča, niti je sjalo žezlo nekog uzvišenijeg reda, još manje se kroz bezbojnu opnu moje

spoljašnjosti moglo nazreti obećanje srećnijeg, lakšeg i bezbolnijeg tumananja. Ja sam, prosto, burno reagovao u tom trenutku. Htio sam, zapravo, samo da srušim njihov zid, da prekinem njihovo stanje hipnoze, njihov delirijum učevnjaštva. A možda nisam tačno znao ni šta sam htio. U svakom slučaju, taj lukavi neotesanko htio je sad da me navuče na tanak led hvatajući se za moje pominjanje njihovih pogleda i propusta. Zapinjao je svoja intelektualistička gvožđa u koja sam ja trebao da se uhvatim kao stari olinjali vuk.

- Pa, da znate da u nekim slučajevima i u određenim okolnostima možda...jer, zapravo,...kako se uzme, to jeste, zavisi...hm....šta podrazumijevate pod nasiljem ili...kako već....

Ja sam odjedanput počeo zamuckiviti, a na njegovom licu rađao se likujući smiješak. To me je žacnulo. Igla u stomaku ponovo je proradila.

- Nema tu šta puno da se podrazumijeva. Vi ste čovjeku prignječili nos, vjerovatno ste ga i slomili. Potekla je krv, tu je i faktor zastrašivanja, intencija nanošenja bola, a to

je sve nasilje. Zar ne? A sve to, kažete, zbog propusta. Zar ne?

„Zare ne“ je bilo upućeno ostalim pipcima hobotnice, čiju sam ljigavu blizinu sad osjećao na svojoj koži. On je progovorio iz svoje sigurnosti, iz nepobitnih činjenica. Ponovo sam razmišljao predugo. On je to iskoristio i nastavio.

- Vi ne možete tek tako prosipati silu. To ne ide, gospodine. U današnje vrijeme takve stvari se ne rade. Današnji čovjek poznaje red i zakon, pravila ponašanja. Čovjek danas ne može tek tako sebi da dopusti divljaštvo, barem ako želi da bude čovjek. Možda i postoje propusti u shvatanjima. Nije isključeno da neko krivo shvata stvari, ali to ne znači da...

Mlio je jednoličnim unjkavim glasom, koji bi uspavao i bika u koridi. Ja sam ga vrlo brzo izgubio i njegov govor pretvorio se u brujanje miješalice za beton, od kojeg bi čitav ljudski metež planete dobio neizlječivu narkolepsiju^{viii} kad bi ga čuo. Ali negdje na sredini te hipnotične litanije meni se za uho zakačilo ono njegovo „današnji čovjek“. Osjećao sam da je tu bila srž njegovog učevnjaštva,

kamen temeljac njegove neugrozive sigurnosti. Osjećao sam da on čvrsto vjeruje da su današnjost i čovječstvo spojeni baš u trenutku kada je on, samoproklamovani narodni tribun, odvažno zakoračio na pozornicu istorije, udarajući u talambase svoje mudrosti. Taj uobraženi epigon bio je ubijeđen da stoji na empireju znanja i da se to moglo desiti samo danas, u današnje vrijeme, i to baš njemu. Sa te vrtoglave visine on je tvrdio da se istine i zablude, tvrdnje i teorije ne mogu silom uspostaviti, i da postoji način na koji se diskutuje, način na koji saznanje postaje to što jeste jer je taj način sticanja znanja dio samog spoznajnog procesa i samim tim nerazlučiv od njega. Trubio je kako sve što vrijedi čini dio uspostavljenog reda i ništa nije moglo ići mimo ili preko reda. Baš kad je zahuktalo dodavao da je to takođe bio nužni dio oblagorođivanja ljudskog duha, pogonski točkić razvoja, prosperiteta i svih srodnih oblika opšteljudskog usrećiteljstva, što je u osnovi bio prevashodni cilj kretanja čovječanstva i istorije, ja sam ga prekinuo.

- Slušajte, vi današnji čovječe, vi današnji tupane – sad se već mogla osjetiti uzbuđenost u mom glasu. - Vi se previše uzdate u tog vašeg današnjeg čovjeka i to njegovo vrijeme, u njegovo historijsko prebivalište koje ste rđavim čavlima zakucali za svoju ulicu, za svoje dvorište, u svakom slučaju za svoje prkno. A taj vaš današnji čovjek je sva muka tih vaših zabluda. On je izvor vaše sljepoće. Da, taj vaš današnji šonjo je kamen temeljac svih vaših veleljepnih zdanja uma, a ja ću vam reći nešto o njemu. Reći ću vam zato što ta vaša igra tobožnje svetosti, taj vaš odvratni bigotizam počiva na leđima tog grbavca. Znae, vi istinolovci ste u suštini kao političari. Za vas istina nije ništa više nego vlast koju osvajate, baš kao što je vlast za političare istina u koju vjeruju. Zato, dobro slušajte, uvažena gospodo, šta ću vam reći o današnjem čovjeku. Kad on, čovjek današnjice, utone u svoj san od hladnog znoja, on sanja većeg od sebe, boljeg od sebe, a taj veći i bolji, taj najjači u njegovom košmarnom snoviđenju, iz nekog samo njemu razumljivog razloga, postoji samo da bi volio baš njega,

usplahirenog spavača. Zato on mrzi jutro jer mu ono gasi i posljednju iluziju o velikom podvižniku, čiji jedini zadatak je da brine i tješi njega, današnjeg čovjeka, budnog spavača. Zbog toga on može da mrzi od jutra do noći, da mrzi sve one ledene trenutke napuštenosti u kojima se „veliki“ ne odaziva. Zato je taj vaš „današnji“ tako ljut i kivan, zato je zao. Zbog toga on danju smišlja osvetu „velikom“, spravljavajući svoje istine koje poslije čuva u kavezima i sefovima. Istine koje njega čuvaju od studeni i zebnje u besanim vjekovima. Privremene istine za koje zna da su najbolje od najgorih jer ih je sam smučkao po svom ukusu, po plebejskom ukusu. Iz svog izlisanog kazana punog prekuvanih istina on grabi mršave porcije i udjeljuje ih svjetini. A svjetina radosno kliče jer je zebnja odgođena. To je vaša istinolovačka istina, vaša vlast nad svjetinom i premda u nju stvarno i ne vjerujete, vi je često volite više od bilo koje druge. A kroz uzane pukotine vašeg srca uvlači se sumnja i vi noću rovate po prašnjavim knjigama i izbljedelim zapisima. Vi rovite po grobljima u kojima je sahranjeno vrijeme osumnjičeno za

bolju sreću ili istinitiju istinu. U tim burnim noćim očajničkog traganja vaš današnji čovjek se promeće u vandala. Da, gospodo, današnji čovjek je vandal. On je vandal iz oćavanja. On otkopava grobove traćeci u kojem je sahranjen njegov bog, velikan iz njegovih zećijih snova. On je vandal nad vlastitim duhom, jedan obićan moralni balonćić od helijuma, koji se lako uzdiže u povoljnim vremenskim uslovima. Taj vaš ušljivko je uzaludno traćio većeg od sebe u svojoj odnjegovanoj, purpurnoj koćici. Sad samo traći krilo u koje bi da se sakrije i ušuška. Pa, obratite samo paćnju na današnje ćuvare grobalja. Prijeki su i strogi, podsmješljivi i oholi. Oćigledno ne ćuvaju ništa sveto. Laćem, gospodo, oni su zapravo bljutavo blagi. Njihov podsmijeh je pokroviteljski blagodaran. Oni se pretvaraju da se iza tog dobronamjernog smiješka krije neka sveta i uzvišen tajna, a u stvari krije se red krnjavih zubina. Oni su naućili da ne vjeruju ni u šta, zato se tako olako smiju. Oni su ćudotvorci, magovi govorenja, mitotvorci. Odaje ih, mećutim, upravo njihov smiješak, jer ne mogu da vjeruju ni u vlastite mitove.

Zastao sam i pogledao ih. Oni su budno pazili i slušali. Način na koji sam govorio očito je bio po njihovoj mjeri i njihovom ukusu. Više su marili za način na koji se govori nego na sadržaj, a ja sam nepokolebljivo nastavio.

- A kada je taj vaš današnji čovjek iskren ili barem djelimično istinit, on je onda umoran. Umoran je od traženja. I ne samo to. On je isto tako zasićen od jalovog i prenapornog razmišljanja. U tim rijetkim trenucima kada je sebi ravan, njemu se gade svi oni trikovi za potkradanje vremena na koje je prije tako rado nasjedao. On zna da sve to važe nekoliko hiljada tona iznad dozvoljene nosivosti mostića koji ga vodi preko pukotina njegovog zgrčenog srca. Današnji čovjek je hronično prestrašen. On se plaši i ogledala jer nikad nije siguran da li u njemu vidi sebe ili nekog drugog. Psuje ljutito na one što su spasenje zakopali pod zemlju. Previsoko je do neba, a hladno mu je pod ilovačom. Ostaje mu da puže po zemlji, ali tu je već odavno užasna gužva. Ali on je strpljiv. On zna i poštuje red. Njegovo srce kuca prema unaprijed određenim pravilima i on vjeruje, u

mraku svog razbuđenog košmara, da tih otkucaja ima tačno određen broj. On čeka, jer čekanje je vrlina, svečano odijelo današnjice, uniforma njegove purgerske ličnosti i gest kojim se ponosi, gest kojim je zavrijedio svoj ugled. Čitav njegov život je prenatrpana čekaonica. To je jedino u šta on još vjeruje, jer svi oko njega čekaju. On je odavno zaboravio zbog čega je stao u red, ali to više nije ni bitno. Za njega je bitno da on u toj čekaonici, s pravedničkim osjećanjem u grudima, konzumira svoju konzerviranu slobodu, slobodu kretanja u zatvorenom prostoru uma.

Jedan od pipaka se nakašljao u namjeri da me prekine. Ja sam stao jer uostalom i nisam imao više šta da kažem. Ja nisam htio ni ovoliko da kažem, ali sad je bilo gotovo. Današnji čovjek je ležao na podu sasječen na komade, bez udova, bez glave i bez ikakvog sadržaja, osim nekoliko kapljica krvi koje su padale sa zgnječenog nosa.

- To što vi tvrdite, to donekle razumijem, ali moram vam reći da se ne slažem sa vama. To je, jednostavno, pogrešno i vi ne činite uslugu ni sebi ni drugima tvrdeći tako

kategorično takve besmislice. Strah, hrabrost, čekaonica, pa to...to nema veze ni sa čim, kamoli sa stvarnošću. Vi rastežete stvarnost kao da je ona neko tijesto. Kakvi snovi, kakve šake, ma dajte molim vas. Vi imate čudan način posmatranja, vi imate, ...vi ste u suštini veoma nezadovoljni nečim, samim sobom, drznuo bih se pretpostaviti. Malo samokritičnosti je svakako poželjno, ali vi ste otišli predaleko. Vi ste cinik, bolesni cinik. Vi bolujete od nezadovoljstva, to plamti u vama, a umjesto da se urazumite, vi se liječite cinizmom. Vi ne vjerujete ni u jedan kamenčić na ovom svijetu makar vam on i glavu razlupao, ali vjerujete u tamo neke rastezljive svjetove. To je potpuno nerazumno, potpuno suludo. A ta vaša naslada u potkopavanju utvrđenih saznanja, e to je već pakost, gospodine, to je u najmanju ruku vrlo neumjesno. To je zloća. Vi ste zli jer ste bolesni ili ste se razboljeli od te vaše zloće i pakosti. Vi ne vjerujete u dobrotu. Vi samo u tim vašim preuveličavanjima vidite istinitost, a tako ne stoji sa...

- Ništa ja ne vidim - prekinuh bez prethodnog nakašljavanja. - Baš ništa što je precizno odmjereno, uspostavljeno, utvrđeno i tako dalje. Ja vidim samo tamo gdje je sve ogromno, sve nepojmljivo veliko i rastegnuto, upravo preuveličano. Ja samo tamo mogu da gledam, samo tamo mogu da dišem. I baš zato što sam tamo, u toj nepreglednoj čistoti haosa i protivrječja, upravo zato ja u istinu ne gledam teleskopom kao u nešto nedokučivo daleko, što se može samo nagađati. Ja koračam ispred nje, u njenom preuveličanom i beskrajnom prostoru. Ona ide za mnom. Mi se šetkamo po stazom kolosa držeći se za ruke.

- Pa to je još gore! To je megalomanija. Vi ste poremećeni. Uostalom, kako objašnjavate činjenicu da živite danas, baš evo sad dok diskutujemo.

Osmjehnuo sam se unutrašnjom stranom osmijeha, diskretno, samo za sebe. On je mislio da mi diskutujemo, da *JA* diskutujem. Pustio sam ga da nastavi ne otkrivajući moj unutrašnji smiješak.

- I vi ste današnji čovjek. Vi pripadate ovom vremenu, današnjem vremenu baš kao i svi mi ostali. Koliko god se vi trudili, vi ste tu, upravo sad. Vaše odbijanje i negiranje ne mogu tu ništa promijeniti. I vi ste u toj vašoj čekaonici. Kako, uostalom, objašnjavate činjenicu da mi ovako majušni, kako se volite izraziti, možemo da vidimo vas tako velikog, tako preuveličanog? Objasnite, moliću lijepo, nama običnim, sitnim umovima! Ja ću vam reći. Zato što ste vi tu, baš kao i mi. Možete se jediti, možete se zlorado smijati drugima i sebi, ali vi ste tu. Kad se probudite iz tih vaših snova i šašavih maštanja, vi ćete se probuditi u istom svijetu u kojem smo i mi. Baš tako. Možda baš ovdje u kafani. Vi ćete se sebi smijati, vi ćete možda biti malčice mrzovoljni jer vam se prekinuo ugodan san, ali vama će biti jasno, baš kao i svima nama, da je ovo jedini svijet, jedan jedini i mi u njemu. I zapamtite, druškane, biće vam drago kad se jednog dana urazumite.

Htio sam mu reći da ja nisam tu. Da već odavno nisam nigdje posebno. Ja sam bio oslobođen obaveze da budem negdje, da imam

svoje mjesto. Ja sam bio oblačak na nebu zastrtom samo nagovještajima i sad sam se zadesio tu samo zbog drijemeža, zbog odgođenog rastanka, a nikako da budem s njim u istom vremenu, u današnjem vremenu. Htio sam mu reći da sam već odavno bio vječni, a ne današnji čovjek, čovjek prostora, a ne čovjek mjesta. Ali nisam mu rekao. Moja dobra volja se držala hladno i na odstojanju, podalje od šanka i od hobotnice, od nosa i harmonike. Ja nisam bio dovoljno dobar da objašnjavam. Nisam vjerovao da bi on išta od toga shvatio. Nisam bio siguran da sam ja išta od toga shvatao. Pomislio sam da je možda bio u pravu, ali moja iskrenost ili barem moja sujeta ne bi mi ni dopustili da to priznam. Ja sam, doduše, bio siguran u jednu stvar, a to je da nisam razuman. To je bilo više nego jasno. Zbog toga sam bio ponosan na sebe. Po tome sam se najviše razlikovao od današnjeg čovjeka, od čovjeka-pipka. Znao sam da je njemu razum predstavljao vrlinu nad vrlinama. To bih mu rado priznao i znam da bi on bio ganut do suza, da bi odskočio kao mjehurić sapunice napunjen omamljujućim plinom. On bi me možda i

poljubio zbog tog priznanja, platio piće i zaboravio smrskanu hrskavicu. A ja sam duboko u sebi vjerovao da je razum suptilna laž. Vjerovao sam da je to vjerovatno najelegantniji kostim koji je „današnji“ nosio i kojim se razmetao, hvalisao, u kojem je spavao, kupao se, nosio umjesto perike, omotavao oko ozebljih nogu, kostim kojim je bila obložena njegova wc-šolja, njegov posmrtni odar i ko zna šta sve još. Taj kostim je bio skrojen po posljednjoj modi ništavne taštine, a ja, iako nisam bio ništa manje tašt nego oni, mrzio sam modu i sve što se moglo zaustaviti i istrošiti u današnjici. Osim toga, taj obični smutljivac je imao zadatak da prikriva i začepnja praznine. Pa bilo je dovoljno samo ovlaš baciti pogled na taj uskomešani pernati vašar da se vidi da su danas najrazumniji bili ponosni mužjaci. Žene su sačuvale ono malo potrebnog poštenja i strahovale su javno u svojim strahovima, bez pritvornosti, bez kajanja, bez srama. Nisu od strahova načinile patološki unakaženu spodobu nazvanu razum. Žena je od straha čak načinila ukras svoje ženstvenosti. To je bio njen šarm, njena seksepilnost i tako je postala

više žena nego što bi bila da se prestala bojati. Zbog toga je bila privlačna onim koji se osjećaju ugroženi tuđom hrabrošću, a takvih je danas bilo mnogo. Ona je mogla jeftino kupiti svakog od tih patetičnih mužjaka samo ako bi se malo sagnula i pretvarala se da se više boji, da je manje hrabra, manje razumna. A muškarci su postali razumni. Ti bekutasti šovinisti su se samo urazumli i ništa više, a to je već bilo previše, prerazumno.

Stojeći tako odsutno u toj svojoj predugoj zamišljenosti, ja sam u stvari poželio da im kažem kako hrabrost i rs nemaju nikakve bliske rodbinske veze sa današnjim čovjekom. Krv se jednostavno razvodnila vremenom. Čak je malo i promijenila boju. Hrabrost je postala atavizam. Nešto posve demode, prevaziđeno praznovjerje, koje je bilo u modi kad su ljudi naivno vjerovali da svijetom gospodare junaci i ljudoliki bogovi. Nešto od toga je ostalo, možda kakva omeđina, kakav raspadnut leš sa nekoliko prhkih vlasi ili u najboljem slučaju neki krnjav kip. Tim uresom muškosti trgovalo se još samo po staretinarnicama. A sve je počelo kad je u čovjeku uvela strast i na njenom mjestu

postavljena šlifovana, sjajna aluminijska rešetka razuma. Tada je nastupio totalni pomor ljudskosti. U tom molohu duha prinesene su najsvetije žrtve jedne veličanstvene ere. Jednim potezom sa lica zemlje zbrisani su poštenje, čestitost, iskrenost i ko zna šta sve još. Pomišljao sam mnogo puta da je ziaista bilo čudesno biti urazumljen. Toliko toga jedna bespolna, metalna vrlina može da zamijeni. Zaključio sam, danas je, nesumnjivo, vrijeme transvestita. Takvi najbolje uspijevaju u feminiziranim kulturama u kojima vlada razum.

Ali ništa od toga nisam rekao, ili možda ipak jesam na neki nijemi način, nemuštim jezikom. Možda. Kako god, bio sam siguran da su oni to znali. Možda je to bila harmonika, možda šetač ili ono nevjerno lice, koje je nekad bilo mučaljiva spodoba ispod stepeništa. U svakom slučaju, ja sam bio zadovoljan, još zadovoljniji nakon moje rječite ćutnje. Taj osjećaj zadovoljstva naveo me je da razmislim o zadovoljstvu današnjeg čovjeka i sjećam se da sam se zapitao kako uistinu razmišlja samozadovoljan čovjek današnjeg

vremena. Zapravo, ja sam se u iznenadnom napadu istinitosti zapitao da li sam stvarno zadovoljan. Da li sam zadovoljan kao današnji čovjek ili sam prosto zadovoljan do krajnjih granica zadovoljstva? Da li uopšte želim biti zadovoljan? Činilo mi se da sam to pitanje postavio naglas. Barem se to moglo vidjeti po upitnim pogledima koje su ponovo uperili u mene. Ovaj put sam se nakašljao prije nego počeh.

- Ja se, zapravo, gospodo, pitam kako se uistinu osjeća zadovoljan čovjek današnjice. Da li je oguglao na žuljeve zadobijene živeći u tijesnom prostoru svoje lažne skromnosti? Da li se izliječio melemom rezigniranosti? Ili je on možda zatupljeni, blazirani cinik? Ja bih, eto vidite, rekao da je ovo posljednje nemoguće. Iskren cinizam traži posebnu snagu, a ona je danas mahom nepotrebna. Danas je dovoljno izgovoriti kao bajalicu nekoliko riječi samopohvale, pretvarati se da je to izrekao neko drugi jer ga je najednom spopao nekontrolisni izliv iskrenosti i čitava stvar sa zadovoljstvom je bila riješena. Uz to, bitno je dosljedno ispoštovati

moto da sve što prijeti taštini nije neophodno znati. Znati više od onoga što sujeta može da proguta je anatema znanja. Baš tako, gospodo, anatema. Današnji čovjek s podsmijehom gleda na bajke, a duboko je uvjeren da je začarani dvorac. U tu neosvojivu utvrdu ne može da prodre ništa što bi otuđilo ili umanjilo njegovu ljepotu. On teško oprašta ljepotu drugome i surevnjivost je poraz koji mu najteže pada jer je tad namamljen izvan svojih zidina. Čim napusti te zidine, on je obična šnicla srevirana na nečijem tanjiru, on je golišava lutka u izlogu, smiješan, sramežljiv, napola pečen i nezadovoljan. Zato on nerado napušta dvorac. To vam je najjednostavniji recept za zadovoljstvo.

Oni su izgledali zabrinuto. Čak je i obogaljeni harmonikaš gledao otužno u mene, kao da nije bio siguran da sam ja na njegovoj strani. Mislim da je i krv zakratko prestala da kaplje iz polupanog nosa devetokrake hobotnice. Zato sam prestao da govorim. Barem nisam govorio glasno.

A da pomenem da je čitava ta scena zadobila još nekoliko detalja. Oni, doduše, nisu

imali neku presudnu ulogu, ali u svakom slučaju zavređuju da budu pomenuti. Da li zbog dokonog kafanskog života ili zbog dosade od koje je već godinama patio naš mali grad, incident što se odigrao za šankom privukao je pažnju ostalih gostiju. Jedan od njih nije izdržao i čak se osjetio pozvan da se umiješa. Čovječuljak srednjih godina u crnom plišanom odijelu načinio je nekoliko uštogljenih koračaja i stao pored mene, ali nije davao do znanja da ta fizička blizina simbolizuje alijansu. Imao je nešto teatralno sporo u pokretu ruke kojom je popipao svoje brkove i ja sam potrošio čitavu minutu gledajući taj uvodni ritual.

- Ja ne bih da se miješam - rekao je miješajući se - ali nisam mogao da izdržim slušajući vašu raspravu. Vidite, i ja sam često razmišljao o zadovoljstvu, o ljudima i načinu na koji su zadovoljni, obimu u kojem su zadovoljni i tako dalje. Razmišljao sam takođe o stvarima koje ljude čine zadovoljnim. Ne mislim o stvarima kao stvarima, kao na primjer o predmetima, već o stvarima uopšte. Tako razmišljajući došao sam do nekih saznanja za

koja mogu sa zavidnom sigurnošću tvrditi da su prilično pouzdana. Eto, vidite na primjer, težiti ka zadovoljstvu je težiti ka jednom kratkotrajnom stanju koje se zasniva na podudarnosti dviju predstava. Međutim, tu se olako previđa jedna bitna stvar, a to je da zadovoljstvo nije starije od sreće. Čovjek teži ka sreći i zadovoljan je onda kad je srećan, dakle kad je...

Njega je grubo prekinula jedna žena koja je direktno s ulaznih vrata prišla našem okruženju. Ne skidajući svoj kaput, zagrmjela je muškim glasom kako sreća nije starija od zadovoljstva. Zadovoljstvo je starije jer je bliže čovjeku i samim tim pitomije. Čovjek određuje i ono što mu čini zadovoljstvo i omjer u kojem učestvuje u tako definisanom zadovoljstvu, a sreća je, kako je kategorički tvrdila, nešto što je uvijek izvan. Ona je u nekim dalekim, često izmišljenim zemljama. Ona raste na drvetu, često na najtanjim granama i da bi je čovjek dokučio, mora rizikovati glavu ili da posiječe svoje drvo sreće. Sreća je, zaključila je, najčešće udijeljena i slučajna, a ponekad čak i nametnuta. Kao primjer

navela je svog muža, koji je veći dio svog života bio slijep, ali uprkos činjenici što ga je to onesrećilo, on je mogao biti zadovoljan u stvarima koje su mu bile bliske, koje nisu rasle na drvetu. Na njeno zaprepašćenje i vidnu šokiranost, njen muž se uopšte nije slagao s njom i rekao je čak da su i jedna i druga stvar iluzorne i nestvarne. On je rekao da nikada nije imao zadovoljstvo da vidi sreću, pa stoga smatra da ni jedno od njih ne postoji. Ona ga je oštro opomenula da se ne miješa, odnosno, da joj ne protivriječi, a on je na to odbrusio da to samo potvrđuje njegovo mišljenje o iluzornosti sreće i zadovoljstva. Hobotnica je odmahнула glavom, ne dajući za pravo nijednom supružniku, na što se čovječuljak tromih kretnji kiselo nasmijao i još jednom pogladio svoje brkove. Na momente su svi govorili uglas, otpuhivali ljutito kroz nos, jedili se. Kakofoniju je prekinuo jauk debeljka sa smrskanim nosom, što je navelo jednog od pipaka da uzvikne kako smo mi svi skrenuli sa glavne teme rasprave, a to je bila suština, odnosno metafizička rastezljivost stvarnosti. Pokazivao je važno na lokvicu krvi i insistirao da

se metafizički utvrdi narav tog kruora^{ix} i čitavog nasilničkog čina. Stvarnost je za tog gnoma bio nos i ništa više.

- Nos, nos, gospodo! Sve je ovo tako prosto i jednostavno. U srži svega ovoga je jedan razbijeni nos, jedna nedužna žrtva nasilja. Šaka već odavno nema, a sada nema ni nosa. I jedno i drugo su predati ništavilu, što je prosta metafizička tvrdnja od krvi i mesa. Eto, to je to i nema tu nikakvih granica i imaginarnosti, nikakvih nebuloznih naklapanja o snovima, o rastezljivosti i šta ti ja znam. Šake su sve kazale, baš kao i nos.

Drugi pipak je ponavljao kao papagaj plačnim glasom: „Potpuno nerazumno, potpuno nerazumno! Potpuno mesnato i stvarno, a tako prosto! Potpuno prosto!“

Od tih povika je čak i harmonikaš za trenutak prestao da jeca i svi su pogledali u mene. Mene je prenuo taj njihov udruženi pogled porotnika, ali me nije uznemirio. Htio sam da odgovorim, ali kako mi se nije žurilo, prvo sam još jednom razgledao čitavu unutrašnjost kafane. Novopečeni mladenci bili su na umoru, a napola

pojedeni otrovna čorba se još pušila. Grobar je čvrsto spavao. Žene plesačice ležale su umorno. Nisu više imale ni garderobe ni sisa. Ispred njih je bila samo lokva tamnog urina. Jedan od grmalja pokušavao je da udavi drugog u toj plitkoj tamnožutoj barici. Ljubavnici s poda grizli su daske i osvrtni se bojažljivo da li ih gleda Tonka. Pop je koristio pometnju i krišom ispijao moje pivo.

Vraćajući pogled na gomilu za šankom, slegnuo sam ramenima i pogledao ih tupo. Međutim, unutrašnjost mog probuđenog vulkana još nije bila istrošena i moja ćutnja je još jednom nastavljala tamo gdje je onaj malopredašnji monolog stao. Ja sam još mislio o zadovoljstvu. Pomislio da možda postoji i druga vrsta samozadovoljnika. Zapravo, sjetio sam se jednog bankarskog činovnika kojeg sam poznao nekada davno i koji je često raspravljao o zadovoljstvu. Raspravljao je glasno i najčešće sâm jer, kako je tvrdio, sve što čovjek ima da raspravi o zadovoljstvu, to mora sam sa sobom da obavi. Tako sam ga sretao u tim njegovim vatrenim diskusijama na opustjelim

peronima, po javnim klozetima, na otkazanim poslovnim sastancima, a pričalo se čak da je ponekad prekidao rasplamsali ljubavni čin kako bi raspravio i razjasnio suštinu zadovoljstva. Sjećam se da je tvrdio kako je u toj svojoj nauci o zadovoljstvima izradio neku vrstu skale na kojoj je razlikovao pojedinačne stepene zadovoljstva. Pretpostavio je da tih stepeni ima šest ili sedam, ali i da je moguće da ih ima mnogo više, možda čak i četrdeset. Međutim, precizno je razlikovao samo prva dva, dok je na trećem tek započinjao da radi. Prvi stepen nazvao je prostački ili primitivni i smatrao je da je na tom stepenu bila većina zadovoljnih ljudi. Da bi se dostigao taj stepen, bilo je dovoljno izbjegavati štetna saznanja i laskati sebi svakodnevno. Ali on je bio ambiciozna duša i nije se mogao zadovoljiti prvim stepenom. Zato je uznapredovao ka drugom. Gledano s drugog nivoa, on je tvrdio da je prvi stepen zadovoljstva (pjevanje hvalospjeva vlastitoj taštini) krajnje neumjesan ili čak način da se čovjek javno izblamira. To je bila potkožna upala brižljivo odnjegovane etikecije, koja se morala liječiti. Dakle, drugi stepen je zahtijevao

više. Najčešće je to bilo objektivno priznanje veličine, to jest, ljudi drugog stepena zadovoljstva htjeli su da znaju koliko su veliki da bi mogli sa sigurnošću izračunati koliko mogu biti zadovoljni. Međutim, kako je taj bankar sâm otkrio, ispostavilo se da je znati sebe bilo dosta teže nego povjerovati sebi. Sjećam se kako mi je govorio s knedlom u grlu, teškom kao nakovanj, da je za ovo drugo bilo dovoljno malčice vulgarnog samoljublja i stvar je bila riješena začas. Znanje je, pak, bilo kao anagram. Čovjek je morao složiti djeliće na prilično ubjedljiv način, na način koji mu je djelovao često kao jedini mogući i tek tad bi mogao povjerovati u ono što zna. Ali ni to nije jamčilo zadovoljstvo jer je znanje tražilo da bude usklađeno sa drugim znanjima. Da stvar bude još gora, sve je to zahtijevalo iskrenost, poštenje, nepristrasnost, a to se nije moglo doznati niti znati, već se moralo jednostavno imati već na samom početku. Zato su pokušali da taj takozvani treći uslov što više bagatelizuju, kako bi izbjegli da čitava građevina ne posrne zbog pukih slučajnosti, zbog običnog imanja i nemanja. Ali to nije uvijek davalo

željene rezultate jer čitava rabota oko zadovoljstva bila je zamišljena kao nešto što se mora ujedno imati i znati. Sjetih se tad kako mi je jednom prilikom, sjedeći uznemiren i sjetan u pokvarenom trolejbusu, ispričao sljedeće: „Vidiš, prijatelju. Prije nego što bismo znali vlastito zadovoljstvo, moramo znati kako izgleda zadovoljan čovjek i samim time šta treba da saznamo o sebi da bi računica bila po mjeri, to jest, na opšte zadovoljstvo. Međutim, muka je u tome što mi nismo mogli biti saglasni oko toga kako treba da izgleda zadovoljan čovjek jer nikad ne znaš da li će se anagram u tvom slučaju moći sklopiti, a toga smo se svi podjednako plašili. Zato smo često prepravljali i malčice prekrajali dijelove koji se nisu uklapali. Nekad bismo podešavali zadovoljnog čovjeka kako bi pasovao onome što smo znali o sebi, a ponekad bismo podešavali znanje o sebi ne bi li izgledalo da se poklapa sa znanjem o zadovoljnom čovjeku. Često smo zadovoljnom čovjeku mijenjali frizuru, način hoda, boju očiju i akcenat, ubjeđenja, ukuse i slično. Presvlačili smo ga u razna odijela kao lutkicu i onda ga oponašali što

smo bolje mogli. Međutim, kako često ni to nije pomagalo, neki od nas pribjegavali su radikalnom falsifikovanju zadovoljstva. Jednostavno bi asketskom strogošću uklapali sebe u najpopularniju formulu zadovoljstva. Drugi bi pak to osudili kao prevaru, neiskrenost, to jest, sujetu. A zanimljivo je bilo što niko od nas nije htio odustati i vratiti se na prvi oblik zadovoljstva. Postojalo je nepisano pravilo da je takav prostakluk jednom zauvijek bio isključen, tako da ni najbeskrupulozniji falsifikatori nisu mogli da to učine. Vidiš prijatelju, što je bio što mi nismo priznavali sujetu. Mi smo gordo odbijali i najbezazlenije insinuacije da patimo od sujete, dakle, od subjektivno izvitoperene slike o vlastitoj vrijednosti. A to je, iskreno rečeno, meni izgledalo kao još veća sujeta. Da li zbog toga ili zbog nečega drugog, zajedničko za sve nas drugostepene zadovoljnike bilo je da smo patili od nezadovoljstva svojim zadovoljstvom. Zbog toga nas je bilo lako prepoznati. Naša patvorenost bila je očigledna jer smo svoju kusavost gledali do suza ozlojeđenim očima. Nama je, jednostavno, bilo teško da budemo

zadovoljni. Mi smo se na svoje zadovoljstvo morali navići kao na tuđe gaće ili tijesne cipele. Mi smo, prijatelju, bili ni tamo ni ovamo, pravi poluškopljenici. Često nas je opsjedala zavist kao kakva staračka boljka. Zatočeni iza rešetaka podsmješljivog prezira, posmatrali bismo paradni marš hipnotisanih zadovoljnika prvog stepena i zapadali u očaj. Bili smo zavidni, sumnjali smo, posrtali. U trenucima najgoreg kolebanja trudili smo se, krijući naravno jedni od drugih, da proniknemo u tajnu njihovog samozadovoljstva, iako smo ga prethodno već bili ismijali, odbacili i opečatili kao gnusnu krivotvorinu. Mi smo sebi bili uskratili drskost tih prostačkih, neobjektivnih iluzionista i zato smo patili. Patili smo zbog naše iskušeničke uzdržanosti, zbog naše još lažnije skromnosti. Patili smo, doduše, dostojanstveno i bili smo barem zadovoljni zbog toga.“

Prisjećajući se tog ambicioznog činovnika, ja sam se zapravo sjetio da sam i ja bio nekad na tom prokletom drugom stepenu. I mene je opsjedala želja da uz pomoć objektivnog matematičkog proračuna odredim putanju i

zakrivljenost mog zadovoljstva. Mislio sam da ću tako biti spokojan, miran i prvenstveno zadovoljan. Sjetio sam se kako sam patio. Patio sam zbog svog lica, koje nikako nije htjelo da se uklopi u moje jednačine. Ono me je neprestano ostavljalo na cjedilu, na rubu nezadovoljstva koje se crnilo kao rudarsko okno. Sad mi je sve to izgledalo daleko. Moje zadovoljstvo i moje nezadovoljstvo potonuli su zajedno sa jednom od onih olupina koje su prevozile dokon narod od jednog ostrvceta sreće do drugog, od jedne slučajnosti do druge. Nestali su u jednom od mojih prošlih života, vjerovatno u posljednjem od kojeg sam u nasljedstvo dobio samo neiskorišćenu ulaznicu za putujući cirkus koji već odavno nije igrao u našem gradu. Ja sam bio treći stepen na toj nedovršenoj skali zadovoljstva. Ili sam možda bio četrdeset i treći. Svejedno, ja nisam osjećao ništa od toga. Meni je bilo svejedno da li laskam sebi ili to čine drugi umjesto mene. Ja sam bio gluv, nerazuman, udaljen od gomile i neosjetljiv. Ja sam bio šetač, prostor i još mnogo toga zbog čega čovjek nije mogao biti niti zadovoljan niti nezadovoljan. Ja

sam se, jednostavno, kretao previše brzo da bih mogao misliti o zadovoljstvu. Ja nisam imao vremena za to. Ili sam ga imao previše, baš kao i prostora, pa nisam imao razloga da baš sad mislim o zadovoljstvu. Moj život nije zastajkivao da bi odvagao zadovoljstvo, nije se zaustavljao da premjeri pređeni put i da mu se divi. Moj život se nezaustavljivo kretao.

Mada sam samo razmišljao o tome, oni su to sve čuli. Vjerovatno i nisam tako tiho razmišljao, vjerovatno sam to sve izbrbljao, poluglasno ili sam možda čak i vikao. U svakom slučaju, mene je pritisla njihova ćutnja kao vreća mokrog pijeska. Ja sam u čitavoj toj situaciji bio beskrajno širokogrud, iako mi to nije bila namjera. Ja zapravo nisam ni imao neku posebnu namjeru, ali htio sam da dam dio sebe, makar i nasilu, razbijajući jedan nos i braneći dvije odsječene šake. To što sam rekao o današnjem čovjeku i o zadovoljstvu bila je misao. Jedna od rijetkih, ali kakva misao. Moja najbolja misao! Oživljujuća misao! Izuzetno oštra i probojna misao! A oni su stajali tu, preda mnom. Tako bliski, a opet tako nestvarni, kao iscrtani prstom

na zamagljenom staklu. Ljudi-pipci! Ubo sam ih tom mišlju pravo u oko, ali niko nije ni trepnuo. Bili su slijepi. Sjekao sam im uši tom mišlju, ali opet ništa. Bili su gluvi. Onda sam ih ubo pravo u srce, ali samo su se sažaljivo osmjehnuli, kao da vide umno poremećenog čovjeka. Već odavno su bili mrtvi. Ja sam rezignirano odustao, okrenuo se i sjeo za svoj sto. Moje neplanirano diskutovanje i moj monolog je bio završen. Takođe i moje poluglasno polurazmišljanje.

Hobotnica je nezadovoljno mahala krakovima. Ulaštene lobanje su negodovale mašući praznim čašama. Prije nego što me zguraju nazad u čađavi šišmišnjak, htjeli su da još jednom opovrgnu sve što sam kazao ili glasno prečutao. Oni će vjerovatno opovrgnuti i uspomenu na mene. Htjeli su vjerovatno i zadovoljštinu jer bi im to u tom trenu učinilo zadovoljstvo, barem privremeno. Ali ja nisam više mogao. Ja sam već odmicao. Ja sam se udaljavao kao kometa. Preda mnom se prosuo čitav jedan univerzum i ja nisam više htio da čekam. U meni je bujala kosmička ravnodušnost. Predio oko mog srca bio je popločan monolitima

koji su sadržavali samo sebe i svoju unutrašnju popunjenost. Ja čak nisam ni pokušao da budem zadovoljan zbog mog plemenitog čina prema onim odsječenim šakama, prema onom nosu. Harmonikaš nije više jecao. Vjerovatno je sanjao novi san u kojem je imao oči koje nisu plakale, ili barem spužvaste šake koje su dobro upijale suze. Možda je njegov novi san takođe bio sakat, veselo sakat; možda mu u novom snu nije nedostajao neko kao ja, đavo čuvar, neko ko ga razumije. U svakom slučaju, ja sam bio suvišan. Moj napad ili bolje rečeno ispad bio je završen. Mene su po običaju prečuli, zaboravili i zapakovali u arhivarske kutije, mada mi nisu oprostili. Kako i bi. Razbijen nos se ne oprašta tako lako, još manje nasilna preobrazba. Ali ja nisam strepio zbog njihove osvete. Ja sam bio van dometa njihove gluposti.

Igla u mom želucu je čvrsto spavala i ja sam bio spreman zaboraviti čitavu tu epizodu. Odreagovao sam žestoko, previše žustro, ali već na polovini tog cirkusa ja sam bio ravnodušan. Međutim, čitava stvar je odjednom dobila značajan obrt kada se umiješala Tonka. Ja nisam

bio svjestan da nas je posmatrala gotovo sve vrijeme i da je čula sve što sam rekao i pomislio. Čula je sve što i oni, vjerovatno i više od toga, više nego što sam i ja čuo. Čula je, zapravo, i više od onog što sam pomislio. Tonka je bila na mojoj strani i moje srce je najednom počelo da ubrzano prede. Ona te večeri nije bila prijeka i gruba. Nisam znao šta je bio razlog za njenu iznenadnu otvorenost prema meni, ali bilo mi je neizmjereno drago kad mi je tiho šapnula na uho da pođem uz stepenice. Krenuo sam momentalno, ali sam išao svečano sporo. Osjećao sam duboko u sebi da je kucnuo čas i da je to bilo završno penjanje, koje je ujedno značilo rastanak. Stepenice koje su vodile na gornji sprat bile su moje uzletišta za vječnost, svečani ulazak u prostor. Strepio sam da je posljednji stepenik na tom penjanju bio najuzvišeniji trenutak mog uzdizanja i penjao sam se brzinom ljenivca, uživajući pritom u svakom koračaju. Svaki korak je bio jednako važan i jednako drag. Svaki dodir sa škripavim daskama ostavljao je trag iz kojeg su mogla iznići djeca nekog novog nadanja, zaperci još jedne vječnosti, kapljice što sadrže sazvježđa ili jednu

noć koja je htjela da traje kao eon. Ja sam rastezao kao i mnogo puta do tada.

U svakom slučaju, moje penjanje je bilo ceremonija dovoljno duga da sam mogao čuti sve što je Tonka imala da kaže. A Tonka je te noći dugo govorila samo pogledom i vrhovima prstiju. Ona je govorila prva. Ona je koračala ispred mene i negdje u mojoj još nedosanjanoj budućnosti završavala je moje nepotpune misli. Držala me je za ruku, a ja sam drhturio na njenom dlanu i gledao u njene uzbibane sise. U njima je bilo tako toplo, zamišljao sam, sagorijevajući prebrzo u tom zamišljanju. Ona je šapnula nešto trepavicama dok sam stajao na vratima njene sobe, ali nisam čuo. Kada je sljedeći put rekla nešto, ja sam već ležao na iskrpljenom čaršafu potpuno go. Ona je bila svukuda po sobi. Čas na krevetu, čas kod prozora, čas ispod kreveta ili iza zavjese. U jednom trenutku sam zabrinuto pomislio da je možda još na stepeništu, ali me je razuvjerio glas njenih umetnutih trepavica.

Negdje u daljini je grmjelo, negdje u daljini nebo je bilo zgusnuto i strašno, negdje u

daljini čuo se jauk sasušene zemlje i vidjele su se elmske^x vatre. Čitav svijet je nestajao u oluji, u čekanju, u gluposti, u nekom grozomornom vrtlogu ljudskih usuda, negdje u daljini. A prostor između nas se topio i mi smo kao nikad prije postali tako bliski. Tu u sobi, na zakrpljenom čaršafu, zaklonjeni od oluje jednom zavjesom, blizina je rasla uz muklo dahtanje. Ispod poljubaca oznojene kože mogao se uvući još samo šapat njenih trepuški. Ona je govorila dugo, a ja, iako sam se prekasno uključio, čuo sam kako je zapakivala u srce sve što sam ja te večeri rekao i pomislio. Lažem, u tim paketićima bilo je mnogo više nego što bih se ja usudio i da pomislim a kamoli da kažem. Ona je bila istinita kao i uvijek. Ona je te olujne noći porodila toliku istinu iz mene da se ja nikada ne bih usudio povjerovati u nju. Zato sam još dugo nakon te noći mogao čuti šapat njenih trepavica koji je nadjačavao grmljavinu u daljini.

Dobar dio onog što je izgovorila izgubio se u toj grmljavini ili se pretvorio u pjenu kao talas rasporen na nekom usamljenom grebenu. U svakom slučaju, sjećam se da je rekla

kako je jednom davno, kad je bila mlada, radeći za razbojem što je stajao uz prozor ugledala čovjeka koji je prošao sredinom ulice. Taj čovjek u crnom svečanom odijelu, u gradskoj vreći, u osvitu nadanja, u najsrećnijoj zabludi koju je ijedan grad ikada vidio, taj čovjek sa dva ili tri parčeta neba umotanog u dugačke ruke išao je oduševljeno u susret ostalim prolaznicima. A ubrzana svjetina strašno se naljutila na njega zato što je išao u smjeru suprotnom o njihovog. Začuo se lavež, psovke, ubrzo zatim i pokoji poklič. Ulica se zatresla od bata tvrdih, ujednačenih koraka, zavijorile su se zastave, zazveckale su kletve, zacrnile se barikade i zasjale sablje, pjevale su se himne, marširalo se i urlalo iz sveg glasa; neko je na brzinu sklepaо neku borbenu pjesmu koju su složno prihvatili svi, a ta pjesmica sa jednostavnim pripjevkom veličala je njihov pravac kretanja. A čovjek je i dalje išao sredinom ulice suprotno svima. On se nije nijednom osvrnuo i ona nije uspjela da vidi njegovo lice. Vidjela ga je ponovo sljedeći dan, ali ni tada se usamljeni prolaznik nije osvrnuo i njegovo lice je ostalo tajanstveno. Prolazio je tako

nekoliko dana ulicom i ona je mogla vidjeti kako je njegovo odijelo postalo izderano od svih onih zubatih uvreda koje su mu zabijali po leđima. Vidjela je kako mu je jedan rukav skoro sasvim otpao kad se jedna žena obisnula za njega i ugrizla ga za mali prst. Krupniji muškarci gurali su ga trbušinama, oni stariji štapovima, djeca su mu podmetala noge, jedna babetina počupala ga je za kosu, ali on je svaki dan išao sredinom ulice u suprotnom smjeru. Vidjela je kako mu se odijelo sasvim raspalo, kako je nekoliko dana hodao samo u košulji, bosih nogu i kako je na kraju bio posve go. Svjetina na ulici postajala je sve obijesnija, sve gnjevnija i nestrpljivija. Taj goli čovjek, koji je uporno prkosio svima, sad je zbog bezočne golotinje svoje duše postao uvredljiv i sablazan. Nezadovoljstvo je doseglo vrhunac i na kraju su pozvali policiju. Vidjela je kad su mu na koščate ruke stavili lisice i unijeli ga u kola. Vidjela je da je i u policijskim kolim sjedio okrenut suprotno pravcu vožnje i pomislila je s užasom da ga, vozeći unazad, možda vraćaju u neke mračne katakombe prošlosti da mu tamo sašiju novo odijelo i da ga

poduče pravilno usmjerenom kretanju. Sve je to vidjela, ali nije vidjela njegovo lice. Zbog toga je bila veoma tužna. Situacija se ubrzo smirila i dani su ponovo marširali obučeni u svoje prugaste majice sa brojevima na leđima. Zajedno sa njima marširala je pobjednička gomila, zadovoljna zbog svoje nepopustljivosti i konačnog trijumfa pravde. Uznemirujuća suprotnost je bila otklonjena pa su se svi mogli neometano i bezbjedno kretati u istom pravcu. A Tonka je mislila o suprotnom čovjeku i zamišljala njegovo lice. Na nju je on ostavio neobično jak utisak. Često kad bi zatvorila oči ugledala bi siluetu njegovih leptirastih koračaja, koji su ga nosili kroz grotlo strave. Nosili su ga pravo prema bujici raspomamljene gomile, iz čijih usta se pušilo i pjenilo. Noću je krišom tkala na razboju šare koje je zamišljala na njegovom licu. To joj, međutim, nije pomagalo. Što je vrijeme duže odmicalo, ona je osjećala sve jaču potrebu da vidi njegovo lice. U početku je taj osjećaj bio iznikao iz sažaljenja jer ona u njemu nije vidjela nikakvog krivca. On čak nije bio ni cvijet pognut pod teretom snijega ili drvo povaljeno olujom.

Bio je još više nedužan. On je bio posječen oštricom kolektivne zatupljenosti. Na njega se svalio jedan tako prozaičan zid u kojem je bilo zazidano beznađe lažne sreće, a na čijoj površini su stajale riječi zahvalnice ukrašene ptičijim izmetom i mirisom urina. Uspomenu na njegovo mršavo tijelo izmrcvareno od batina čuvali su u leprozarijumu, a niko nije mogao biti toliko kriv, mislila je sažaljivo. Kasnije je shvatila da je u njenom srcu taj suprotni čovjek ostavio pupoljak divljenja, i ne samo to. Divljenje je bilo samo prvi dodir, nježni nagovještaj koji je obećavao mnogo više. On je nosio ožiljke slične onima za koje je slutila da će jednom i sama nositi. A ona je već tada mogla osjetiti bolni ukus tih ožiljaka, koji je ujedno, kako je rekla, bio oslobađajući jer je bol u njima bio nesnošljiv. Ona je htjela da hoda kao on jer je mislila da je to jedini način da nosi te buduće ožiljke, a da se ne uguši ispod njih. Jedini način da se veseli i da plače zbog njih, da ih mrzi i da ih nosi ponosno, kao da su bili rojte i upleci. Ona nije željela te ožiljke, ona nije nikada poželjela nikakve ožiljke, ali je znala da je čekaju i da nezaustavljivo ide prema njima. Ona je htjela

da udahne duboko i da izroni s one strane bola koji su joj ti budući ožiljci zloslutno pripremali. Zato je htjela više nego išta da vidi njegovo lice, da vidi izraz u njegovim očima s kojim je išao ulicom. Odlučila je da sazna nešto o njemu, da ga nađe.

Kako niko u gradu nije više htio da pominje taj nemili incident, niti je iko imao imalo blagonaklonosti ili razumijevanja za ljude koji bi pominjali suprotnog čovjeka, morala je da to učini krišom. Tada je, reče, započeo njen tajni život. Unutra su navirale razbuđene želje, unutra je neobuzdano bujala žudnja, u njenom srcu marširala je nepobjediva armija. Izvana je vrtlog bio zabrađen svilenom maramom. Preko te marame, kao preko mirne površine vode, promicale su pogrbljene sjenke vanjskog svijeta, krećući se, naravno, u istom smjeru. Ispod nje krio se prividni mir haosa. U to nemirno vrijeme postojala je Tonka za razbojem pored prozora i Tonka, koja traži zabranjeno lice suprotnog čovjeka, čovjeka koji je uvrijedio čitav jedan grad. Međutim, suprotni čovjek je bio nestao. Kao da je bio u zemlju propao. Jedino što je uspjela naći za

dugih noćih tumananja pustim ulicama bili su ostaci njegovog rastrganog odijela. Ona je počela da ih brižljivo skuplja i slaže u svoj djevojački kovčeg. Skupivši svu prašnjavu parčad s crnim ugrušcima krvi, počela je strpljivo da ih slaže i da ih krišom noću spaja na svom tkačkom razboju. Kada je konačno istkala čitavo odijelo, počela je da ga razgleda, da se zaogrće u njime i da pretura po džepovima. A onda, jedne mrkle noći, dok je grad čvrsto spavao, iz unutrašnjeg džepa izvukla je pamik. To ju je strašno preplašilo i brzo ga je vratila natrag u džep. Dugo je razgledala po kući, provirivala kroz prozor i osluškivala sa zebnjom da li je iko gleda. Srce joj je ubrzano tuklo, dlanovi su vlažili, ali nije dugo izdržala i ponovo je zavukla ruku u džep. Na dlanu joj je još jednom bljesnuo onaj isti pamik i soba se obasjala rumenom svjetlošću dana, koji je te noći u Tonkinov sobi svanuo samo za nju. Gledala je zbunjeno, ustreptala i prozirno laka, kako se na obzorju njene duše uzdiže sunce dok nad usnulim gradskim krovovima još hući tma. Dan skriven u odijelu suprotnog čovjeka rađao se u Tonkinu čast. Pomislila je isprva s

nevjericom da su to sijeri^{xi}, da ju je obuzela morija, da joj se priviđa i da je taj tajnovito rođeni dan bio grimizna sablast. Ali je ubrzo, protrčavši kroz prazninu sumnje, snažno povjerovala da je taj prekobrojni dan, njen lični dan, bio lice suprotnog čovjeka. Konačno ga je vidjela. Osjetila je kako joj stopala tonu u plavičasti sijerak jutrenja i zakoračila je na lice suprotnog čovjeka. Hodala je dugo kroz svoj privatni dan, u kojem se vrijeme rasipalo kao dažd. Puštala je da joj tanki kobaltni oblaci raščijavaju kosu i da je ruke mladog mjeseca griju oko struka. Čitav dan je šetala niz bregove po kojima se razvigorac igrao slovima njenog imena mješajući ih sa slovima nečijeg drugog imena. Prepuštena kovitlacima u kojima je bila lakša od mjesečine, skupljala je slova i sastavljala ime tog drugog, a vjetar ih je ponovo raznosio. Njeno tijelo je nestajalo i ponovo se rađalo svaki put kada bi se nasmiješila. Njeno tijelo postajalo je čvrsto svaki put kad bi udahнула kap rose, svaki put kad bi vidjela kako joj se prsti pretvaraju u jata bronzanih ptica razasutih svukud po nebu. Njeno lice je isijavalo vrelinu

dovoljnu da otopi hladnu gradsku noć što je kucala na prozor sobice. Dugo je tako zanosno skakutala ostavljajući poljupce u obliku stopa po licu suprotnog čovjeka. Izgubljena u zanosu šetnje mogla je da osjeti dubinu svoje nedirnute čistote, da kroz prozornost svoje duše nazre prostranstva od kojih je postajala usplahirena, bosonogo slobodna i nestvarno laka. U smiraj dana gledala je kako sunce tone u oko suprotnog čovjeka i kako to oko prima u sebe sve ono što sunce bijaše dotaklo svojim zrakama. Ona se preplašila rastanka i zgrabivši nekoliko posljednjih sunčevih zraka, zaplela ih je u klupko i igrala se još dugo s tim zamršenim ostatkom najvećeg dana koji se ikada desio. A tada je najednom blijeda svjetlost jutra zapljusnula njenu ulicu, ubrzo zatim i čitav gradić, i nju je ošamarila graja stotina glasova. Čuli su se povici i prijetnje, odnekud je doletjela pljuvačka i pala joj na obraz. Razgledala je oko sebe i vidjela da korača sredinom ulice u pravcu suprotnom od svih ostalih ljudi. Počeli su da je tuku, da je vuku po cesti, da joj režu kosu i cijepaju crno odijelo suprotnog čovjeka u koje je

bila zaogrnuta. Prozvali su je suprotnom ženom, zlom ženom, ludačom. Pozvali su policiju i odveli je.

Dugo je čekala da se rešetke razmaknu, da se vlažni zatvorski zidovi saspu i da grad oprosti. Ali uzalud je čekala. Redale su se mračne noći vukući patrijak neba preko uskog prozorčića na krovu. Tonka je čekala da srdnja mine, da joj kroz taj uski prozorčić neko ubaci malčice milosrđa ili barem sažaljenja. Ali uzalud je čekala. Bol je nezadrživo rastao u parvougaooniku raskvašene ćelije. Obrisi zadovoljnog gradića i njegova ledena pravičnost polako su venuli u njenom srcu. Uskoro je od njegove dobrote ostao još samo komadić koji je mogao stati u uski prozorčić na krovu. Bila je sama. U njenom krilu ležalo je sklupčano još samo sjećanje na onaj dan što je osvanuo u jednom džepiću. Kad bi stražari drijemali, iskradala se kroz ključaonicu i hodala bosa po licu suprotnog čovjeka. Suprotni čovjek i suprotna žena plesali su svoj ples na tankoj niti koja je spajala beskraj i ljubav u središtu njenog srca. Rešetke kroz koje je dugo posmatrala

patrljke ljudske dobrote i sjene mučaljivih noći ostavili su ožiljke na njenom licu, one ožiljke za koje oduvijek slutila de će morati nositi. Budila se sa ukusom vlažnog maltera na usnama, pokrivala rukama pečalne oči i gutala s mukom najžilavije komade svoje patnje. Gutala ih je halapljivo sve odreda jer se plašila da joj ne zatruju sjećanje na širinu suprotnog čovjeka. A ona je sad više nego ikada željela da osjeti tu širinu. Željela je da jednom za svagda ima širinu suprotnog čovjeka.

Još dugo je Tonka pričala o tom svom suprotnom čovjeku, o nečijem nepronađenom imenu, o ljudima i gradu, o mravima, sudbini, karakterima i kafani, a ponajviše je pričala o širini. Pričala je tiho, a ja sam se trudio da budem što dublje u toj priči, što dublje u Tonki i njenim sisama. Ja sam vrištao od ponoći i od dragosti. Ja sam te večeri živio i umirao u eksplozijama u kojima bih se svaki čas rasuo kao purpurni dažd po izabranoj Tonkinjoj koži. Ja sam je volio kao što nikada nisam volio nijednu ženu. U njenom zagrljaju ja sam mogao vikati tako snažno da bih je dozvao sa dna najdubljeg mora. U njenom

zagrljaju ja ne bih primijetio ako bi neko ukrao sunce i na njegovo mjesto ostavio dogorijevajući opušak. Ne bih se čak ni naljutio zbog toga, u njenom zagrlaju. Zato sam je grlio sve jače i uranjao žedno ruke u nju kao u pustinjsko vrelo. Sjao sam kao rušpa, a njene oči su upijale sve moje krikove i smiješile se ćilibarskim suzicama. Dva brodolomnika na školju na kojem će umirati svoju posljednju prelest, svoju najveću strast, to smo bili mi. Ako nas iko ikada nađe na tom školju, naći će kovčeg s blagom i u njemu dva sedefasta srca. Nikava oporuka, nikakav natpis, nikakav razlog, ništa. A u međuvremenu soba je neprestano mijenjala oblik, postajući čas okruglasta, čas spljoštena kao palačinka, u kojoj su bila umotana dva oznojena tijela. Nakon velikog praska, svukud oko škripavog kreveta zasjala bi zrnca umorne strasti. Osjetio sam kroz žmirak njenog ćutljivog uzdisanja da me je toplo dirnula njena blizina. Ja sam bio blizu nje iako sam se rastajao. Ili sam možda još jednom odgađao. U svakom slučaju, kroz moje tijelo proticala je najveličanstvenija noć i ja sam je grčevito stezao kroz iskrpani čaršaf.

A onda je ona rekla nešto što me je na neki način povrijedilo. Za trenutak me je odgurnula, zagledala se molećivo u mene i rekla da je moj šetač podsjeća na tog njenog suprotnog čovjeka i da ona želi da ga vidi izbliže, da ga vidi u šetnji. Ja sam stao zbunjen. „Ona je znala za šetača“, pomislih i upitah se u istom dahu: „Kako?“ Ona je tražila svog „suprotnog“ i ja sam joj se učinio kao neko ko bi joj mogao pomoći. Štap na koji bi se mogla osloniti. Soba je povratila svoj pređašnji oblik i iz one palačinke otkotrljale su se svaka na svoju stranu jedna iznevjerena mladost i jedna osakaćena požuda, doduše još uvijek topla. Ja sam gledao u nju, u sebe, pa ponovo u nju. Ćutnja je trajala dugo. Trajala je sve vrijeme dok sam raspakivao čitav zavežljaj pitanja. Ona ih je vidjela i rekla je da me ponekad slijedila noću, da je znala za moje kiklopsko oko, da je htjela da proviri kroz njega jer se nadala da je on tamo. Nadala se da je moj šetač njen suprotni čovjek. Ja nisam upočetku vjerovao da je to moguće. Ja sam u početku bio siguran da je to nemoguće. Šetač je bio samo jedan, samo moj. Ja sam je pitao zašto misli da sam ja, od kada

misli da sam ja, i koliko dugo misli da sam ja njoj sličan u mojim odlascima, lutanjima, strahovima, kolebanjima, sumnjama, nadanjima i žudnjama, a ona je rekla da je još davno i sasvim slučajno čula jednu moju misao koju sam ja ispisao na poledini jedne stare slike. Ta misao ju je tako dirnula da ju je čuvala dugo u njedrima i tražila onoga ko je bi njen tvorac. Isprva nije bila sigurna, ali je već neko vrijeme sumnjala na mene, i ove večeri, slušajući moj okršaja za šankom, uvjerala se da sam to bio ja.

Sjetio sam se te misli. Sjetio sam se tačno kada i gdje je započeta. Sjetio sam se, takođe, da sam od nje uvijek pomalo i zazirao. Bila je to misao o beskraju, koju sam jednom davno započeo i na koju sam se često vraćao, ali koju se nisam nikad usudio slijediti do kraja, baš kao što nikad nisam slijedio ni svog šetača u njegovom-mom prostoru. Bila je to jedna od misli za koju sam vjerovao da će biti prekretnica ili barem presudno oružje u okršaju sa svim ostalim mislima koje su silom navlačili na mene kao ludačku košulju. Bilo je to u vrijeme mog ranog buntovništva, u vrijeme prenatrpano

nesupjelim pokušajima da se još jednaput rodim. Ja sam tu misao detaljno razrađivao, dotjerivao je, prišivao joj ukrase, pravio volančice i nabore. Noću sam se pokrivao njome jer sam vjerovao da može dobro da grije ili da me barem učini nevidljivim. A onda sam odjednom prestao da je mislim. Presavio sam je, fino zategao ivice i spakovao je u ormar u kojem sam držao suvišne, ali dobro očuvane stvari. Dugo sam mislio da sam prestar za nju ili da je barem ona premlada za mene. Ne znam tačno šta je Tonka od svega toga vidjela u njoj, ali znam da je rekla nešto o širini, odnosno da je bila veoma široka, da joj se činilo kao da ju je jednom negdje vidjela kako se sunča, vjerovatno u onim njenim šetnjama po licu suprotnog čovjeka. Ja sam se sjetio da ta misao jeste bila široka, barem je bila šira od svih ostalih koje sam ikada mislio. To je, uostalom, bila misao o beskraju, pa kako bi je čovjek mogao i shvatiti osim kao beskrajno široku. Ali ja nisam isprva bio voljan da to sve raspakujem, da vadim prašnjave uspomne i da ih prepričavam. Meni je bilo dobro i ovako. Ja nisam žalio za njenom iznevjerenom mladošću, nisam osjećao mučninu

njenog želuca pretrpanog nesažvakanim komadima patnje. Ja nisam čak ni vjerovao da je postojao neko kao njen suprotni čovjek. Ja sam se rastajao, ja sam odlazio i nisam želio da remetim svoj dugo odgađani cilj. Plašio sam se da nešto ne ureknem, da nešto ne krene naopako, ako bih sad sve to ispretumbao, tražeći jednu spakovanu i skoro zaboravljenu misao.

Lažem, ja sam zapravo bio ljubomoran. Kao nekada na svoje lice, ja sam sad bio ljubomoran na svog šetača. On je bio moj, moja kreacija, moje utočište od grmljavine, moj prostor, širina i beskraj. Niko, pa ni Tonka, nije mogao tek tako da se ugura u naš čahurasti sobičak, barem ne ako ne istisne nekog od nas. Osim toga, smetalo mi je što je moj ljubavni čin bio prekinut. Trljao sam rukom svoj ispuhani ud, ljutio se, osjećao prazninu nevjerstva. Oklijevao sam, ćutao zamišljeno, pretvarao se da osluškujem grmljavinu i pokušavao da nametnem priču o nevremenu, o egzotičnim životinjama ili dalekim zemljama, ali Tonka je bila uporna. Ležala je tik do mene, nekako veća od mene i jača od mene. A ja sam još ćutao. Ja

sam bio odlučio da otčutim sve do kraja, do iznemoglosti, da se tako osvetim što je moje srce preskočeno kao barica na trotoaru i što je moj kurac sada otužno cvilio. Osjetio sam kako me je stegla za zglob ruke i ja sam sve izbiflao u jednom dahu.

Misao koju je Tonka pomenula i koju je, kako će se kasnije ispostaviti, znala bolje nego ja, nastala je jedne večeri u mojoj sobici u potkrovlju. Ja sam dugo razmišljao o raznim stvarima, a ponajviše o beskraju i onda sam jedne noći doslovno skočio iz postelje i s ushićenjem održao predavanje. Moja publika su bili ormarić za cipele, natkasna, čaša vode, neka stara slika, odnosno ram, jer sam sliku bio izvadio da prodam i zidni sat koji je neprestano lagao. Misao je bila neka vrsta objašnjenja nastanka ili, bolje rečeno, prestanka mišljenja i, naravno, beskraja za koji je pogrom misli bio neraskidivo vezan. Ja sam započeo tvrdeći da je misao prvobitno rođena kao san. Kao takva, ona je bila dijete beskraja i mogla je baš kao i san neometano da se kreće beskrajem. Ono što su učeni ljudi dosta kasnije uzeli za misao bijaše

izgubilo skoro sve od te prvobitne sanolike naravi. Misao je, kazaše ljudi složno, postala misao kada je raskinula sa svojom beskrajnošću. A ja sam to odbacivao kao kasapljenje misli. Ja sam to tad nazvao odrođenjem čovjeka od sna. U namjeri da ih ubijedim, ukazao sam na niz problema koje njihova misao nosi u sebi. Naveo sam, na primjer, kako njihova misao neprestano dolazi u sukob sa samom sobom želeći da poveže beskonačnost sa konačnošću kada sudi. A oni su više nego išta voljeli da sude i znao sam da im neće biti pravo zbog toga. Objasnio sam im da svaki put kada sude, makar i naprečac, njihove misli zagrizu u orijaško tijelo svijeta svaka sa svoje strane i onda se one, žvaćući tako svaka svoj zalogajčić, udruže u kolo i zapjevaju radosno kako je čitav svijet u njihovim stomacima. Za njih je taj ritual bio posve bezazlena stvar bez koje se, naravno, nije moglo suditi. A te njihove misli bile su neuhranjene i zbog skromnog jelovnika smiješno kusave, baš kao i onaj sažvakani ogrizak od svijeta što su muljale po ustima. Čak i kad su htjele da jednim zalogajem obuhvate što više, često su ostajale

sasvim gladne. Umjesto iz velikih riječi one su jele iz ljuštura malih crvića i tako grabile sve manje i manje, ostavljajući zapisane samo mršave riječi. Doduše, te mršave riječi dale su se lakše premetati i njima se moglo lakše rukovati, pa je čovjek mogao s lakoćom da ih upakuje u kakav novogodišnji paketić s ružičastom vrpcom.

Objašnjavajući im to, sjetih se tada jednog sudije koji je gajio neobično strasnu ljubav prema matematici i logici. Taj sudija je htio da izračuna nekakvu konstantu istine, koristeći najviše dvije riječi: „mogućnost“ i „nužnost“. Te dvije riječi niti su bile pretjerano glomazne niti su bile mršave, i služile su više da poredaju u kolo ostale riječi i misli. Njemu je od te dvije riječi draža bila „nužnost“ jer je vjerovao da ljudi odvajkada, pa i danas, imaju najviše poštovanja prema njoj i najviše povjerenja u nju. Zbog toga se on stalno pitao da li je moguće utvrditi zašto je išta na ovome svijetu nužno. On je htio da sve što mu se sviđa i što je ukusno bude ujedno istinito, a uz to, on je istinitost zamišljao kao vječnu i beskrajnu, odnosno, kako je sam govorio, nužnu. Međutim, svaki put kad bi

započeo spravljanje kakvog dokaza po oprobanom receptu, ispadalo je da se beskraju uvijek odlomi malo beskrajnosti ako mu se prišije nužnost. A to je, kako je on mudro primijetio, neka vrsta sputavanja i kroćenja beskraja i tako se, u najboljem slučaju, mogao dobiti samo oivičen beskraj i oivičena istina.

Problem je bio u tome što je on čvrsto vezao oko struka jedan svijet, njegov tadašnji svijet, a htio je da ono što se njemu sviđa i što on želi da odlikuje istinom bude istinito u svim svjetovima koje je mogao zamisliti, to jest da bude nužno i samim tim beskrajno. Međutim, muka je bila u tome što kad se čovjek upusti u beskraj, uvijek se moglo desiti, ma koliko čovjek bio oprezan, da se nekako ušunja još jedan mogući svijet u kome njegova istina više nije istinita. U tom svijetu umire onda i njegova nužnost i ne samo ona već često i sve nužnosti za koje je on ikad znao ili zamislio. Kad umre nužnost, sa njom i istinitost, onda beskraj trijumfuje, i čitava ta rabota oko rastezanja nužnosti u beskraj ostaje napola skuvana čorba. Onda čovjek ne može ni da sudi kako bi htio, to

jest, ne može da sudi svima kojima bi htio. Najbolja istina postaje poput psa čuvara. Odana je ako je hranite mesom, nasrće bijesno na sve istine-uljeze i nikada ne napušta dvorište. Neko ko je daleko odmakao u beskraju, ko se šetka u nekom nedokučenom kutku, mogao je mirno da spava, sasvim slobodan i neosuđen. Jer, znate, za beskraj je bilo koja misao samo jedna mogućnost između beskonačno mnogo mogućnosti, jedan prolazan nalet vjetra koji može da vas malo zagolica i to je to.

Moram dodati da je taj sudija-logičar bio iskren i pošten čovjek. Otvoreno je priznavao da želi biti mjerilo svega. Priznavao je da, svezan neraskidivim beočuzima za svijet za koji je bio ubjeđen da je njegov, on želi da sudi o svemu, odnosno da barem ima pravo na to. Jer, znate, on je bio ambiciozan čovjek. Njega nije moglo zadovoljiti da utvrdi kako se nužnost ponaša. To je bilo trivijalno, jer se ona uvijek ponašala kao beskraj ili berem vrlo slično beskraju. On je htio više od toga. On je htio da svoje presude i svoje sklonosti zaodjene u nužnost, to jest beskraj. Nerado je, doduše, priznavao da mu je želja

sezala mnogo dalje od njegove sputane misli i mršavih riječi koje su je nosile na rukama. Naslućivao je on da se u biću prave, čiste misli nalazi beskraj, ali nije znao kako da ga osvoji i ukroti. Ja, čak, mislim da je još više strepio da ako bi mu se neka od njegovih misli otela i otišla u beskraj, on onda ne bi mogao da je ukroti, pa bi ostao sam i iznevjeren od svojih misli.

U svakom slučaju, da bi se riješio takve neprilike, morao je malčice da prepravi taj nepouzdana beskraj, koji nije htio nikakavo priprosto društvo da ga potkraćuje, usporava ili smanjuje. Morao je da zauzda divljinu beskraj, da ga ukroti kako bi na njega uzjahala njegova ljubimica - nužnost. Naravno, postojala je i treća mogućnost: da slegne ramenima i pomiri se sa činjenicom da su mu najdraži saveznici, nužnost, istina i beskraj nepomirljivo zavađeni, ali to mu njegova vjera ne bi dopustila. A pribojavao se i pobune svojih kusavih misli, kojima je bio obećao beskrajnu moć.

On je, doduše, mogao, što mu je jedan kolega lukavo i predlagao, da diplomatskim manevrom proglasi da se beskraj ne može uniziti

vezivanjem misli jednu za drugu, a da beskraj i dalje stoji na usluzi njegovoj ljubimici nužnosti onako kako je on htio. Potrebno je bilo samo da se svaki put kad se sudi, iz beskraja izdvoji jedna porcija za koju novopečena istina, to jest sud, od sada važi. Da se niko ne bi zbog toga uvrijedio, može se uvijek reći kako je taj, od beskraja odlomljeni, komad nešto posebno, možda čak beskrajniji od beskraja. On je, dakle, mogao reći da postoje manje istine, skromnije istine i on više vjeruje njima, jer je njih lakše uhvatiti u laži. Mogao je i da kaže da postoje njegove istine, mada ja čisto sumnjam da bi on ikada smogao hrabrosti da neku istinu nazove svojom.

Sva bi se ta ujdurma oko istine, nužnosti i beskraja još i nekako dala udesiti da on nije insistirao na slobodi, a tu se njegova nevolja beskrajno uvećavala. Problem je, vidite, bio što je i sloboda u svojoj čistoj formi predstavljala beskraj. To sam, da budemo na čisto, u toj mojoj polemici sa kućnim namještajem tvrdio upravo ja, a ne on. On je, međutim, prihvatao da je sloboda, baš kao i beskraj, beskonačnost elemenata i njihovih konstelacija.

Iskreno govoreći, ja nisam uopšte očekivao tako nešto od njega. Bilo mi je čudno što jedan takav sudija, prijek sudija, precizan sudija, beskrajn sudija, dozvoljava da bilo šta bude beskrajno i samim tim ravnopravno njegovom sudu. Najmanje sam očekivao od njega da dozvoli da sloboda bude beskrajna, da bude ravnodušna prema njegovom sudu, jer, znate, on je više nego išta želio da ljude osudi na određenu količinu slobode, koja je, naravno, uvijek morala biti potčinjena njegovom sudu. U svakom slučaju, da stvar bude još gora za njega, beskraj je volio da se svi ti elementi, ma kavi oni bili, stalno kreću. U beskraju, znate, ništa nije spavalo i ljenčarilo. To vam je bio jedan pravi panta rei. U tom opštem metežu sve što nastaje, svaka konstelacija koja traje makar i zakratko, predstavlja jednu mogućnost. Mogućnost slobode! A ne zaboravite, gospodo, sloboda se hrani mogućnostima. To je njena omiljena poslastica. Ja sam se čak usudio reći da su u slobodi svi svjetovi, sve mogućnosti i nemogućnosti skupljene u jedan zavežljajčić, koji niti je veći niti manji od beskraja.

Naravno, nisam propustio da ukažem na široko rasprostranjene zablude da se sloboda obično shvatala kao ostvarena, a ne kao čista mogućnost. Taman kad je čovjek pomislio da je slobodan ili da se oslobodio, on je već bio u zatočeništvu. Njega je zarobila sloboda i on zbog žablje perspektive iz koje posmatra svijet stalno nastoji da prigrabi za sebe samo pokoju mrvicu sa te bogate trpeze na kojoj se sloboda služila na džinovskim pladnjevima. On u mrvicama slobode vidi sve. A to je baš zato što on uporno otkida od beskraja pokoje parče korice i više kako je to ostvareno kad je odlomljeno. On više da je ta troha u njegovoj biografiji stvarnija čak i od beskraja od kojeg je otkinuta. Međutim dokle god se čovjek drži beskraja ili teži ka njemu, ispada da sloboda uvijek više postoji kao čista mogućnost, a manje kao neka ostvarena ili proživljena stvar, kao nešto okončano i jednim činom obavljeno za svagda. Znači, tek što je mrvica pala sa stola na nekog nesrećnika, ona se već pretvorila u tako veliki zalogaj da je on polomio zube žvaćući je i ostao još gladniji nego prije. Jedino što ga još drži prividno sitog je što

ga ostali nesrećnici zavidno gledaju, vjerujući naivno da se najeo, da se oslobodio, da mu se posrećilo, da se spasio i izvukao. Ja sam mu to sve objasnio rekavši da su sloboda kao dijete beskrajna i kao nešto doživljeno-proživljeno dvije različite stvari. Objasnio sam mu, mlatarajući rukama po praznoj sobi, kako je misao u svojoj beskonačnosti preventivno slobodna i nije ničim vezana, osim možda malčice za onog ko želi da bude slobodan. A to i nije neka veza jer sloboda ne mari puno za onima koji je žele uzeti ili barem probati. Nje ima dovoljno za sve, baš kao i beskrajna, i znala je da se ne može potrošiti.

Sjećam se da sam tada ustao i još jedanput ponovio onu uvodnu tvrdnju, ovaj put kao zaključak, da je misao prvobitno rođena kao san. Dodao sam i da njihova misao pati od današnjosti, a to u stvari nije ništa drugo do nastojanje da se čistoj misli ograniči vlastito biće. Na kraju sam rekao da je zadatak slobodnog čovjeka da oslobodi misao vlastitog ropstva. Mislim i da sam se tad blago naklonio i zapljeskao sebi. Tako je završilo predavanje o

istini, slobodi i beskraju koje sam održao zidovima svoje sobice u mraku, potpuno sam.

Ujutro sam zapisao tu velikomnu tvorevinu na poledinu one slike koju sam htio prodati i dugo vremena živio u ubjeđenju da je ona završila u ormaru. Sad mi je izgledala tako daleka, a uz to i neprijatno živa, jer ja sam još i onda znao da ništa od tog nije tačno. Baš ništa nije bilo istinito i sve su to bile naivne budalaštine, prava dječaćka blamaža. Ja sam, znate, u tom mom teoretisanju o beskraju napredovao veoma brzo, preskačući sa argumenta na argument spretno kao divokoza. Ja sam iskoristio prednost što sam bio sâm i nije bilo nikoga da me zaustavi, da mi protivrječi. Zbog toga sam se sad dodatno stidio pred Tonkom. A ona je u njoj vidjela nešto više, nešto uzvišeno, dirljivo i nepokolebljivo. Njoj se ta misao svidjela vjerovatno zato što je htjela da se oslobodi njihovog suda, da pobjegne od onih morbidnih sudija koji su plesali makabr nad njenom dušom kao nad trofejom usađene i utemeljene krivice. Kad je uvidjela da se nije mogla osloboditi usuda, htjela je barem da se

oslobodi suda. Ona je priznala sve, ona je bila kriva upravo onako kako su od nje tražili. Ona je od te krivice, zbog koje su joj tako strogo sudili, umrla jedanput, umrla dvaput ili možda čak i devet puta, a onda, potrošivši sve svoje smrti, nije više mogla umirati i morala je da živi. A nešto u toj mojoj misli podjecalalo ju je na tu njenu osuđenost da živi, pa makar i nasilu, s ožiljcima, bez stida, bez zle misli.

A ja sam, kako je vrijeme odmicalo, postajao sve udaljeniji od te misli. Sjećam se kad sam se zadnji put osvrnuo za njom, ona je bila listak hartije prikačen za moje srce kao oglas. Na njemu je vjerovatno pisalo da prodajem sebe ako bi se neko smilovao da plati jednim ručkom, zagrljajem ili barem potpisanom priznanicom da postojim. Ali Tonka je pomno slušala, držala me je za ruku i povremeno stiskala jače, kao da se plašila da ću stati, da neću sve ispričati. Ona vjerovatno nikada do tada nije ni čula tako nešto, takvo jedno elokventno i zamršeno naklapanje, do te mjere apstraktno, da je jedina stvarna stvar u svemu tome bio onaj kanafas na kojem sam u nedostatku hartije sve to zapisao, a na kojem je

bila slika koju je sasvim slučajno još davno nekada kupila Tonka. Sjetih se tada kako me je prazan ram tupo gledao sve vrijeme dok sam lupetao o beskraju. On je od svih komada namještaja izgledao najmanje zainteresovan za moje mudrosti. Kroz njegova razjapljena usta sve je propadalo u ništavilo. A eto ispostavilo se da mi je baš on priredio ovu strasnu noć u kojoj sam se pekao kao u klačini.

Tonka me je onda upitala da li sam to sve vidio kroz moje kiklopsko oko. Pitala me je, zapravo, da li mi je sve to o beskraju otkrio šetač, a onda je i ne čekajući moj odgovor počela govoriti o suprotnom čovjeku. Govorila je kako svom punoćom svog bića vjeruje da su suprotni čovjek i njen šetač jedan te isti. Suprotni čovjek je imao širinu šetačevog prostora, a šetač se zbog svoje beskrajne slobode kretao često spurotno od svih drugih pomičnih figura i dvonožnih stvorova koji bauljaju raznim gradovima svijeta. On je po tome bio baš kao njen suprotni čovjek. Ja sam tad još jednom uvidio da je ona voljela svog suprotnog čovjeka, da je voljela mog šetača, a da sam ja bio tu kao neki provodadžija. Mene je

to dodatno zaboljelo. Ja sam bio iskorišćen, doduše na način koji mi je prijao, ali koji nije bio sasvim prema mojim zamislima. Tonka je povjerovala u onaj dio mene u koji sam ja sumnjao i u koji nisam imao povjerenja; u dio kojeg sam se bojao jer je bio veći od mene. Negdje u dubini duše osjećao sam se ponovo usamljen. Gromor neba se pojačavao i nisam više vjerovao da će me zaštititi ona tanjušna zavjesa na prozoru. Tada mi je još jednom sinulo da sam ja u stvari truli prevarant, da sam predugo flertovao i uobraženo odbijao da budem najveći čovjek koji se ikada rodio. Ja sam se plašio veličine. Odbijao sam toliko toga dobrog i htio sam u biti samo da se pomirim sa svojim licem. Zato sam sad ponovo bio sâm, mrznući se u toplom Tonkim zagrljaju. A ona jeste bila velika, ona je sanjala o širini. Ja sam nju prevario, nasamario je, dao sam joj povod da povjeruje u nešto veće od mene ili barem u mene, kao da sam ja mogao biti veći od sebe. Dao sam joj povod da pomisli kako sadržim mrvicu tihog nadanja, i da možda u meni tinja neki beskraj, i da mi je ponekad bio nadohvat ruke. A možda je

i nisam nasamario. Možda me je prozrela, možda je gledala kako se iza staklenih laži kreveljim i pravim grimase, kako se svađam sa svojim licem, kako strepim zbog jedne tegle i izigravam kafanskog predikanta, jer posmatrajući svijet iz svog šišmišnjaka imam pravo da vidim drugačije od ostalih, a da mrzim isto kao i oni. Vjerovatno je sve to vidjela i oprostila mi unaprijed. Htjela je da još jednom čuje ono što sam ja smatrao bezvrijednim i sramotnim, a što je nju vraćalo u svitanje onog najvećeg dana koji se za nju našao u džepiću jednog izderanog crnog sakoa.

Tonka je možda i bila u pravu. Ona je govoreći o suprotnom čovjeku govorila o svojoj mucu i patnji. Svaki put kad je osjećala da se nebo spušta na nju, da je žare opekotine u duši i da neko hoće sve to da ukrasi ispišavajući slova njenog imena po smrznutom snijegu, suprotni čovjek je bio tu negdje uz nju. Ona se sjećala zatvorskih dana. Ona se sjećala samoće koja je sjekla skroz do kostiju, sjećala se ledenog zida mržnje, izdajstva. Sjećala se i onog ubice kojeg je ugnijezdila na presto svog srca i koji je sa tog prestola skočio pravo u nevjerstvo, u obijest, u

smrt. Ona je tada, zbog njega, ispila svoj prvi zapoj patnje, ali ni tada nije htjela da ga izda i da ga istjera iz svog srca. On svoj napušteni presto nikad nije vratio. A u svim tim trenucima najvećeg bola suprotni čovjek je ubrizgavao dodatnu dozu širine u njenu dušu kako bi još jednom mogla da se uspravi, da diše i da oprost. Strast s kojom je govorila o njemu imala je na površini paperje i zato je sve to zvučalo tako umilno i tako nježno. Zato sam ja mogao da slušam, da se pretvaram da slušam, jer ona nije ništa tražila od mene. Ona je meni davala nešto što sam ja davno izgubio i držao u ormaru. Moje predavanje, moja pobuna, moj šeptrljavi i neiskreni pokušaj da se rodim, ona je to sve znala. Znala je mnogo više od tog. Ona je to sve sačuvala za mene i sad je htjela da mi to vrati, da mene vrati meni. Ona je te olujne avgustovske noći još jednom porodila svoju nevinost, a moja ako je i bila te noći porođena, bila je mrtvorođena.

Gledano iz moje perspektive, ja sam te noći bio s Tonkom, a ona je bila sa šetačem. Dok sam stezao iskrpljeni čaršaf, ona je bila daleka,

beskrajno daleka. Ona je bila istinita i znala je, baš kao i ja, da je nikada neću pratiti tako daleko. Ja sam se postidio svoje mladalačke pomisli da budem u tajnom dosluhu sa beskrajem, a sad sam se stidio što je Tonka u iskrpljenom čaršafu našla ono moje nevjerno lice. Priznajem, ja sam joj ga donio jer sam htio da ga dotakne i da ga poljubi. Ona je to i učinila jer je bila dobra, ali nije mogla da živi u čaršafu, u sobici, u kafani, u neistini. Ja sam bio prevareni prevarant, a mene je ovaj put prevario neko bolji i širi od mene. Vjerovatno zbog toga sve to i nije tako jako zaboljelo kad se okrenula prema meni i rekla:

„Znaš, ja nikada nisam vidjela njegovo lice, ali svaki dan mogu da vidim ono božanstveno praskozorje u mojoj sobici. Ne znam zašto mi je to ostavio, ali ja sam mu zahvalna. Znaš, ja nikada nisam mrzila nijednog ljubavnika iako me nijedan nije volio kao on. Ja ne mrzim ni tebe. Ti si dobar, ti si uvijek htio da budeš dobar i ništa više. Ti si bio dovoljno dobar da plačeš za nečijim tuđim šakama, dovoljno štedar da daš sebe i prosjaku i tvrđici ako bi zatražili. Bio si dovoljno hrabar da gledaš kroz

sebe, dovoljno ponosan da se odrekneš svog lica i dovoljno velikodušan da nama za ljubav budeš kriv za sve nas. Ti jedino nisi nikad dovoljno strastveno volio sebe, niti si ikada cijenio ljude koji su te voljeli. Znaš, ti si mogao biti njegov sin, ali ti si htio da budeš njegovo kopile. Ponekad me čak jako podsjećaš na njega, ali ti baš tada ne voliš sebe. Kad bih ti rekla da njega nikada nije bilo, ti ni tada ne bi volio mene kao što ja volim tebe. A ti bi meni i tada bio mnogo draži i mnogo veći od ove naše noći. I kad njega ne bi bilo, i kad nas ne bi bilo, ti bi opet volio da si tu, opet kod neke Tonke, u njenoj sobici, i ona bi voljela tebe. A ti bi opet mrzio sebe jer ti ne znaš biti tu. Znaš, ti si jedini čovjek koji je iskreno patio zbog preljube nad samim sobom.“

Govorila je sve to meni, a opet na trenutke nekako odsutno i umorno, kao da ja nisam bio tu. Ja, u stvari, i nisam više bio tu. Ja sam se sakrio. Ja sam sve to slušao sakriven u ladici noćnog ormarića i drhtao. Ladica nije bila dokraja zatvorena i čuo sam kad je još rekla:

„Znaš, ja sam upoznala mnoge ljude. A ja nisam znala njihova imena. Ja nisam nikada

saznala ni njegovo ime, ali sam ga uvijek zvala Todor Tuga. To ništa ne znači, to je samo jedno ime koje sam izmislila. To je ime koje sam željela da bude njegovo ime. Dvije riječi kao nadgrobni natpis na mome srcu. Nešto u šta ću se umotati ako jednog dana svijet prestane da želi, ako prestane da se okreće a ja se zateknem na tamnoj strani naroka. Ili ako se nekad ponovo sretnemo, a nismo nikada upitali jedno drugo za ime. A ovdje, u ovom sobičku, u svim onim godinama koje su došle poslije njega, nekih drugih ljudi bilo je na stotine, na hiljade. Niko od njih nije htio da ima ime u ovoj sobici. A ja nisam ni pitala jer niko od tih bezbrojnih ljudi nije došao ovdje zato što je želio tako mnogo i tako jako kao ti. Oni su samo dolazili i odlazili. Oni su u grudima nosili majušne limene kutije jer su vjerovali da će tako duže trajati, da će trajati duže od svojih želja. Misliš li da neko zaista želi da traje duže od svojih želja? Ostavljali su poklone i pare, a nikada imena, nikada nadu, ništa, čak ni uspomene. A ti si došao jer si želio, jer si nekada bio najveća želja što je iko ikada zaželio. Ako bi ti trajao kao što je jednom mogla trajati tvoja želja,

ti bi onda....znaš, nisam ti to rekla, ti mene podsjećaš na ono svitanje i ja znam da ti još možeš da želiš onako mnogo. Zato se plašiš da zavoliš sebe, jer misliš da ćeš se još jednom probuditi bez imena, daleko od svoje želje, daleko od sebe. Plašiš se da ćeš se probuditi u nečijem zagraljaju, a da će taj neko biti već hiljadu godina mrtav. Reci mi, bojiš li se stvarno samoće kao što se bojiš sebe?“

Ne sjećam se kada sam se tačno išunjao iz sobe niti koliko je bilo sati, ali sjećam se da je na vratima stajao njen suprotni čovjek, širok kao nikada prije. Ili je to možad bio moj šetač. Ona je i u snu pričala o njemu, u snu vjerovatno više nego bilo gdje drugdje. Plesala je pred njim i on je, poželjen širinom jednog napaćenog i beskrajno širokog srca, popunjavao njenu sobu i grubo istiskao mene. Zbog te grdosije nisam ni mogao izići kroz vrata već sam iskočio kroz prozorče. Oluja što je grmila daleko u daljini sad je bila tu pod prozorom. Krenuo sam niz ulicu sijekući gusti kišni paravan, a već na prvom uglu dočekao me je Spasoje Strožnik, mokar kao miš. Prepriječio mi je put, izvukao

lisice i stavio ih na moje ruke. Nešto je usput izgovorio, neki smotuljak uniformisanih rečenica i mi smo pošli u policijsku stanicu. Nisam znao da li je to sve bilo po pravilima službe. Nisam znao ni da li je to bilo za očekivati, ali nisam bio nimalo iznenađen niti sam vidio išta neobično u tom privođenju. Teške kapi razbijale su se o moje lice, a ono je stajalo u sjeni suprotnog čovjeka iako su neprestano sijevale munje. Sjetio sam se da je do mog stana trebalo oko pola sata hoda pa sam se čak i malčice obradovao što ću se negdje skloniti od tog kijameta, makar to bila i policijska stanica.

Svetovid Sevast ponovo

U policijskim kolima bilo je iznenađujuće udobno. Bilo je, doduše, i nesnosno sparno od silne vlage što se cijedila sa mene, a naročito sa Spasojeve uniforme. Ja sam sve vrijeme vožnje sjedio mirno, prilično opušten. Nisam isprva započinjao razgovor i primijetio sam da se Spasoje nekoliko puta začuđeno zagledao u odraz mog lica u retrovizoru. Mene je držalo neko osjećanje ravnodušnosti, koje je na svakoj iole oštrijoj okuci prijetilo da pređe u utučenost. Mislio sam o Tonki, o rastanku, o veličanstvenoj noći, koju je tako grubo oteo suprotni čovjek ili možda šetač. Mislio sam o životu, o sudbini, o mačku i o ironiji. Mislio sam o nepredvidivim i neukrotivim titrajima življenja koji neprestano lutaju od jedne do druge želje, od jedne do druge kobi kao u dječijoj brojatici i čovjek nikad ne zna gdje će se zaustaviti. Nikad ne zna hoće li biti mačor ili šetač, velikan ili miš, hoće li mu pripasti čitav beskraj ili samo jedan šišmišnjak, jedna prolazna noć ili jedna vječna

žena. A onda sam na sljedećoj okuci počeo da mislim o ljubavi. Svaki put kad bi misao o ljubavi malčice ozarila moje srce i obojila ga jasom vedrine, preda mnom bi se isprasio suprotni čovjek i vraćao me iz predvorja beskraj nazad u moju mišiju rupu. A unutra, u tom hladnom i skućenom prostoru ljubavne klaonice, mene je po ko zna koji put u životu kasapilo sječivo ljubomore. Od oštrice tog jezivo hladnog ocala štitila me je još samo tanka korica vještački umetnute ravnodušnosti. Štitila me je, doduše, samo prividno, samo privremeno. Ja sam u stvari junački trpio, ja sam urlao od bola, ali tiho u sebi da Spasoje ne čuje, da niko ne čuje. Paćenik sa osjećajem za diskreciju koji je čitavog života jaukao kao trbuhozborac. Ja ću sigurno umrijeti od unutrašnjeg krvarenja samo da pučina ne bi gledala moj poraz ili da barem ne umrljam sjedište nečijeg automobila, da ne napravim scenu. Vozeći se tako potopljenim gradom, postalo mi je jasno da sam iz godine u godinu, iz ulice u ulicu bio Prometej na zadnjem sjedištu policijskog automobila. A odatle sam vidio sve. Stajao sam ponovo na vrhu stepenica, odakle se

mogla vidjeti čitava noć po kojoj su prstima bila ispisana Tonkina šaputanja. Sve se u mojoj glavi izlistavalo poput knjige. Ona je rekla da nisam znao biti tu, a ja sam te noći zaista bio tu. Možda prvi put, možda posljednji put, ali sam istinski bio tu; u svakom slučaju, ja sam bio tu mnogo više nego što je ona mislila. Čak i kad sam sjedio skvrčen u ladici noćnog ormarića, ja sam na neki svoj istinsko-lažni način bio tu. Njene riječi bile su još tako svježe, tako opipljive i stvarne da sam ih premetao po rukama kao brojanicu. Na trenutke ih nisam razlikovao od njenih dodira i poljubaca. Ta žena mi je sad izgledala još strašnija, još veća. Izgledala je kao predskazanje. Ona je sve znala. Znala je sve o meni ili skoro sve. Možda je znala i da ću sad sjediti u policijskim kolima, optužen za nešto, ko zna što. Možda je zato onako govorila. U svakom slučaju, znala je da ću još jednom zajecati na žrtveniku samoljublja gledajući u svoje raspolovljeno srce.

Stresao sam se, a Spasoje je bacio kratak pogled na retrovizor. Osvrnuo sam se za trenutak da provjerim da li nas prati suprotni čovjek, da li uhodi moje misli i moj bol. Ja ne bih

podnio da se on još jednom naruga mom bolu, da se još jednom ispiša u moju mišiju rupu. I baš kao što sam se i pribojavao, on je bio tu. On nije mario ni za kišu, ni za gramljavinu, ni za uniformu. On je bio tu, tik iza mene. Slijedio nas je kao što sam ja slijedio mog šetača, na odstojanju, na manjem odstojanju, ali bio je tu. Prijeteći prisutan i pomalo ljutit. Pomalo iznevjeren. Zar sam ja tom čovjeku ikada išta obećao? Je li zato bio ljut? Ili zato što sam ljubio njegovu ženu? Htio sam da kažem Spasoju da požuri, možda sam čak i rekao, ne sjećam se. Prisustvo suprotnog čovjeka dodatno me je vrijeđalo, dodatno me štimalo oko rebara, ali ja sam htio biti inatan. Ja ću trpjeti bol, ja ću biti ravnodušan, njemu u inat, njima u inat. Imam i ja moju širinu i u njoj moju suprotnost. To mi je pomagalo. Ja sam čak za trenutak malo živnuo, upitao Spasoja nešto posve glupo, upitao sam za marku policijskog automobila i da li me je dugo čekao. Učinio sam to brzopleto, ali sasvim spontano, tek da osjetim da nisam sasvim zatvoren u mišiju rupu. Ja sam do maloprije imao prostor i spremao se za taj prostor. I ako

sam se predugo spremao, to još nije značilo da je moj prostor mišija rupa. Šta oni meni mogu, Spasoje i njegova uštirkana pojava? Ja sam slobodan. Oni nikad neće imati dovoljno debele zidove, ni dovoljno čvrste rešetke za moju slobodu. Raznijeću ih u paramparčad, zarezao sam tiho na zadnjem sjedištu. Bol je popuštao.

Osvrnuo sam se još jednom da provjerim da li je suprotni bio iza nas. Bio je tu. Nekako još bliži, skoro mi se unosio u lice, dahtao mi za vratom. Njegove konture postale su mučno prepoznatljive, baš kao i ona melodija koju je zviždukao. To zviždukanje ga je izdalo. On je zviždukao dijelove moje simfonije, i to prilično precizno. Taj detalj je potvrdio ono čega sam se pribojavao od onog momenta kad je Tonka pomenula njega. Suprotni čovjek je bio moj šetač, moj Todor Tuga. Otpuhnuo sam kiselo. Ja čak ni ime nisam imao za njega. Zar sam ja išta dugovao tom čovjeku? Zar je on nešto očekivao od mene? Zar sam ljubio i njegovu ženu? Zar sam ja ikad išta tražio od njega osim možda da me spasi? Ugrizao sam se za usnu, a ona se sigurno sad nasmijala. Ona je sigurno sad

sjedila počešljana i namazana crvenim ružom svukud po tijelu. Tonka, žena nad ženama, moja najveća ljubav, ona me je varala sa njim, sa mojim spasiteljem. Oni su varali mene, i ja sam varao njih. Mi smo se voljeli utroje, a varali udvoje. Ponovo me je zažigalo negdje unutra, na lijevoj strani, a ja sam postao još inatniji, još ravnodušniji. Na kraju, u namjeri da im zagorčam život i njihovu prevaru, ja sam njima u inat zakunjaao, posve ravnodušan i nezainteresovan. Tako je, na Spasojevo neskriveno iščuđavanje, protekao ostatak vožnje.

A onda je nečija ruka počela ispipavati neprozirnu unutrašnjost moje jazbine, kao da traži nešto. Napipala je kragnu mog sakoa i povukla naglo. Ja sam se kretao, a predio oko mene izgledao je veoma poznat. Ja sam se dizao, prolazeći kroz ambis nespokojstva, kroz ilovaču, kroz crnilo laži, kroz samoizdaju i sramotu, kroz čmarnu rupu moje savjesti, kroz rupu na podu, pravo nazad na progorenu stolicu. Preda mnom je stajao inspektor Sevast i unosio se u lice.

- Je li vama dobro? Ćutite već deset minuta.

Htio sam da kažem da nisam dobro, da se ne osjećam dobro. Htio sam da kažem i da sam dobro i da se osjećam odlično. Ali nisam ništa rekao, samo sam slegao ramenima. Šta da kažem? Kako da objasnim tom patuljku i onom ofingeru od čovjeka da sam te noći umro u nečijem tuđem životu i da se bojim da će se jednog dana ispostaviti da taj život nije bio tuđi već moj? Čutao sam neko vrijeme, a on se još jednom unio u lice i upitao me da li mi nešto treba.

- Recite, Spasoje je još tu, donijeće on šta vam treba.

- Dajte mi cigaretu - prevalih jedva preko usana. Trebao mi je, zapravo, jedan zagrljaj utjehe, pouzdan način da vratim vrijeme unazad ili barem kakva kabanica kroz koju nije mogao prodrijeti prolom kajanja, ali eto, ja sam zatražio cigaretu jer mi je tog trenutka trebala cigareta iako nikad u životu nisam pušio.

- Pušenje je zabranjeno - preduhitrio nas je Spasoje sa još jednim propisom.

- Kao što rekoh, pozvali smo vas da razjasnimo okolnosti oko ubistva gospođice

Gruban. Vi ste nju poznavali? Vi ste iznajmljivali sobu kod nje?

Klimnuo sam potvrdno glavom.....

ⁱ Dotjerano, odnjegovano – *franc.*

ⁱⁱ *Puruša* - Kosmički čovjek, kreativni iskon. U datom kontekstu riječ „*puruša*“ je slobodno upotrebljena, upućujući na neki neodređeni like opisan u Puranama, drevnim tekstovima hinduističke mitologije, koji opisuju genalogiju polu-božanstava, kraljeva i mudraca. – *hinduizam.*

ⁱⁱⁱ *Daimon* - Bog ili polubožanstvo zaštitnik nekog junaka – *str.grčki mit.*

^{iv} *Panaceja* - Univerzalni lijek za sve bolesti – *str.grč.*

^v Kod Platona demijurg je graditelj svijeta koji uobličava materiju na osnovu savršenih ideja; stvaralac, kreativna osoba - *str. grč.*

^{vi} *Hamak* – viseća ležaljka, obično od mreže okačena krajevima za drvo, često korišćena umjesto kreveta na brodovima – *franc..*

^{vii} *Omnioznost* - Zloslutnost, nagovještaj zla ili zle kobi – *lat.*

^{viii} *Narkolepsija* - Bolest karakterisana iznenadnim i neodoljivim nagonom za spavanjem, napad sanjivosti – *med.*

^{ix} *Kruor* - ugrušana krv – *med.*

^x *Elmska vatra* - pramen svjetla koji se za oluja javlja oko katarki, gromobrana, drveća;

Svjetlost Svetog Ilije.

^{xi} *Sijeri* – opsjena, maštarija, čarolija.